

***Напувала їх натхненням
зацепилівська земля***

Уроки літератури рідного краю

Напувала їх натхненням зачепилівська земля
Уроки літератури рідного краю

Плани-конспекти уроків
літератури рідного краю
з використанням інтерактивних методів
особистісно-зорієнтованого навчання

Автор-упорядник: Чуб Тамара Миколаївна, вчитель української мови та літератури Миколаївської ЗОШ І-ІІІ ст. с. Миколаївка Зачепилівського району Харківської області, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист

Напувала їх натхненням зачепилівська земля. Уроки літератури рідного краю. – Зачепилівка.

Посібник являє собою плани-конспекти уроків літератури рідного краю з використанням як традиційних форм і методів, так і інтерактивних методів особистісно-зорієнтованого навчання, що мають на меті найкраще засвоєння учнями навчального матеріалу, індивідуальний підхід до конкретного учня й класу. Деякі етапи уроку передбачають використання комп'ютерних технологій. До складу посібника увійшли 14 уроків різного типу (комбінований, вивчення нового матеріалу, застосування умінь і навичок та ін.) для 5 – 11 класів різноманітної форми(урок-рольова гра, урок-філософський стіл, урок-концерт,урок-усний журнал, заочна екскурсія, урок-лінгвістичне дослідження і т.д.). Серед них - інтегрований урок, а також урок із застосуванням методу проектів. Кожен урок структуровано згідно з його метою і завданнями, апробовано під час навчального процесу.

Для вчителів української мови та літератури.

Зміст

I. Передмова	5
II. Конспекти уроків літератури рідного краю:	
1. Урок-композиція «Життя не буває без сміху» (Гумористичні твори М. Бахмата (5 клас)	6
2. Урок-спостереження «Людина і світ у творах письменників рідного краю» (6 клас)	9
3. Урок-круглий стіл «Одвічна на Землі лише краса» (Пейзажна лірика поетів Зачепилівщини) (7 клас)	17
4. Урок-дослідження «Гумористичні твори Миколи Бахмата» (7 клас)	22
5. Інтегрований урок (література-харківщинознавство – музика – образотворче мистецтво) «Душі закоханої світ» (Рідний край у творах М. Бахмата) (8 клас)	26
6. Урок-усний журнал «Поклик отчої землі» (Урок за поетичною збіркою Миколи Миценка) (8 клас)	30
7. Урок-зустріч. Інтегрований урок (українська література- краєзнавство-історія України). Обпалена юність (Воєнна проза письменників Зачепилівщини) (9 клас)	35
8. Урок-заочна екскурсія «Подорож літературними стежками Зачепилівщини» (9 клас)	40
9. Урок-огляд творчості «Напувала їх натхненням зачепилівська земля» (Громадянська лірика поетів Зачепилівщини) (10 клас)	46
10. Проект «Криниця невичерпної краси». Урок-концерт. Повторення та узагальнення вивченого про пісні (Фольклорний ансамбль «Веселка») (10 клас)	52
11. Урок-лінгвістичне дослідження «Поетична палітра інтимної лірики» (11 клас)	60
12. Урок-рольова гра А. Хижняк. Повість «Тамара» (11 клас)	66
13. Урок-філософський стіл. Філософія життя (за творчістю поетів рідного краю) (11 клас)	71
14. Урок-поетична вітальня . Жанрово-тематичне розмаїття поезій Тетяни Підгорної(11 клас).....	81
III. Список використаної літератури	87
IV. Додатки	88

ПЕРЕДМОВА

Кожен з нас знає: річка починається із джерела, день – з ранкового проміння, пісня – зі щирого слова. А Батьківщина – з місця, де вперше побачив небо, маму, сонце, квіти – з рідного краю. Любов до Батьківщини – складова нашого життя, тож не маємо права бути байдужими до народних звичаїв і традицій, історії та літератури рідного краю, до людей, що є нашою гордістю. Природа Слобожанщини, події, які тут відбувалися, надихали талановитих митців на створення літературних шедеврів. Сивої давнини сягає пам'ятка давньоруської культури – «Слово о полку Ігоревім». З Харковом пов'язані імена Г. Сковороди, П. Грабовського, Г. Квітки-Основ'яненка, В. Сосюри, О. Довженка... Ми пишаємося тим, що можемо назвати своїми земляками Х. Алчевську, Л. Первомайського, М. Возіянова, П. Панча, І. Муратова. Наш степовий край, часточка Харківщини, теж багатий на талановитих людей. Зачепилівщина дала державі дипломатів і військових, вчителів та артистів, майстрів вишивки та спортсменів, Героїв Соціалістичної праці та Героїв Радянського Союзу. Щасливі тим, що благословенна зачепилівська земля давала творче натхнення видатному російському композитору П.І. Чайковському, письменникам М.Д. Рудю, Ф.Є. Злидню, А.Ф. Хижняку. І нині живуть серед нас небайдужі і відверті люди, закохані в життя і красу, які виражають свої почуття Словом – прозовим і поетичним. Безперечно, діти повинні знайомитися з творчістю своїх земляків на уроках літератури рідного краю. Обминати їх, обходити через брак інформаційного матеріалу не можна, не маємо права. Адже саме такі уроки сприяють формуванню національної свідомості учнів, прищепленню любові до рідної землі.

Мета уроків літератури рідного краю – осягнення учнями глибинної сутності спадщини митців рідного краю, духовного світу земляків, сприйняття й поцінування їхнього творчого набуtku, плекання почуття гордості за талановитих краян.

Щоб збудити творчий потенціал учнів, навчити їх зіставляти, аналізувати, образно мислити, сформувати інтерес і любов до рідного краю – автор посібника розробила цикл уроків, враховуючи специфіку літератури як виду мистецтва, добираючи матеріал високої художньо-естетичної вартості, поєднуючи ознайомлення краєзнавчої літератури з використанням музики, образотворчого мистецтва, історії, формуючи естетичні смаки, ідеали школярів, виробляючи особистісне ставлення до художньої літератури рідного краю.

Даний посібник містить систему апробованих різнопланових уроків з літератури рідного краю, до кожного з яких підібрано навчальний матеріал про талановитих митців-земляків у різних формах: розповідь учителя, таблиці, картини, виразне читання, завдання на спостереження й аналіз мовного матеріалу, роботи творчого характеру, проблемні запитання та завдання. З метою формування національно свідомої, духовно багатого особистості учнів знайомлять з історією, мистецькими скарбами, духовною культурою українського народу, видатними людьми минулого і сучасності.

Навчальна, розвиваюча і виховна мета уроків тісно пов'язані самою побудовою уроку, підбором матеріалу. Враховано вік учнів. Автор застосовує різноманітні форми проведення уроку: урок-композиція, урок-спостереження, круглий стіл, зустріч, усний журнал, дослідження, рольова гра, урок-концерт і т.п. У проведенні уроків використані як традиційні, так і інтерактивні методи та прийоми особистісно-зорієнтованого навчання: «мікрофон», «обери позицію», «рольова гра», робота в парах і групах, «акваріум», «захисти думку», «мозкова атака» і т.д. Деякі уроки передбачають використання комп'ютерних технологій.

Добираючи матеріал, вчитель ставила собі за мету зацікавити учнів, викликати бажання більше дізнатися про письменників-земляків та їхні твори, вплинути на формування моральних якостей. Тому кожен урок несе великий виховний та емоційний заряд.

Автор сподівається, що запропоновані уроки літератури рідного краю сприятимуть посиленню зацікавленості літературно-мистецькою спадщиною земляків, формуванню в дітей почуття патріотизму, національної гордості через те, що вони – українці, що живуть на славіній і багатій талантами землі, яка чекає від них активної громадянської позиції, щирості, небайдужості.

5 клас

Тема: «Життя не буває без сміху» (Гумористичні твори М. Бахмата)

Мета: ознайомити учнів з творчістю поета-гумориста М.Бахмата, навчити виразно читати гуморески, уміти визначати головну думку; розвивати почуття гумору, оптимістичне ставлення до навколишнього світу, бажання змінити життя на краще; виховувати позитивні риси людського характеру, формувати естетичні смаки

Обладнання: збірки «Пастка для себе» та «У селі над Оріллю», портрет поета, музичний супровід, плакат зі словами М. Бахмата, сатиричні ілюстрації

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Форма проведення: урок-композиція

Епіграф: Життя не буває без сміху.

Читайте ці вірші на втіху.

М.Бахмат

Хід уроку

I. Оргмомент. Передати свій настрій на початку уроку одним із малюнків:

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Бесіда:

- 1 Коли ми говорили про смішне? (коли вчили байки, народні анекдоти).
2. Дайте визначення гумору і гуморески.

Гумор (слово латинського походження) - художні твори різних жанрів, у яких смішне в житті зображено в жартівливому, добродушному тоні. Гумор піддає висміюванню часткові недоліки загалом позитивних явищ, окремі смішні риси у людей.

Гумореска – невеликий художній твір про смішну пригоду або рису в характері людей.

III. Мотивація навчальної діяльності школярів.

1. Вступне слово вчителя. Вислів, написаний на плакаті, є епіграфом нашого уроку, водночас і його темою. Сьогодні ми обмінємося інформацією про життя і твори поета-гумориста Миколи Остаповича Бахмата, прочитаємо деякі його твори.
2. Тема, мета, завдання уроку.

IV. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу.

1. Довідкове бюро (інформація про М. Бахмата).

М.О.Бахмат народився 1935р. в Зачепилівці. Школа, служба в армії на Далекому Сході, робота бібліотекарем у с. Орчик Зачепилівського району. Закінчив Дніпропетровський університет. Майже 40 років віддав роботі відповідального секретаря районної газети «Приорільська правда» в сел. Царичанка Дніпропетровської області. За свої акварелі удостоєний звання «Майстер народного традиційного мистецтва» Творчий доробок М.Бахмата – це три збірки ліричних і гумористичних поезій: 2006р. «Душі закоханої світ», «Пастка для себе», 2010р. «У селі над Оріллю».

2. Виразне читання і короткий аналіз учнем байки «Ох і пісня».

Розібрав у хаті дядько

Радіоприймач.

- Почав, - каже, - барахлити,

Ну просто хоч плач.

Тут співала одна пісню

Про любов свою,

Як почала повторяти:

«Я тебе люблю»,
Разів десять завивала
Вона одне й те ж.
Я терпів, терпів співачку,
Та й вимкнув усе ж.
Мабуть, щось тут десь заїло,
Поломка якась.
- Ну й дурні ви, - кажу, - дядьку.
То ж пісня така!

Вчитель: Творчість М.Бахмата має глибоко національне коріння. Він черпає свої сюжети з криниці народної творчості та єднає їх з сучасністю. Його твори мають гострий зміст, який відразу викликає сміх.

а) Інсценування гуморески «Допомогла»:

У тітоньки молоко
Бабуся купує
І сама собі уголос
Стоїть та міркує:
- Увіллю у молочко
Я водички чашку.
Та зварю, мабуть, пшоняну
На вечерю кашку.
А тітонька їй: - Навіщо?
Каша не згодиться.
Я вже влила скільки треба,
Чого вам трудиться?

Вчитель: Як ви вже побачили, у своїх творах М.Бахмат коротко, стисло може показати нам і недоліки суспільного життя, і вади людського характеру. Для чого? Щоб ми, побачивши себе збоку, замислились над негативними явищами і спробували змінити своє життя і себе в ньому, щоб зникли пияцтво, хабарництво, безвідповідальність, тютюнопаління, злочинство, лінощі.

б) Учень (виразне читання):

Завбачливий Антон

Стрів Клим Антона на толоці
І став невесело казати,
Що у наступному вже році
Біди страшної треба ждати:
Розтане лід у океані,
Багато буде скрізь води,
Усім життя стане погане
Й тікати не знатимем куди.
- Потоне к бісу вся Європа,
А з нею й ми будем на дні,
І вже зосталось до потопу,
Як бачиш, небагато днів.
Антон рукою взяв бороду,
Подумав і сказав: - Ох ти!
Так треба швидше із городу
Хоч гарбузи перевезти.

Вчитель: Гуморист відверто пише про те, що раніше замовчувалося, критикуючи своїх земляків за зневагу до рідної мови, викриває всі недоліки діяльності нашої влади, депутатів, крадіїв, хабарників.

в) Учні (читання в ролях гуморески):

Не переконала

- Уставай, синок, до школи
Тобі вже давно пора, -
Каже мати. – Он дивися:
Йде вся дітвора.
Треба вчитись. Кінчиш школу,
Вступиш в інститут,
Професію якусь гарну
Там тобі дадуть.
Будеш, синку, працювати,
Гроші зароблять.
Ану вставай та збирайся,
Годі вже лежать!
А Миколка відвернувся
Й на слова оті
Із-під ковдри своїй мамі
Так промуркотів:
- Ну нащо мене дурити?
Я ці штучки знаю.
Чого ж тато без роботи,
Хоч диплома має?

г) Група учнів виконує частівки «Невеселі співаночки» на слова М. Бахмата:

Як співав у школі Толя!
Чарував талантом.
Думав він, як Басков, буде –
А став комерсантом.
Підрахунки зробив Фока
І аж сам подивувавсь:
Прожив рівно 40 років,
20 з них не вихмелявсь.
Як бабусі не радіти:
Внук п'ятірки став носити!
Звідки знати старій Галі,
Що 12 треба балів?
Крав Гаврило, багатів,
Гуляв на Канарах,
А тепер відпочиває
Десь уже... на нарах.
Всього надбав Варивон,
Грошам нема ліку,
Одного собі не може –
Добавити віку.
П'ятикласниця Маринка
Татусем гордилась:
- В нього, - каже, - стільки грошей,
Що вам і не снилось.

3. Вчитель: А зараз ми проведемо конкурс на кращого читця гуморесок М. Бахмата, які ви добирали з його збірок «Пастка для себе» та «У селі над Орілью». Основна вимога до читців – виразність, артистизм.

- а) Виразне читання гуморесок
«Житуха»
«Не переконав»

«Балакуча соня»
«Спаситель»
«Лада» з характером»
«Відстала мати»
«Вези назад»
«Рідні слова»

б) Бесіда (метод «Обери позицію»):

1. Хто, на вашу думку, читав найкраще? Доведіть свою думку.
2. Яких людей засуджує автор у цих творах? Які їх шкідливі звички?
3. Які художні образні засоби автор найбільш вдало використав у гуморесках?
4. Яка основна думка творів «Вези назад», «Рідні слова»?
5. Які люди цураються рідної мови?
6. Які думки викликає у вас надмірне захоплення деким іноземщиною?
7. Хто винен у тому, що багато українців цураються рідної мови? Як запобігти цьому?
8. Яка головна думка прочитаних гуморесок?

Підведення підсумку конкурсу читців.

4. Вчитель: До речі, М. Бахмат малював не тільки акварелі, але й сатиричні малюнки, ілюстрації до гумористичних збірок. Його малюнки виставлялися на виставках, друкувалися в газетах. Пропоную вашій увазі два сатиричні малюнки М.Бахмата (газета «Приморська правда» від 15 серпня 1991 р. та від 12 вересня 1991 р.).

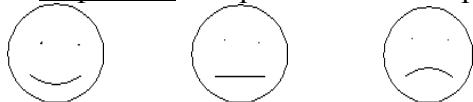
Бесіда:

1. Як у малюнку проявився Бахмат-поет?
2. Кого висміює художник і поет у своїх малюнках? (крадіїв державного майна; п'яниць і азартних гравців).
3. Чи актуальні проблеми нашого життя порушив М. Бахмат у цих малюнках?

Вчитель: Як бачите, М. Бахмат викриває і висміює негативні риси характеру людей та недоліки нашого життя не лише у гуморесках, а й у малюнках.

V. Підсумок уроку.

1. Рефлексія. Зобразити свій настрій на кінець уроку одним з трьох малюнків:

2. Опитування – інтерв'ю (метод «Закінчи речення»). «Гуморески М. Бахмата мені сподобались, бо...»

3. Слово вчителя. Гумористичні твори не лише розважають, розвеселяють нас, але й примушують замислитися, закликають до дій по викоріненню негативного в житті. А завершити урок я хочу словами М. Бахмата:

Життя не буває без сміху.
Читайте ці вірші на втіху.

Д/з: запишіть питання, які б ви хотіли задати М.О.Бахмату

6 клас

Тема: Людина і світ у творах письменників рідного краю.

Мета: вчити учнів самостійно визначати, аналізувати певні питання морально-етичних проблем; формувати світоглядні установки і модель поведінки шляхом осмислення критичного ставлення до власних вчинків, дій, виявів доброти; виховувати повагу до навколишнього середовища, любов до світу природи, людяність, милосердя, почуття власної відповідальності

Тип уроку: застосування умінь і навичок

Форма проведення: урок-спостереження

Обладнання: твори, ілюстрації учнів до творів, коротка інформаційна довідка про авторів

Випереджуюче д/завд.: групи підбирають твори з теми, обирають спосіб їх презентації

Епіграф: «Жити щасливо і жити в злагоді

з природою – одне й те саме»

Сенека

Хід уроку

1. Мотивація навчальної діяльності.

1. Перевірка домашнього завдання – відповіді на питання анкети:

1. Що найчастіше перемагає в нашому житті?

- а) зло;
- б) добро;
- в) в однаковій мірі

2. Що править світом:

- а) доброта;
- б) жорстокість;
- в) порівну.

3. Зло завжди карається?

- а) так;
- б) ні;
- в) ніколи.

4. Чи повинна людина турбуватися про природу?

- а) так;
- б) ні;
- в) не впевнений.

5. Чи залежить гармонія співіснування людини і світу від вчинків людини?

- а) так;
- б) ні;
- в) не можу відповісти.

6. Чи може людина існувати без світу природи?

- а) так;
- б) не впевнений;
- в) ні.

7. Чи потрібна деревам, птахам, тваринам допомога людини?

- а) так;
- б) не впевнений;
- в) ні.

8. Чи має право людина змінювати світ природи на користь собі?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

9. Ви побачили пташеня, що випало з гнізда. Ваші дії?

- а) поспівчуєте і підете далі;
- б) спробуєте повернути його в гніздо;
- в) заберете додому.

10. Чи відомі вам випадки негативного втручання людини в природу? Якщо так, які?

11. Що отримує людина від спілкування з природою?

12. Як варто людині відноситися до природи?

Слово вчителя: Даючи відповідь на питання анкети, ви вже замислилися над проблемами співіснування людини і природи. А на сьогоднішньому уроці розглянемо, як ця проблема порушується у творах письменників нашого рідного краю.

2. Технологія «Озвучення очікуваних результатів» Продовжити речення «Після цього уроку я зможу...»

II. Тема, мета уроку.

III. Сприйняття навчального матеріалу.

1. Слово вчителя:

В дитинстві світ здається нам казковим,
Здається нам, що більш пахучі квіти,
Ясніше сонце і трава шовкова,
І небо синє, що аж хочеться летіти.
Здається нам, до нас сміються зорі,
Що з неба дивляться на нас, маленьких,
Здається, води в річці більш прозорі,
А найтепліші в світі – руки неньки.
Здається, лист осінній в позолоті,
Здається, що роса – то сльози квітів,
Що руки – замість гілок у берези.
Здається, нам, бо ми – ще тільки діти.

І. Сергєєва

Так, з дитинства людина пізнає цей світ. І спілкування з природою займає особливе місце в нашому житті. Споглядання природи, її краси в різні пори року приносить нам радість і задоволення. Турбота про тварин і рослини робить нас добрішими, душевнішими. Але інколи людина помиляється. Свідомо чи несвідомо, але своїм вчинком відносно світу природи робить боляче і самій собі. Інколи, переосмисливши свій вчинок, зрозумівши свою неправоту, раз і назавжди обирає для себе інший шлях – не завдавати ніколи болю природі, ніколи не бути байдужим, якщо їй потрібна допомога. Інколи ж продовжує життя, не замислюючись над своїми вчинками чи то навмисне шкодячи навколишньому світу. Спробуймо і ми з вами з допомогою поетичних та прозових творів замислитись над цим і зробити для себе певні висновки.

2. Бесіда (метод «Мікрофон»): Хто з письменників рідного краю змальовує красу природи?

Учитель: Ви назвали прізвища практично всіх відомих нам митців, бо немає людини, яка б була байдужа до краси рідного краю. Але природа – це не лише ліси і ріки, небо і лани, це рослини, звірі і птахи – те, що вимагає не лише нашого замилювання, але й уваги, допомоги, розуміння. Навколишній світ потребує нашої зацікавленості, небайдужості, душевності. Ви чули слова: за увагу і турботу земля відплатить сторицею. Чистим повітрям, багатими надрами, урожаєм. Чи тільки цим? Самі того не помічаючи, інколи і не бажаючи цього, ми потрапляємо під виховний вплив навколишнього світу, вчимося любити, співчувати, шкодувати про свої необдумані вчинки.

3. Звіти груп про результати спостережень.

I група. Під час свого спостереження за творами М.О.Бахмата ми скористалися його листами до членів гуртка «Літературне краєзнавство», в яких він розповів про створення деяких своїх віршів, і вирішили розказати про це у вигляді театру-експромту

- Миколо Остаповичу, як сприймаєш навколишній світ?

- Завжди боляче сприймаю страждання братів наших менших – птахів, тварин, навіть жуків. Їду дорогою і бачу: жук упав з бордюра тротуару на дорогу і не може перебратися назад в траву. Встаю з велосипеда і, поки ніхто не бачить, кидаю його подалі з дороги.

Колись, спостерігаючи, як весело у ванні плаває риба, не зміг віддати її на приготування вечері, відніс назад в Оріль.

- Ви зовсім не їсте риби?

- Чому ж, люблю її, і сам рибалю, приношу додому і окунів, і красноперів, і пліток та голованів. Але того разу чомусь її ігри, бризки води, життєрадісність так вразили, що проявив невластиву чоловікам чулість.

- Як створюєте поезії про живу природу?

- Мене вразила розповідь сусіда про те, що диких гусей, яких у нашу місцевість летить дуже багато, б'ють бракон'єри, не дають сісти ні на воду, ні в полі на озимину. Це змусило написати вірш «Летять гуси».

- Ви дозволите прочитати його, Миколо Остаповичу?

- Звісно.

Учениця читає вірш «Летять гуси».

Летять до нас гуси, летять звіддала,
А сісти їм ніде: стріляє земля.
Кричать вони в небі, тривогу несуть,
Та це не хвилює нікого, мабуть.
Немає їм місця у світі оцім,
Земля не приймає, чужий для них дім.
Де ж птахам подітись? Де затишок є?
Літає табун і все меншим стає.
Такого, здається, раніш не було.
Тоді все летіло до нас і жило.
Колись би за це була б, певно, тюрма.
Тепер бракон'єрам і впину нема.
Де ж захист знайти на цій грішній землі?
Кричать в небі гуси й зникають в імлі...

- Діти, не можу не розповісти ще про один випадок. Грудневого дня, як завжди, я гуляв за селом. Перші морози вже скували болота і калюжі. Раптом на невеликому озері побачив лелеку і не повірив своїм очам.

- Що ж сталося? Зима ж попереду довга і сувора. З голоду птах може загинути.

- І я про це подумав, удома не міг забути птаха. Вірш «На душі стало сумно» з'явився в районній газеті. Прочитали школярі, вирішили врятувати лелеку. Але вона тікала, не підпускала нікого.

- І що, загинула?

- Ні, голод змусив прийти до людей. Так і зимувала в одного чоловіка, звикла до людей.

Учениця читає вірш «На душі стало сумно»

На душі стало сумно,
Жити знову не легко:
Я побачив на луках
В день грудневий лелеку.
А надворі вже зимно,
Вітер сніг намітає.
На болоті лелека
Зголодніла вмирає.
Не злетіла у вирій,
Підвели її крила.
І ніщо їй не в радість,
І ніщо їй не миле.
І стоїть в самотині –
Як їй не співчувати !-
Птиця горда, красива,

Така в небі крилата.
Помогти б їй, нещасній;
Так боїться, тікає.
І ходжу у печалі,
Бо лелека вмирає.

- Миколо Остаповичу, розкажіть ще щось, нам цікаво.

- Років 2 тому дочка привезла з міста молоду ворону, яка упала з дерева і не могла літати – була сліпа. Ми доглядали її, а коли вона набридла своїм карканням, віднесли на дачу, щоб там годувати її. Але вона десь пропала. Ми довго шкодували за нею, а я написав вірш.

Учень читає вірш:

Все не заживає в серці рана,
Спокій через неї не знайду:
Десь пропала молода ворона
На городі у моїм саду.
Не змогла вона, як всі, злетіти,
А до того ж і сліпа була.
З нами і жила вона в те літо,
Клопоту чимало завдала.
Каркала під грушею набридло,
Дехто із сусідів нервував.
Що робити, коли їй не видно?
Жити ж хоче, бо вона жива.
Може, її хтось заніс і кинув,
Може, звір поживу в ній знайшов?
І все думаю про бідну ту пташину,
І уже не радує ніщо.
- Смішно, - мені кажуть, - жалкувати.
Що – ворона? Скільки їх літа!
В світі більших втрат тепер багато,
Гинуть люди он щодня в містах.
Це то так, та серцю завжди важко,
Коли хтось іде з цього життя,
Коли гине навіть мала пташка
І у вирій більше не зліта...

- Дякуємо, Миколо Остаповичу, за цікаву розповідь.

- Будьте, діти, уважні до всього живого навколо вас. Воно теж здатне відчувати образи, біль, радість, задоволення, як і ми. Бережіть природу.

Вчитель: Пропоную відпочити і послухати пісню наших землячок «Білолик» (слова М. Дубини, музика Н. Сапко), яка теж продовжує тему нашої розмови.

Пісня «Білолик» (фрагмент)

Я коня свого білогривого,
Мов на виставку, споряджу.
Збруя зблиснула з срібла чистого –
На базар його поведу.
Продаватиму, торгуватиму,
Ціну царськую запрошу.
Хоч від цього я зиск не матиму,
Та красу його покажу.
Кінь мій коштує тонну осені,
Центнер літечка, два – весни,

Копу радості, жменю просині
І віз пахощів борозни...

Вчитель: Отже, музична пауза закінчилась, і я запрошую до слова представників II групи.

II група: Ми зацікавилися творами Т. Болотової. У своїх поетичних та прозових творах авторка часто використовує засіб персоніфікації, показуючи навколишній світ живим, одухотвореним. Надзвичайно зворушливий образ журавля, який пізньої осені не зміг відлетіти у вирій і перетворився в журавель – колодязь («Балада про журавля») Захоплюємося ми і лелеками, які щороку повертаються до людських осель, бо веде їх віра в порядність людини:

«Довірливі лелеки до людини,
В її добро і добрі руки вірять,
І здатні знов до неї із чужини
Важкі і довгі кілометри мірять».

А яка ніжна і стійка як символ вірного кохання і чекання берізка в однойменних етюді та вірші!

Їй погляди лукові голубі
Шле легковажний вітер; у покорі
Їй в оченята місяць загляда,
Як тільки вечір кине намистини
Зірок на небо, тихо накида
На віти їй весільную хустину –
Відкине гордо. І не чує мов,
Як дуб їй здалеку шепоче ніжно й клично,
Їй віддає і вірність, і любов –
Застигла, одинока і велична,
Немов саме чекання у полях
Застигло серед морева ясного –
Берізка то до болю у очах
З доріг далеких вигляда одного –
Єдиного, жаданого, що в снах
З'являється, щоб разом вічно бути,
Він прийде, хоч його вона не зна,
Хоч ще його не видно і не чути.
Він прийде!...

Отже, природа у Т. Болотової жива, здатна на почуття. Чи ж завжди люди відповідають їй тим же? На жаль, ні. І нам хотілося б представити кілька творів нашої землячки.

Учениця: Художні твори з'являються як результат спостережень, вражень, уяви автора, синтезу свого і чужого досвіду. Теми деяких творів продиктовані незабутніми враженнями дитинства чи юності. Скажімо, в дитинстві, гостюючи у тітки, дівчина стала свідком одного випадку. Молодь часто влаштовувала на вигоні забави, ігри, палили увечері вогнище. Хто подав ідею обікласти хмизом і підпалити товсте сухе дерево (мовляв, горітиме до ранку), невідомо. Але на все життя запам'ятала вона, тоді ще зовсім мала, як разом з деревом горіло і гніздо, про яке забули... Вже ставши старшокласницею, написала вірш «Мати».

Учень читає вірш «Мати»

Там, на зеленім лузі, край села
Застиг у непорушності самотній
Старий засохлий явір. Дітвора
Там бавилась, весела й безтурботна.
В годину, коли сутінки м'які
На вулиці туманами упали,
Хтось кинув: «Світла б...», витяг сірники

І дерево яскраво запалало.
 Романтика: зірки і ніч, вогонь;
 Сміялась коло вогнища малеча,
 Забувши, що вгорі, поміж гілок
 Живуть птахи в міцнім гнізді лелечім.
 Вогонь шугає вгору, до гнізда,
 Лелечиха із криком відлітає
 І знов назад: маленькі ж діти там, -
 У материнським розпачі ридає...
 Внизу, під явором, замовкли хлопчаки,
 В думках: води б. та не погасиш. Пізно.
 Горить... не допоможуть тут думки,
 І ніч на них, як совість, блима грізно.
 Горить гніздо, а звідти – писк і гам.
 Несамовито квилить птаха-мати.
 Чи є у світі диво, щоб могло
 Її діток від смерті врятувати?!
 Немає дива... і в останню мить
 Лелека мужньо на гніздо упала.
 Про те не дума, що й сама згорить,
 Тільця тремтячі крильми укривала.
 Загинути не страшно, смерть – це мить.
 Лише б вогонь дітей не доторкнувся.
 «Сини, кровинки!...» - серце стугонить
 І розпач біллю в ньому відгукнувся.
 «Живіть,.. боріться із усяким злом,
 Для вас мені не жаль життя віддати...»
 ...Великим серцем мужністю й добром
 На жінку-матір схожа птаха-мати...
 Тепер на тому місці край села
 Міцний дубок до сонця тягне віти
 І часто галаслива дітвора
 Там польові кладе на землю квіти.

Учениця: а вірш «Лось» російською мовою написаний під враженням оповідання Є. Гуцала. Мабуть, немає людини, яка б спокійно спостерігала за суперечкою дядька Шпичака і братів – підберезовиків, за смертю великої, красивої тварини. Т. Болотова хотіла звернути увагу читачів на людську безтурботність, жорстокість.

Учень читає вірш «Лось»

Шел по земле рассветной лось
 И нес рога, как будто крылья,
 И красоту над миром нес
 Легко и просто, без усилья.
 А из-за ветки и кустов
 Черемухи и дурнопьяна
 Глаза друзей, глаза врагов
 За ним следили неустанно.
 Шел лось. Облизывал росу.
 Ласкал цветы и травы взглядом,
 А зависть и вражда в лесу,
 В его лесу царили рядом.
 А он прикусывал губу,
 Совсем как малые лосята, а он трубил в свою трубу,

Что красота на свете свята.
И над обрывом он застыл,
Прижатый к берегу врагами,
И как могучий порой крыл,
Уперся в небеса рогами.
Его манила высота,
Но вниз летел он в час рассвета...
А лес не знал, что красота
Свободна и, как жизнь, бессмертна.

Учениця: На такому ж життєвому матеріалі була написана і бувальщина «Хліб для голубки». Знайомі поетеси, молода пара, придбали голубів, помістили їх в дорогу красиву клітку, якийсь час доглядали, а потім збайдужіли. Птахи померли від голоду в неволі.

4. Бесіда (метод «Захист думки»): Якою ми бачимо людину в творах?

- Браконьєром. А з ними слід нещадно боротися, вони завдають шкоди навколишньому середовищу. І мова не лише про вбивцю лося – скільки їх глушать вибухівкою рибу, перевищують норму відстрілу звіра і дичини на полюванні.

- А ті, хто зливає нечистоти в річки, забруднює атмосферу, залишає просто неба хімічні добрива – їх треба теж карати.

- Шкідником. Це вони влаштовують смітники в лісосмугах, на берегах річок. Та і в нашому селі в центрі в парку – багато куп сміття. А скільки розвелось несанкціонованих звалищ!

- Ворогом. І не побоює цього слова. Недавно я дивився телепередачу про те, що кількість шахт, в тому числі і нелегальних, перевищує норму. Люди спішать видобути все, що можна, не замислюючись над тим, що земні надра опустошуються, не поповнюючи свої запаси. Головне – аби ми мали, а після нас – хоч потоп?!

Вчитель: Друзі, а хіба ми не шкодимо нині природі? Озирніться: навколо весна, і ми оберемками несемо додому вербові котики, проліски, червоні тюльпани, конвалії, гордимось, що вони є в Зачепилівському районі. А, до речі, червоні тюльпани занесені до Червоної книги. Не завжди добрі й милосердні ми й до птахів і звірів. Тож слід жити так, щоб не стати для природи ні шкідником, ні ворогом, ні браконьєром.

ІІІ група «Художники»: учні коротко характеризують ілюстрації школярів на тему «Людина і світ» та до названих на уроці творів. Підбирають до них назви – рядки з творів. Відзначають багатство мовних образних засобів для розкриття теми і головної думки творів.

IV. Підведення підсумків уроку.

а) Робота в групах:

I гр. – Скласти асоціативний куц до слова «Людина»

II гр. – Скласти асоціативний куц до слова «Природа»

III гр. – Зробити висновки з роботи груп.

Вчитель: Як бачимо, на жаль, частіш за все природа дає нам більше, ніж ми їй: і продукти харчування, і затишок, і роботу, і будматеріали, паливо, естетичну насолоду. Ми ж зачасту перетворюємося із дбайливих господарів і помічників у шкідників.

б) Бесіда: Який же урок радять нам винести для себе, для свого життя наші поети – земляки?

- Микола Миценко, уродженець нашого села, удостоєний довічної стипендії Президента за значний внесок у розвиток інформаційної галузі та літератури, у вірші «Безпечне людство» писав:

Бездумно й люто нищим атмосферу,
Псуєм довкілля тоннами золи...
І враження таке, ніби в печери
Ми знову повертатись почали.

- Василь Черненко у вірші «Екологія: давай почнемо з себе» радить боротися із смітниками і бур'янами, насаджувати квіти і дерева, а головне - не нищити довкілля.

- Готуючись до сьогоднішнього уроку, я знайшла в підшивці районної газети «Перемога» прекрасний вірш, який теж порушує проблему людської безгосподарності, неувважності, жорстокості. І нехай у ньому йдеться не про птахів і звірів – земля, рослинність теж потерпають від нас, їм теж боляче і образливо за неуввагу, вони ж живі. Хочете послухати поезію, яка змусила мене замислитись?

Учениця читає вірш Т. Болотової «Повага до землі»

Так боляче бува мені тоді,
Коли я бачу слід автомашини,
Що покалічив сходи молоді.
Жорстокість... А над нею небо синє.
...Лежить достиглий колос на стерні,
Зерном налитий, в нім – життя і сила.
Земля зітхає, бо у боротьбі
З людською неувважністю безсила...
...У пил байдуже викинув малюк
Окраєць хліба, запашний і теплий
І працю підтоптав робочих рук,
Побіг, захоплений красою степу...

... А як берези плачуть повесні,
Коли безжально їм ламають віти.
І сльози гірко падають ясні
На перші весняні яскраві квіти.
Берези. Хліб. Колосся золоте –
Слова священні, мудрі, вічно юні,
Їх іноді вважають за пусте,
Красу не помічаючи у буднях.
Стару і мудру істину як світ,
Скажу я вам, дорослі і малі:
Згубили не березу і не хліб –
То згублено повагу до землі!

в) Вчитель: Це говорять старші ваші товариші, письменники. А що ж ми конкретно можемо зробити? (інтерактивна вправа «Коло ідей»).

- Давайте посадимо в школі дерева, посіємо квіти і будемо доглядати за ними.

- Проведемо рейд «зеленого патруля» по селу, випустимо плакати і листівки для сільчан, щоб достукатись до їх сердець і совісті.

- Самим не завдавати шкоди природі й іншим не дозволяти це робити.

- Берегти насадження, звірів і птахів.

г) Вчитель: Тож чи не захочеться вам доповнити свої домашні відповіді на останнє питання анкети: якою повинна бути людина по відношенню до природи?

(Учні письмово доповнюють відповіді до анкети).

Рефлексія. Чи справдились ваші очікування від уроку?

Підсумкове слово вчителя. Хочеться, щоб із сьогоднішнього уроку – спостереження ви взяли головне – ніколи не слід втрачати доброту, милосердя, людяність. Будьте готові прийти на допомогу людині, тварині чи рослині. Прагніть самовдосконалення через визнання помилок. Не забувайте, що ви – Людина. Ви – господарі свого життя. Будьте уважними і спостережливими, поважайте закони природи. В ваших силах змінити життя на краще. Ми маємо виховати в собі любов до навколишнього світу, вчитися поважати, берегти і захищати його цілісність, гармонію. І тоді світ стане кращим, щасливішим, добрішим.

7 клас

Тема: «Одвічна на Землі лише краса» (М. Миценко (Пейзажна лірика поетів Зачепилівщини))

Мета: ознайомити учнів з пейзажною лірикою письменників і поетів Зачепилівського району, виробляти емоційне сприйняття творів, учити замислюватися і робити висновки на основі аналізу тексту творів, розвивати навички виразного читання, виховувати любов до рідного краю, бережливе ставлення до природи, формувати духовно багату особистість.

Тип уроку: урок засвоєння нового матеріалу

Форма проведення: урок-круглий стіл

Обладнання: портрети поетів Зачепилівщини, їх твори, літературна карта району, світлини зачепилівських красевидів, акварелі М. Бахмата, ілюстрації учнів до поезій, листки оцінювання, музичний супровід.

Випереджувальне д/з: ілюстрації до поезій, напам'ять вірші, аналіз творів.

Епіграф: Закохані у землю, ми ідем,
В нас сповнені серця бажанням жити,
І віримо, що атомним вогнем
Ніколи цю красу не спопелити!

Т. Чуб

Хід уроку

I. Оргмомент. Мотивація навчальної діяльності. Ваші очікування від уроку?

Тема, мета, завдання уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. **Вчитель:** Так уже влаштована людина, що її серце не може не відгукнутися на красу – красу природи, життя, людських почуттів. Тож не дивно, що всі поети і письменники мають у своєму доробку твори про неповторність і чарівність природи рідного краю. І це прекрасно, бо саме такі твори спонукають нас ще і ще раз озирнутись навколо, уважно придивитись до того, на що інколи не звертаємо увагу, чого не помічаємо: красу навколишнього світу.

(розглядаємо світлини Зачепилівщини)

Як же змальовують рідну чарівну українську природу наші земляки? Чим хвилює вона їх? Чи знаходять для змалювання її краси свіжі, неповторні образи, не вдаючись до плагіату, наслідування того, що вже колись було кимось сказано? Щоб відповісти на це питання, потрібен час і немалі зусилля. Спробуймо докласти їх.

2. Перевірка домашнього завдання.

Учні читають напам'ять поезії

В. Кравченко «Нашепотів мені місяць із-за гори»

Н. Стешенко «Вербиченька-сестриченька»

Б. Четверікова «Ніч калині в лузі коси розплітає»

І.Сергеевої «Світанок»

Т.Чуб «Яблуневе материнство»

З. Авдюніної «Чомусь незатишно в осінньому саду»

М. Миценка «Осінній етюд»,

Відзначають, чому обрали саме цю поезію, які, на їхній погляд, найбільш вдалі звороти знайшов автор для розкриття теми твору.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Звучить пісня «Бабине літо» (слова М. Миценка, муз. Н. Сапко). Бесіда:

- Яку пору називають бабиним літом?

- Чи асоціюється цей вираз з людиною?

- Які мовні засоби вразили вас? (літо інеш висне в саду, літо – вічна палітра краси, бабиним літом скроні срібляться)

- Чи відповідає мелодія змісту пісні? (Так, легка, сумна, в темпі вальсу, відповідає настрою поезії).

2. **Вчитель:** Найбільше в творчості М.І. Миценка, пісню на вірші якого ми тільки-но почули, імпонує нам любов до рідного краю, краси його природи. І хоч живе поет більшу частину свого життя у м. Ківерці Волинської області, та Зачепилівщина для нього – благословенна батьківська земля, до якої завжди лине думкою. Послухайте поетичний вернісаж пейзажної лірики М.Миценка.

Учні читають уривки з пейзажних віршів М. Миценка.

Іду до лісу, як до храму,
Його послухать голоси.
Він одчиняє мені браму
В світ дивовижної краси. (1985р.)

Весна вже підкрадається з-за лісу
З дахів бурульки звисили носи,
І вітер розганяє хмар завісу,
В синиць дзвінкіші стали голоси.
І хоч льоди на ріках ще не скресли,
А проліски зимові бачать сні,
Вже ранні гуси вісточку принесли
Від юної мандрівниці весни. (2008 р.)

Береза в сукні білій сяє,
Граб обніма її струнку,
А душу щемом ледь торкає
Сумне зозулине «ку-ку»
Десь дятел строчить телеграми
Лісному птаству й комашні,
А соловей шліфує гами –
Нові розучує пісні (1985 р.)

Дуже часто згадується й досі:
Біла хата, наш город, терни,
Кучеряві верби срібнокосі,
Терпкий присмак ягід бузини,
На городі – дині і смугасті
Гріються на сонці кавуни,
І опецьки – гарбузи рожеві,
Що повилізали на тини. (1982р.)

Як пасічник в брилі, нагнувся сонях,
І кукурудза коси запліта.
Гуде на мальви джміль, ніби спросоння,
В пилку у нього лапка золота (1997р.)

Знов спекотне літо достроково
Присмалило деревом чуби,
Рано зашарілась горобина
І опало листя із верби.
Золотисто-бронзові монети
Щедра липа нам дарує вже,
А от дуб крислатий і скупезний
Золото своє на потім береже (1988р.)

3. Група «Мистецтвознавці» характеризують кольористику віршів М. Миценка.

Він не звичайний поет, він поет – живописець. Багато віршів так насичені кольорами, як полотна художників. Барва у поета – не прикраса, а засіб вияскравити зображувану картину, яка в уяві читача набуває особливої виразності. Автор уважно придивляється до найменших барвистих скалочок різноманітного навколишнього світу і віртуозно творить з тої мозаїки незабутні образи:

Палають, як вогнища, клени,
Достигла гірка горобина.

Прощально щось шепоче до мене
В червоному намисті калина.

Досліджуючи творчість М. Миценка, ми підраховали, що в його поезіях понад 30 відтінків кольорів. Найбільш кольорова збірка «Поклик отчої землі». Кольористика служить і для передачі певного настрою:

Прийшла вже осінь із дощем
Та жовтим падалистом,
А в серці – сум і тихий щем
За літом сонячно - барвистим.

Кольористичні образи – це синтез зорових, звукових, настроєвих вражень, за допомогою яких автор творить вдалі поетичні відповідники різних пір року, асоційованих з людським життям (тихе золото печалі, холодний білий сум, смуток багрянний).

4. Вчитель: Давайте подивимось, як оця колористика віршів М.І. Миценка перегукується з акварелями ще одного нашого земляка, його друга, теж журналіста, поета М.О. Бахмата.

(Учні розглядають акварелі «Біля Орелі», «Синій пейзаж», «У селі взимку»)

Бесіда:

- Яке враження від малюнків?
- Який настрій вони створюють?

5. Вчитель: Як же з'являються пейзажні твори? Відповідь на це питання шукаємо в листі М.Бахмата до членів гуртка «Літературне краєзнавство»

Учениця: «М.О. Бахмат зізнався нам, що скільки живе в Царичанці, більше 40 років кожного вихідного іде за селище розвіятися од редакційних клопотів. Вихід в тишу для нього необхідний: там він заряджається, там народжуються теми віршів. Якось, поки блукав на безлюдді, розгулялася хуртовина, потемніло, долина зникла в мороці. Все це пригнічувало – так був написаний вірш «Грудень». Іншого разу він був у захопленні від морозного сонячного дня – написав поезії «Зима», «Яка це насолода». Вертаючись з городу, спостерігав за небом, барвистим, із смужками рожевих хмарок – захоплення підказало новий вірш «Як палає захід в надвечір'ї...» М. Бахмат зізнався, що часто під час спостережень за природою десь у душі починає звучати музика, напливають думки світлі чи сумні. І народжується перший рядок, перша строфа, які й задають тональність всьому віршу.

6. Група «Мовознавці» характеризує багатство мовних засобів пейзажних віршів М.Бахмата.

За допомогою метафор «дзвенить піснями день», «небо сміється», «дерева бачать дивні сни», «клекотом наповнилась блакить», «зима безсило плаче» поет надає природі ознак живої людини – вродливої, повної сили, щедрої жінки. Цій же меті служать і уособлення «Осінь золоті картини пише і за це нічого не бере», «несе вітер з ланів широкії вісті», «сонце з хмар регочеться, що біситься зима». Ці образи відтворюють розмаїту чарівність і красу рідної землі, свідчать про тонку спостережливість автора. Зустрічаються в його творах і гіперболи, епітети, інверсія, порівняння, ось хоча б таке:

Сонях схилив голову дозрілу
І задумався чогось, як дід...

Влучно, правда? А ще «Петрів батіг, мов краплі неба»; «хмари, наче храми з куполами» і т.п. Багатство мовних засобів, вмиле їх застосування допомагають М. Бахмату відтворити красу рідної землі.

7. Вчитель: А тепер проведемо конкурс на кращого читця пейзажних віршів М. Бахмата.

Учні читають поезії М. Бахмата
«Майнув серпень за водою»
«За Оріль піду я»
«Пішло літо за ліси і гори»
«Грудень»

«На Приоріллі скошено жита» та ін.

8. Робота в парах. Гра – конкурс «Хто швидше?» Завдання: у віршах М. Миценка чи М.Бахмата знайти рядки, якими можна підписати акварелі М. Бахмата. Оцінювати схвально яскраві, точні, оригінальні пропозиції.

(поки учні працюють, звучить зачепилівський вальс Н.Сапко «Липи цвітуть».)

9. Група «Експерти» (метод «Обери позицію») характеризують кілька пейзажних поезій своїх земляків:

1) О. Дука «Вечірній малюнок» (учениця читає напам'ять). Приваблює в цій поезії вміння поетеси створити цікавий і незабутній образ: стомлене сонце спить у ставку. Так і захотілося намалювати ілюстрацію до вірша (демонструє малюнок). Сонце у мене – мале дитя, що згорнулося в клубочок і солодко спить, підклавши кулачок під щоку, а земля ніжно прикриває його водяною ковдрою і віттям верб створює затишок.

2) Учень: Готуючись до сьогоднішнього уроку, я натрапив на збірку В. Крупки «Спасибі, мамо, і пробач». І – прочитав її, як кажуть, на одному диханні. Гарна інтимна лірика, ще краща – пейзажна. Ось хоча б поезія «Солодка туга за селом Семенівна». Прочитавши її, я подумав: це ж як чоловік повинен любити свою малу батьківщину, щоб знайти такі красиві образи для змалювання природи села свого дитинства: заспані корови, теплі дощі молока, вітерець – гульвіса замітає слід тополиним пухом, ранок мие руки в росах. Завдяки таким образам я теж створив свою картину рідного краю (демонструє малюнок). Послухайте і ви цю поезію, і зрозумієте, чому вона мені сподобалась (читає напам'ять вірш).

3) Учениця: Т. Чуб «Осінь елегія». А я після знайомства з поезією Т.Чуб зрозуміла, що і сумне може бути дуже красивим. Хвилюючі, щирі рядки нав'яні і дошовою пізньою осінню, і інтимними переживаннями ліричної героїні. І моя рука мимохіть взяла простого олівця (ніяких яскравих фарб!), і створився ось такий сірий пейзаж (демонструє малюнок). Аякже, цього вимагають і епітети: сумні дощі, холодний сад, опалий лист, змерзле село, самотнє поле, метафори – сад змерз, проситься до хати, душа болить, сад зітхає, журавлі доводять до сліз; уособлення – дощі вималюють повернення весни, ключ журавлів тікає; порівняння – сад, мов пес побитий; дума – мов сад пустинний, душа – суха ломка стеблина. Але, як не дивно, хоч смутком і печаллю віє кожний рядок – повного песимізму немає (адже відчувається, що весна повернеться, що десь є «Море, сонце і тепло»). А поезія настільки досконала, щира і красива, що депресії не відчуваєш. І дошова осінь (завдяки такій поезії) по-своєму красива!

Вчитель: У словнику літературознавчих термінів значиться: елегія – це вірш, у якому виражені настрої смутку, задуми, журби. Виникла в давній Греції. До цього жанру зверталися багато поетів: О. Пушкін, М. Лермонтов, Л. Глібов, М. Петренко, Т. Шевченко, Л. Українка. Звернулася і я. Пропоную послухати музичну п'єсу і подумати, чи співзвучна вона з поезією «Осінь елегія»?

/ звучить фортепіанна п'єса С.Рахманінова «Елегія»/

Так, ви вірно підмітили журливий настрій і вірша, і музики. Обидва твори належать до одного жанру – елегії.

IV. Підсумок уроку.

1. Рефлексія: Чи справдилися ваші очікування від уроку?

2. Опитування (метод незакінчених речень): «Найбільш близька мені пейзажна лірика...»

3. Оцінювання, самооцінювання.

4. Темою сьогоднішнього уроку ми взяли слова нашого земляка М.І. Миценка: «Минуще все на цьому білім світі

Одвічна на Землі лише краса».

Чи згодні ви з цими словами? Чому?

5. Підсумкове слово вчителя. Так, дивовижний світ природи нашого Зачепилівського краю дав змогу митцям перетворити на поезію те, що здається звичайним. Не дивно, що він надихав великого російського композитора П.І.Чайковського під час перебування в Гранкіно (Олександрівка) на створення шедеврів, що наша Сапко Н.І. написала вже кілька сотень пісень, що у вишивках наших майстринь переважають рослинні елементи, що наш художник Г.І.Дука пише чудові картини. Хочеться вірити, що наш сьогоднішній урок допоможе вам стати ближчими до природи. Дякую всім моїм помічникам.

Д/з: твір – роздум «Природа і ми: даємо чи беремо?»; творчим дітям – спробувати свої сили в складанні пейзажного вірша.

7 клас

Тема: Гумористичні твори Миколи Бахмата

Мета: ознайомити учнів з творчістю М. Бахмата, навчати критичного мислення, навичок аналізу твору, характеристики персонажів; розвивати почуття гумору, активну життєву позицію, бажання змінити життя на краще, формувати вміння визначати ідейне спрямування твору, розрізняти гумор і сатиру; зміцнювати любов до літератури, до поетичного і прозового народного слова.

Тип уроку: комбінований

Форма проведення: урок – дослідження

Обладнання: гумористичні збірки М. Бахмата, сатиричні малюнки поета, музичний супровід, плакат для само оцінювання.

Випереджувальне д/з: групам дослідити життя і творчість поета, підготувати улюблений твір, повторити теорію літератури.

Епіграф: Сміх – то насамперед життя!

Нар. мудрість

Перебіг уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Оргмомент. Тема, мета уроку.
2. ваші очікування від уроку?
3. Проблемне питання: Чи можемо ми в один ряд з відомими письменниками – гумористами поставити Миколу Бахмата? Відповідь на це питання ми дамо в кінці уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Група «Біографи» (інформація про поета)

М.О. Бахмат народився 1935р. в Зачепилівці. Школа, служба в армії на Далекому Сході, робота бібліотекарем у с. Орчик Зачепилівського району. Закінчив Дніпропетровський університет. Майже 40 років віддав роботі відповідального секретаря районної газети «Приорільська правда» в сел. Царичанка Дніпропетровської області. За свої акварелі удостоєний звання «Майстер народного традиційного мистецтва» Творчий доробок М.Бахмата – це три збірки ліричних і гумористичних поезій: 2006р. «Душі закоханої світ», «Пастка для себе», 2010р. «У селі над Орілля».

Вчитель: Отже, ми дізналися, що М.О. Бахмат не лише журналіст, поет-лірик, художник, але й гуморист. Давайте ж повторимо відомості з теорії літератури.

2. Бесіда:

- Що таке комічне?
- Назвіть основні види комічного.
- Дайте визначення гумору і сатири.
- Чим відрізняються гумор і сатира?
- Що називається іронією?
- Які існують засоби творення комічного?

- Кого з українських гумористів ви знаєте? А чи є серед наших земляків гумористи?

Такі серйозні питання ми розглянули для того, щоб визначити особливості стилю нашого земляка – гумориста і сатирика М. Бахмата, ознайомившись з його творами з його збірок «Пастка для себе» та « У селі над Оріллю».

III. Сприйняття та засвоєння учнями навчального матеріалу.

1. Група «Актори»: інсценування прозової гумористичної мініатюри «Первак виручив».

Бесіда (метод «Обери позицію»):

- Це сатиричний чи гумористичний твір? Доведіть свою думку.

- Що ви можете сказати про характер сміху в творі?

- Які ознаки гуморески знаходимо в цьому творі? Що в ньому нагадує оповідання?

- За допомогою яких засобів письменник досягає комічного ефекту?

- Чи реалістично змальовано події в творі? Які проблеми порушив автор? (відсутність транспорту через брак бензину, самогоноваріння, самогон як найнадійніша грошова одиниця в селах).

Висновок: Сміх у гуморесці – доброзичливий, жартівливий. Гумор піддає висміюванню часткові недоліки загалом позитивних явищ, окремі смішні риси у хороших людей.

2. Група «Дослідники»: У листі до членів гуртка «Літературне краєзнавство» нашої школи поет пише: «Багато що не влаштовує, викликає гнів. Чи могли ми навіть уявити колись, що будуть безробіття, платні освіта і медицина, фальсифіковані продукти, криваві бійки в парламенті, безкінечні вибори, деградація молоді, сектантство, споживацька психологія у людей, жадова до наживи, а ще – тероризм, наркоманія, розгул злочинності і такі шокуючі явища, як крадіжки людей, передовсім дітей, продаж людських органів, оскаженілий націоналізм, русофобія, перегляд нашої історії, неповага до ветеранів війни. Мені боляче бачити зруйновані села і колгоспи, занедбану землю, втечу людей на заробітки. Ось це і змушує мене братися за написання віршів сатирико–гумористичного змісту». Де ж бере сюжети для своїх творів поет? З реального життя. Наприклад, в основу гуморески «Пастка для себе» ліг реальний факт: п'яниця здав на металолом кришку люка і сам же впав у нього.

На життєвому матеріалі народилася гумореска «Безбожний Гнат»: любитель чарки в Царичанці перерив усюди землю, шукаючи залізо, і хвалився поету, що і хреста б з храму зняв на метал – так випити хочеться. «Страшно Микиті у хаті жити» - про Царичанські АЗС, що розвелись, як гриби після дощу. Дратував Миколу Остаповича автовокзал у Дніпропетровську, де торгували журналами з порнографічними обкладинками («Оце духовності скарби!») Зміни в обласному центрі, засилля іншомовних назв наштовхнули письменника на створення мініатюр «Аби чуже», «Вези назад» і т.д.

Висновок: В основі творів Миколи Бахмата – сучасне життя, події, вчинки людей, до того ж не поодинокі, а типові.

3. Група «Читці» - виразне читання гуморесок

«Ото диво!»

«Експеримент»

«Як назло»

«Кота не обдуриш»

«Не забуває»

«Зайва робота»

«Гроші для матері»

«Дарма шукати»

Бесіда (метод «Захист думки»):

- Який же висновок ми зробимо після виступу цієї групи?

- У своїх творах письменник викриває недоліки, які заважають жити людям: пияцтво, хабарництво, дармоїдство, скупість, егоїзм, бюрократизм.

- Твори М.Бахмата спрямовані проти тих, хто нехтує людськими нормами моралі, кому не до вподоби нормальні людські стосунки.

- Він уміє вдало побудувати комічний сюжет, створити смішну ситуацію.

- Та й сміх у деяких творах уже не такий добрий, особливо тоді, коли це стосується невдячних дітей, неповаги до людини праці, бездіяльності влади.

- Отже, М. Бахмат створює не тільки гумористичні, але й сатиричні твори, зображуючи те, що є негативним, шкідливим, ворожим у суспільному та особистому житті, заслуговує на осуд, осміяння та заперечення. Він викликає в читача готовність боротися з негативним.

4. Група «Артисти»: А ми пропонуємо вам відпочити, послухавши частівки «Невеселі співаночки» М. Бахмата (співають):

З телевізора ми чули:

- Ми відродимо культуру!

І зробили, як казали:

Чужі крутять серіали.

Кажуть, будуть серіали,

Яких ми іще не знали,

Фільм крутитимуть не рік,

А весь ХХІ вік.

Екстрасенсів розвелось,

Хоч нам і без них жилося.

Скоро вони й знахарі

Нам замінять лікарів.

На сесіях депутати

Кричать кожен день багато.

І хоч кажуть наче в діло,

Ще ніщо не здешевіло.

Безробіття – хоч кричи,

Обридло тинятися,

Добре, що є багачі,

Де можна найнятися.

Допекла мені дружина,

Бо кричала в очі:

- Щоб тобі телереклама

Снилася щоночі.

Розлили іще по чарці.

- Пий! – гукають Василю.

- Ні-ні-ні, я ж на дієті,

Після п'ятої не п'ю.

В незалежній Україні

Люди мруть, як мухи, нині,

Поки її розбудують,

Багатьох недорахують.

В Україні, добрі люди,

Ситуація така:

Як в дядьків корів не буде,

То не буде й молока.

Висновок: Навіть у частівках поет порушує важливі проблеми, над якими слід замислитись і шукати шляхи їх вирішення. Перо сатирика чутливе до людських і соціальних вад у найрізноманітніших проявах і водночас сповнене гуманістичного пафосу.

5. Група «Мовознавці». А ми дослідили мову гуморесок М. Бахмата і хочемо відмітити її а) народність; б) образність; в) багатство тропів; г) різні речення за метою висловлювання; г) синонімічні ряди; д) наявність діалектичних та стилістично забарвлених слів. Наведемо

лише кілька фразеологізмів з гуморесок: варити воду, лізти в петлю, тюрма плаче, залізти в борги по вуха, мати совість, погано лежить, шкірити зуби. Або ряд діалектних слів нашої місцевості: тинятися, шельмувати, панікувати, розприндитися, друзки, гамселити, допекти. Саме тому текст сприймається і розуміється легко читачем будь-якого віку, бо мова творів М.О.Бахмата близька до народної мови нашого регіону.

Доповнення вчителя: Попри удавану простоту мови віршів, розуміємо, що це – засіб розкриття теми і наближення твору до реального життя. Автор дуже вимогливий до себе, про це свідчать хоча б такі слова:

«Залиш себе хоч в одному рядку,» -
Мені шепоче голос чийсь благально.
Де ж силу захисту взяти отаку,
Щоб той рядок був справді геніальним?

Висновок: Гуморески М. Бахмата написані розмовною мовою в кращих традиціях народних гумористичних творів (байок, анекдотів, усмішок, співомовок).

6. Звучить українська народна музика. **Група «Мистецтвознавці»:** А чи знаєте ви, що Микола Остапович – ще й художник? Його акварелі виставлялись на багатьох виставках, ними ілюстровані не тільки його поетичні збірки, а й книги інших авторів. Він удостоєний звання «Майстер традиційного народного мистецтва». А його сатиричні малюнки часто друкуються в газеті «Приорільська правда», ними проілюстровані його збірки гуморесок «Пастка для себе» та «У селі над Оріллю»

(Учні демонструють кілька сатиричних малюнків та карикатур М. Бахмата, коротко характеризують їх.)

Висновок: Гумористичні малюнки та карикатури Микола Бахмат створює з тією ж метою, що і вірші: викорінювати з нашого життя і людських вчинків потворне, негативне, вороже законам і народній моралі.

7. **Вчитель:** Тож нехай ще кілька хвилин звучить його поезія, що не тільки викликає сміх, а й примушує замислитись, спонукає до дії.

Учні читають гуморески
«Спаситель»
«Такі товари»
«Як було не пити»
«Не туди дивився»
«Треба перекладача»

А тепер дайте відповідь на питання, поставлене на початку уроку.

- Так, М.О. Бахмат по праву вважається українським письменником – гумористом.

IV. Підсумок уроку.

а) **Рефлексія.** Бесіда (метод «Мікрофон» - проводить учень):

- 1) Чи здійснилися ваші сподівання щодо сьогоденного уроку?
- 2) Що вам найбільше сподобалося на уроці?
- 3) Що не вдалося досягнути?
- 4) Як багато ви дізналися про нашого земляка?

б) **Робота з таблицею.** На дошці – плакат з орієнтованими варіантами відповіді. Учні ланцюжком з'єднують стрілкою слова «дізналися» з відповідним словосполученням.

Дізналися		
Мало нового	Чимало нового	Багато нового

в) **Підсумкове слово вчителя.** Дякую всім за роботу на уроці. Любі діти, сподіваюся, що сьогодні ви зуміли заповнити ще одну чисту сторінку нашого життєвого уроку глибоким змістом, познайомившись з гумористичними творами нашого земляка М.Бахмата. Вірю, що авторська позиція – утвердження кращого в людині, любов'ю до трудівників та рідної землі – близька вам і буде для вас орієнтиром у житті.

Д/з: скласти уявне інтерв'ю з М. Бахматом або твір – роздум «Ми без гумору нікуди – Читайте, смійтесь, добрі люди!»

8 клас

Інтегрований урок

(українська література, харківщинознавство – музика – образотворче мистецтво)

Тема: «*Душі закоханої світ*» (Рідний край у творах М.О.Бахмата)

Мета: ознайомити учнів з поетичними і пісненими творами М.О.Бахмата про рідний край, розвивати естетичні смаки школярів, їх уміння сприймати художнє слово і музику; удосконалювати навички виразного читання; виховувати любов до рідного краю, гордість за талановитих земляків.

Тип уроку: Урок сприйняття й засвоєння нового матеріалу

Обладнання: портрет М.Бахмата, збірка «*Душі закоханої світ*», виставка учнівських малюнків та фото на тему «Мій рідний край», акварелі М.Бахмата, музичний супровід

Епіграф уроку: «Залиш себе хоч в одному рядку», -
Мені шепоче голос чийсь благально.
Де ж силу хисту взяти отаку,
Щоб той рядок був справді геніальним?

М. Бахмат

Хід уроку

I. Оргмомент. Мотивація навчальної діяльності.

Ваші очікування від уроку?

II. Актуалізація опорних знань.

а) Бесіда (метод «Мікрофон»): Що означає рідний край для кожного з вас?

- Це Україна, велика, сильна держава.

- Це рідне село, в якому ми народилися і живемо, яке любимо.

- Це село, без якого не можу жити. Побувала я в багатьох місцях, але завжди скучаю за рідним селом.

- Для когось наше село, може, звичайне, а для мене найкраще, дуже гарне і зелене.

- В ньому живуть роботящі, добрі, розумні люди.

- Рідний край – це чудові краєвиди.

- Це моя вулиця, дім, мої батьки і сестричка, бабуся і дідусь, мої родичі, сусіди, однолітки і вчителі.

Вчитель: Чим більше людина знає про свій рідний край, тим більша її гордість за малу батьківщину, тим сильніша і палкіша її любов до неї. А чи знаєте ви свій рідний край? Пропоную провести краєзнавчу вікторину.

б) Вікторина:

1. В якому році утворився наш район? (1923р.)

2. З якими районами Харківської області і областями України межує наш район? (Красноградський, Кегичівський, Сахновщинський райони, Дніпропетровська і Полтавська області).

3. Які річки протікають територією Зачепилівського району? (Оріль, Орчик, Вишнева, Мажарка, Берестова)

4. Які корисні копалини є в нас? (пісок, глина, природний газ)

5. Скільки разів П.І.Чайковський бував у нашому районі? (5)

6. Назвіть прізвище фельдшера, який в період окупації села Семенівна врятував 27 поранених воїнів? (Жернокльов)

7. Скільки Героїв Радянського Союзу народилися в нашому районі? (5 – Бурмака В.А., Коваленко П.Д., Кизима А.І., Нечипоренко М.Г., Сипало І.М.)
8. Яка тварина зображена на гербі Зачепилівського району? (Лелека)
9. З якого часу ведеться газифікація району (1990р.)
10. Які населені пункти розмежовані вулицею? (Нагірне і Кочетівка – вул. Харківською).

Учитель (підводить підсумки вікторини і продовжує урок). Про наш рідний край написано багато чудових поетичних творів. Я впевнена, що ви теж знаєте їх, і зараз ми почуємо ці поезії про Україну і про нашу Зачепилівщину.

в) Група «Декламатори» виразно читають вірші поетів – земляків (Н. Стешенко, О. Дуки, Т. Чуб, М. Миценка)

III. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Вчитель: Сьогодні ми дізнаємося, як змальовує рідний край у своїх творах наш земляк, журналіст, поет Микола Остапович Бахмат. Що ви знаєте про нього?

1. Група «Біографи» (повідомлення про поета):

М.О.Бахмат народився 1935р. в Зачепилівці. Школа, служба в армії на Далекому Сході, робота бібліотекарем у селі Орчик Зачепилівського району. Закінчив Дніпропетровський університет. Майже 40 років віддав роботі відповідального секретаря районної газети «Приорільська правда» в селищі Царичанка Дніпропетровської області. За свої акварелі удостоєний звання «Майстер народного традиційного мистецтва» Творчий доробок М.Бахмата – це три збірки ліричних і гумористичних поезій: 2006р. «Душі закоханої світ», «Пастка для себе», 2010р. «У селі над Оріллю».

Вчитель: Діти, давайте уявимо, що Микола Остапович завітав до нас на урок. Що б ви хотіли запитати в нього?

2. Рольова гра (учень грає роль М.Бахмата, використовуючи для відповідей матеріал з листів поета до членів гуртка «Літературне краєзнавство», які досліджують його творчість).

1) Миколо Остаповичу, коли вперше почали римувати?

- Влітку, на канікулах, ми з хлопцями пасли корів далеко, за 10 км, в глухому степу, на так званому хуторі. Там у старій хаті, на застеленій свіжою соломною долівці ми спали, там у балках пасли корів. У балках ріс чебрець, інші трави, а в густих тернах водилися вовки. Ось у ті часи і з'явилися перші рядки:

День минає, і вечір приходить,
Такий тихий і гарний в степу,
І за гору вже сонце заходить,
Летять кібці гулять на копу.
Вже пригнали корів, напоїли,
Прив'язали й доїть почали...
Щось протяжно і сумно так вис
У тернах, що ростуть на горі.
Це був 1951 рік.

2) Які асоціації викликають у Вас слова рідний край?

- Чарівна природа Миколаївки. Там жили мої тітки, дідусь, я часто бігав до них. Село мені малому здавалося таким самотнім, старовинним, справді українським з його левадами, річкою під вербами та човнами, городами, що прослались до неї, тихими вуличками в бузках. І люди такі поважні, спокійні, із своїми звичаями і говіркою. Коли я читав «Миколу Джерю» Нечуя-Левицького «Широкою долиною між рядками розложистих»... або шевченківське «Тече вода з-під явора», я чомусь перед очима бачив мальовничу Миколаївку.

3) Ваші захоплення?

- Граю на скрипці, домрі, люблю рибалити. За будь-якої погоди гуляю за селищем. Це дарує натхнення, теми поезій та акварелей. До речі, акварелі виставлялися на різних

виставках, ними ілюстрував свої та чужі збірки, за них удостоєний звання «Майстер народного традиційного мистецтва».

4) Тема Ваших малюнків?

- Звичайно, рідний край, його природа.

5) Миколо Остаповичу, а чи буваєте Ви зараз в селі свого дитинства?

- Досить часто, адже там живе моя сестра, племінник, онуки. Люблю зустрічатися з однокласниками. Сумую за Зачепилівкою і Миколаївкою, хоч на Дніпропетровщині живу більше 40 років, вони мені рідні, їм теж присвячую вірші.

- Дякуємо за інтерв'ю.

Вчитель: Отже, темою поезій і малюнків Миколи Бахмата є рідний край. Яким же постає він у творах поета? Звернемося до них, висловимо свої думки і почуття.

3. Конкурс читців поезій М. Бахмата. Учні виразно напам'ять читають поезії

«Зійду на гору Калитву»

«Козацький край»

«На Приоріллі скошено жита»

«Післяжнивне»

«Я знову у селі»

«За Орілью, десь там, за лісами»

«З минулого»

«За Оріль підую я» та ін.

Метод «Обери позицію»: учні висловлюють свої враження:

- Більшу частину свого життя Микола Остапович прожив на Дніпропетровщині, де сформувався як особистість, виріс і змужнів як поет, досяг творчих успіхів як журналіст. Цей край любий йому в будні і свята, і знаходить поет прості та щирі слова:

Гудуть машини на шляхах, а в полі

Плугами ріже трактор чорнозем.

Все дороге мені оце до болю,

Ми тут від діда-прадіда живем.

- А мені імпонує те, що в його віршах переплітається минуле і сучасне, а справжня любов до Батьківщини висловлюється скромно і просто:

Тут все, як було в давнину,

Лелеки злітають у небо.

З тобою ми долю одну

В житті обираєм для себе.

- І я, прочитавши вірші Бахмата, впевнився: не обов'язково відшукувати для висловлювання своїх почуттів високопарні, але байдужі слова. Краще просто, але щиро.

- А мені здається, що М. Бахмат постає перед нами як справжній патріот, громадянин. В цьому переконаєшся, прочитавши рядки з поезії

Козацький край, ти перемоги славні

Здобув в кривавих січах і боях.

Дніпропетровщино, я пісню величальну

Тобі співаю з радістю в очах.

- Мені ж сподобалось, що рідний край, його природа немислимі для митця без трудівників села, тих, хто без красивих слів творить красу і велич країни в полях, на фермах, на токах, за кермом автомобіля.

Вчитель літератури підводить підсумки конкурсу читців і запрошує до слова учителя музики.

4. Вчитель музики: А тепер, діти, я пропоную Вам послухати пісню «Душі закоханої світ» на слова М. Бахмата. До речі, ще кілька поезій з цієї збірки були покладені на музику нашим зачепилівським композитором Н. Сапко і стали піснями.

Звучить пісня «Душі закоханої світ»

Бесіда: - Яке враження справляє пісня?

- Що ви відчували, слухаючи її?
- Які почуття формує пісня? Доведіть.
- Чи гармонійно поєднані в ній слова і музика? Доведіть свою думку.
- Як ви вважаєте, чому автор назвав так і збірку першу, і цей твір?

5. Робота в групах. Завдання:

I група – Дослідити тематику поезій збірки «Душі закоханої світ». Навести приклади. Свої висновки передати методом незакінчених речень «Збірка Миколи Бахмата – це...»

II група – Якими постають люди в поезіях М. Бахмата на фоні чарівної природи? Доведіть.

III група – Які мовні засоби є інструментом образотворення у збірці? (навести приклади з творів).

Звіти спікерів груп.

6. Вчитель: До речі, ілюстрації до всіх своїх збірок М.Бахмат малював сам. Давайте відвідаємо невеликий вернісаж акварелей поета, а нам допоможе група «Мистецтвознавці» (учні художньої студії БДЮТ).

Учні розглядають акварелі «У селі взимку», «На Орелі», «Синій пейзаж», «Щедруємо», «Двір у снігу», «Біля Орелі», аналізують їх тематику, фон, кольори, техніку живопису і доходять висновку:

- Акварелі М. Бахмата – це теж «душі закоханої світ», бо пейзажі, як і вірші, пронизані ніжним почуттям любові до рідного краю, замилювання його красою.

Вчитель музики: Запрошую вас послухати ще одну пісню на слова Миколи Остаповича із збірки «Душі закоханої світ» - «Квітуй, Царичанко!», яку виконає наш самодіяльний композитор Сапко Наталія Іванівна, автор музики.

Сапко Н.І. розповідає про своє особисте знайомство з поетом.

Звучить пісня

Бесіда (вчитель музики):

- Який характер має музика? Чому?
- Чи зумів композитор, на вашу думку, передати в музиці почуття, закладені поетом у творі? Наскільки йому це вдалося?
- Які картини малювала ваша уява, коли ви слухали пісню?
- Які почуття викликала у вас ця пісня?
- Чи гармонує її мелодія, зміст з малюнками і поезіями, які ми сьогодні побачили і почули?

7. Творча п'ятихвилинка. Учні пишуть вірші, етюди про рідний край.

Читання та обговорення учнівських творів-мініатюр, розгляд дитячих малюнків.

IV. Підсумок уроку.

1. Рефлексія: 1) Одним реченням передайте думку, яка сформувалася у вас протягом уроку. (М. Бахмат любить рідний край).

2) Із багатой кольорової гами акварелей М. Бахмата підберіть колір, який характеризує ваш настрій на кінець уроку.

3) Спробуйте це ж саме зробити за допомогою якогось мовного образного засобу – епітета, гіперболи, метафори (світла печаль, душа співає, серце щемить, думки линуць, музика серця і т.п.).

2. Підсумкове слово вчителя літератури. Як бачите, любов до рідного краю можна висловити по-різному: віршем, піснею, малюнком, вчинками, самим життям. М.О. Бахмат любить свою Батьківщину, свій рідний край, бо йому присвячені і вірші, і малюнки, і 40 років роботи відповідальним секретарем редакції газети, де він шліфував слово, боровся за чистоту і красу рідної мови. Любіть же і ви рідний край, примножуйте його багатства.

Дз: твір – роздум «Ліричний герой поетичної збірки М. Бахмата – це ...» (метод незакінчених речень).

8 клас

Тема: «Поклик отчої землі» (урок за поетичною збіркою М. Миценка)

Мета: ознайомити учнів з життям і змістом поетичної збірки М. Миценка, учити аналізувати поезії, плекати в душах дітей глибокі патріотичні почуття, любов до своєї землі, відданість рідному народові.

Тип уроку: засвоєння нового матеріалу

Форма проведення: урок – усний журнал

Обладнання: портрет М.Миценка, збірки, музичний супровід, акварелі М. Бахмата

Випереджуюче домашнє завдання: групи опрацьовують розділи останньої збірки поета, готують короткий огляд, придумують заголовки

Епіграф: Не згасне в серці в нас ніколи любов

М. Миценко

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

Вчитель: «З чого починається письменник? З любові до людей. З захоплення. Зі співчуття і страждання. Якщо той, хто взяв у руки перо, не любить інших людей, рідну землю, якщо його не чарує схід сонця і в нього не стискається від нез'ясної туги серце, якщо в нього не викликають співчуття болі ближнього, він ніколи не стане справжнім письменником» (*Ю. Мушкетик*)

З цього погляду Миколу Миценка можна, безумовно, називати справжнім письменником. Запитаєте, хто він, де черпає натхнення і силу? Про це й поговоримо на сьогоднішньому уроці. Доля подарувала йому талант поета, в знак вдячності він все своє життя заримував у поетичні строфи.

Пропоную сьогодні побути вам у ролі редакторів і випустити свій журнал. На його сторінках ми спробуємо зробити презентацію останньої поетичної збірки Миколи Івановича Миценка «Поклик отчої землі», охарактеризувати основні мотиви цієї збірки за розділами.

II. Тема, мета уроку.

Ваші сподівання від уроку?

III. Актуалізація опорних знань.

а) **Завдання групам:** дібрати назви рубрик журналу, які б передавали головну думку розділів збірки

I. «Нам долі війна сплюндрувала...»

II. «Миттєвості життя»

III. «Одвічна на землі лише краса»

IV. «А в серці – сум і тихий щем»

V. Пошли добро моєму краю»

б) **Група «Біографи»:** (довідка про автора збірки):

Микола Іванович Миценко народився в 1932 р. в с. Миколаївка Зачепилівського району Харківської області. Навчався в Миколаївській та Зачепилівській школі, працював у районній друкарні. З 1955 р. мешкає на Волині, закінчив факультет журналістики Львівського державного університету ім.І.Франка. працював на різних посадах в районних газетах Волинської області. З 1964 – по 1987рр. – редактор газети «Ленінським шляхом» м.Ківерці. з 1960р. – член Національної спілки журналістів України. Нагороджений медалями. За багаторічну працю в журналістиці Указом Президента України М.Миценку в 2003 р. призначена довічна державна стипендія.

IV. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

«Нам долі війна сплюндрувала»

1 учень: Дитинство – найсвітліша пора. Туди, в незабутні роки, лине думка кожного з нас, особливо з часом, коли розумієш, що більше ніколи не будеш по-дитячому безтурботний.

Ніби бачу: мама молода й вродлива
Мене пригортає, всміхнена, щаслива.
Тато трактористом в колгоспі працює,
Часто він у полі і днює, й ночує.
Ось ми зустрічаєм тата із роботи,
Й мама починає на кухні турботи.
Ми йдемо до річки із татом купатись,
А мама нас просить хугчіш повертатись.

В чиєму житті не було такої ідилії? Був щасливий і М.Миценко, та його дитинство, як і тисяч його однолітків, перервала війна:

Ми були щасливі в родинному колі,
Дякували Богу і прихильній долі.
Але все це раптом війна спопелила,
Скільки вона лиха в світі натворила...

В чіпкій дитячій пам'яті навіки закарбувалися тяготи воєнного часу: «маторженики й лопуцьки», полатані штани, на газетах пишуться задачі, робиться чорнило з бузини, у селі – ні мила, ні сірників, ні радіо, ні світла». Та головне – навіки запам'яталася гнітюча, тривожна атмосфера того періоду:

В хаті у нас – туга і тривога,
Бо у світі йде іще війна,
І немає вісточки од тата,
Тому й ненька мовчазна й сумна.

2 учень: В поезіях розділу «Була війна» бачимо і листоношу Галю, яка носить, «немов міни», похоронки, плаче і радіє з усіма; батька поета, що «в бою зустрів смерть»; дітей війни, які не лише вчилися, але й «на фермах, у полі і вдома трудилися, як вміли й могли»; ветерана, що згадує своє нелегке життя. І хоч є в поета твори й про обеліски, хвилину мовчання, салюти, та найбільш привабливими є ті, де перед нами постають звичайні, рядові бійці і трудівники тилу.

«Миттєвості життя»

3 учень: У житті кожної людини є місце, де на неї завжди чекають, її виглядають. Це батьківська хата. Вона гостинно відчиняє свої двері, тут добрі мамині руки пригорнуть. Це єдине місце в усьому світі, де нам завжди затишно і безпечно. Тут, у рідному селі, босими ногами ти топтав лугову траву, тут пізнав перше кохання, тут тебе оточували найкращі і найближчі в світі люди: батьки, друзі, кохані. Тут ти пізнавав дружбу і любов, учився працювати і вірити людям. Тож не дивно, що наша мала батьківщина залишається для нас найпрекраснішим місцем на землі, куди і на схилі літ рвешся серцем і думками, з яким пов'язані найсвітліші миттєвості життя.

Звучить «Пісня про Миколаївку» (слова М. Миценка – музика Н. Сапко)

4 учень: Так, рідне село для М. Миценка – це і річка Вишнева в затінку верб, і білі хати, густі садки, щедрі ниви і славні люди. А ще – вітряк, з яким у поета асоціюється образ рідного села. Він – німий свідок всіх найважливіших подій, війн та революцій, зустрічей і прощань.

Стоїть вітряк на вигоні,
Всім простягає руки,
І меле миколаївцям
І зустрічі, й розлуки.
Стоїть вітряк на вигоні
І крилами махає,

На світ він мудро дивиться
І важко так зітхає.
... Стоїть вітряк на вигоні
Та й крилами махає.
На жаль, не всіх до рідних гнізд
Нас доля повертає...

5 учень: Друзям і однокласникам, рідним адресує поет свої твори, і всі вони щирі, задушевні. З особливим трепетом змальовує він образ жінки-трудівниці, жінки-матері («Спасибі, мамо», «Пишіть листи», «Летіла зозуля».) Несміливе і чисте, цнотливе і хвилююче, дещо смішне і наївне, з радістю і сумнівами – таке воно, перше кохання, у поезіях «Щасливий знов», «Як у пісні», «Не судилось», «Не цілуй». Як людина небайдужа до радощів і печалей рідного краю, М. Миценко не міг обійти увагою чорнобильське лихо. І знову ж привертають увагу характерні риси поетових надбань: сюжетність, змістовність, яскравість деталей, стислість викладу, цільність малюнка, близькість до народних пісень. Використавши повідомлення ЗМІ про те, що в зоні відчуження ще й досі живуть люди похилого віку, поет створює щемливо-зворушливий образ бабусі:

Бабуня дивиться на білий світ
Через єдине в хатині віконце...
Такий, очевидно, у неї міт –
Прожити півстоліття, а може, й більш,
В чорнобильській рідній сторонці
«Чорнобильська балада»

6 учень: Замислюється поет і над тим, що корисного зробив у житті, який залишає по собі слід, ще і ще раз засвідчує своє життєве кредо: творити добро.

Не прагнув я гучної слави,
По правді, щиро й чесно жив,
Народу рідному й державі
Своїм пером, як вмів, служив.
... Не знаю, скільки Бог відміряв,
Мені на цьому світі жить,
Але й у сімдесят я вірю,
Що сенс буття – добро творить
«Автобіографічне»
І хоч вік і гне мене, й ламає –
Не здаюсь йому ані на мить,
Бо душа ще юністю палає,
А у серці мрія не згасає –
Якнайбільше добрих справ зробіть

«Бажання»

І в цих рядках – весь поет: справжній громадянин, патріот, просто небайдужа людина.

«Одвічна на землі лише краса»

Звучить пісня «Гомонять струмочки» (слова М. Миценка – муз. Н. Сапко)

1 учень: Поет закоханий у рідний край, його чарівну природу, вона хвилює його будь-якої пори:

Іду до лісу, як до храму,
Його послухать голоси,
Він одчиняє мені браму
В світ дивовижної краси.

Лірик щиро радіє приходу весни, пробудженню природи, коли «бурульки звісили носи, гуси принесли вісточку, бузки буяють синьоцвітом, зорить кульбабка, шаленіють солов'ї, черешня одягла прозору білу сукню». Не може бути байдужим і до гарячого літа, серед якого

«усміхається спросоння сонях у капелюсі, гріються на сонці кавуни, волошково мліють небеса».

2 учень: Знаходить поет цікаві образні мовні засоби для змалювання осені та зими: «стають лелеки на крило; золотисто-бронзові монети нам дарує липа; ялина білий кожух приміря». Краса рідної природи дає наснагу душі, її обожнює він всім серцем і впевнений:

...Минуще все на цьому світі,
Одвічна на землі лише краса.

У щирій гімн природі рідного краю зливаються воедино поезії Миколи Миценка і акварелі художника – аматора, нашого земляка Миколи Бахмата, яких у збірці понад 20.

(Демонструються акварелі)

«А в серці – сум і тихий щем».

3 учень: Розділ «Осінній сум збірки М. Миценка «Поклик отчої землі» - це філософські роздуми про минулість людського життя, його сенс, труднощі і випробування, які ламають або ж, навпаки, загартовують людину... Лет часу такий стрімкий, що на схилі своїх літ з болем і здивуванням оглядаєшся: невже? Коли ж устигли?

Так і з людиною буває:
Живе й квітує, мов зело,
І раптом – вже її немає,
Ніби й на світі не було...

Поет впевнений, що у людини, як і в природи, теж є свої квітень, жовтень, своє бабине літо і своя зима.

Бабине літо, бабине літо,
Сумно дуби шелестять.
Бабине літо, бабине літо,
Роки журавлями летять.
Бабине літо, бабине літо –
В золото вбрались гаї.
Бабиним літом, бабиним літом
Скроні срібляться мої.
(«Бабине літо»)
Яскріють в саду хризантеми,
Тумани холодні над лугом.
І зиму з тобою ми йдемо,
Моя посивіла подруго

(«Дружині»)

4 учень: Ось в такі хвилини, « на порозі зими», людина і згадує дитинство, батьківську хату («Кличуть журавлі», «Балада про сивину»), залишає настанови дітям і друзям («Не сумуйте», «Лиш пучечок рутоньки»), відчуває провину за щось, що не встиг зробити, на що не вистачило часу. І як тут не згадати поезію «Провина». Це вірш – біль, вірш – пересторога, вірш – плач, вірш – заклик: жалійте батьків, поки вони живі, бо буде пізно.

Побув на цвинтарі,
вклонивсь могилі мами,
Молитву прошептав,
й пошерхлими губами
Припав до свіжого,
ще білого хреста,
І враз заплакав гірко,
як мала дитина.
В душі моїй важка
прокинулась провина:
Я за життя соромивсь
цілувати неньку у уста.

(«Провина»)

«Пошли добро моєму краю...»

5 учень: У своїх творах М.І.Миценко оспівує красу рідного краю, роботящий люд, вірні почуття, сумує за молодістю, яка ніколи не повернеться, за прожитим життям. Поет - лірик, ніжний, мрійливий, раптом, коли думає про життя свого народу, стає зовсім іншим: різким, іронічним, навіть злим і неприємним. Чому співець природи і кохання стає сатириком? Болить йому те і ті, що заважають міцніти і розквітати Україні. Особливо вражає М.Миценка вигляд сучасного села, де

Колись потужна свиноферма
Стоїть, як привид, в темноті,
На ній усе давно завмерло,
Корівники також пусті.
Малих діток в селі немає,
І молоді не видно теж –
З домівок рідних утікає
До затишніших узбереж...

6 учень: Щиро жаль йому українських «мадонн» - жінок, що в пошуках роботи і щастя змушені їхати за кордон («Їдуть наші дівчата»). А Пенсійна реформа, про необхідність і невідворотність якої йде давно мова, викликає у поета болючий тихий докір – чи то ствердження, чи питання:

Я вже став персоною нон-грата
У державі рідній – не своїй,
Бо живу на світі забагато
Й «заважаю» зміцнюватися їй.
Мусять мені пенсію платити,
Для її бюджету – це ж тягар,
Адже з нього треба ще вділити
Для всіх слуг і відданих бояр...

(«Персона нон-грата»)

Зрозуміло, що людині, яка все життя стояла на сторожі рідної мови, дбала про її розквіт, не байдуже мовне питання в Україні, ставлення до державної мови «в армії й на фронті, в урядових колах, і в багатьох школах, у Верховній Раді й на нашій естраді». І знову докір – вже не владі, а всім нам:

А ми ж, необачні,
Так тебе шануєм,
Що за це нам вдячний
Був би сам Валуєв...

(«Де-юре і де-факто»)

1 учень: Цікаво, що саме в цьому розділі поет вдається до катренів, які сам називає сумними.

Словникова робота: катрен-вірш із чотирьох рядків.

Читаєш їх – і дивуєшся: як в коротких чотирьох рядках можна намалювати цілу картину нашого суспільного життя з його недоліками і проблемами чи зачепити проблему вад людського характеру і наших вчинків:

Мабуть, щоб ворогів не мати,
Ми звикли всіх позаочі судить;
Чи боїмось, чи не навчилися
У вічі людям правду говорить.

***

Ми на Європу твердо курс тримаєм,
Про це й мужі державні ревно дбають.
А що життя пристойного не маєм –

Про це вони, як видно, забувають.

2 учень: В розділі «Тривоги серця» автор безкомпромісно викриває політиків, які «замість того, аби триматися вкупі, ... руйнують єдності мости», олігархів, які за рахунок праці народу «п'ють – жирують», банкірів, що дурять вкладників, «новітніх сільських глитаїв, які заграбастали паї». Змушують зупинитися, озирнутися навколо, замислитися над своїми діями і такі його рядки:

Бездумно й люто нищим атмосферу,
Псуєм довкілля тоннами золи...
І враження таке, ніби в печери
Ми знову повертатись почали.

Вчитель: У чому сила поезії М. Миценка? В любові до рідної землі, у високій моральності. Для поета немає життя без України, бо Україна – це доля, це мати, яких не вибирають. Не забудьте, не збайдужійте, тримайтеся наших духовних оберегів, з якими ви виростили і вийдете в широкий і тривожний світ. Завжди повертайтеся до родинного вогнища! Пам'ятайте, що ми – українці. Бережімо рідну землю, українську мову, високо несімо національну гідність. Бо немає кращої землі, ніж рідна, і немає сильнішого поклику, ніж поклик отчої землі!

V. Підбиття підсумків уроку.

1. Рефлексія. Чи справдилися ваші очікування від уроку?

2. Вчитель (на фоні музики): Хочеться вірити, що почуте на уроці ви прийняли в свої серця, як щире зерно. Нехай проросте воно в ваших душах потужними пагонами національної свідомості, глибокої віри і бажання служити Україні, як служив і служить їй Микола Миценка.

Д/з: створити опорну схему вивченого на уроці матеріалу.

9 клас

Інтегрований урок (українська література – краєзнавство – історія України).

Тема: Обпалена юність (воєнна проза письменників Зачепилівщини)

Мета: ознайомити учнів з творами про війну, з життям і творчістю В.Зоріна, його повістю, розвивати творчу уяву, виробляти емоційне сприйняття твору, вміння співпереживати; виховувати почуття патріотизму, гордості за величний подвиг захисників Вітчизни.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Форма проведення: урок – зустріч

Обладнання: ілюстрації до повісті, музичний супровід, роздруки розділів повісті, відеозапис, фото Пушкарівського комплексу

Епіграф: Ми довго будем пам'ятати
І вам забути не дамо...

В. Слапчук

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

Звучить фонограма пісні «Священная война» (слова В. Лебедева – Кумача, музика О. Александрова)

а) Вчитель: Війна! Гострим боєм, безконечним сумом, скорботою і ненавистю відгукнулося це жорстоке слово в серцях людей. Все, що було до 22 червня 1941 року, ввійшло в минуле, змішалось з димом і кров'ю орудійними залпами. Мужність наших воїнів,

їх незламність безприкладні. Вони стояли насмерть, перемагали в запеклих боях навіть тоді, коли чорніла земля, рушилися камені, появилася залізо. Люди виявилися твердішими за камінь...

Тож сьогодні ми поговоримо про відображення війни у творах наших земляків, поринемо у світ юності, обпаленої війною, зустрінемося з автором повісті з такою назвою – нашим земляком В.Д. Зоріним.

б) Ваші очікування від уроку?

II. Тема, мета уроку.

III. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

1. Перевірка домашнього завдання. Учні читають поезії воєнної тематики, визначають їх головну думку, аналізують мовні образотворчі засоби у творах поетів – земляків:

Кім Балабуха: Уривок з вірша «Балада про металобрухт, хімічний склад крові та прикмети»

Людмила Черкащина «Синам полків»

Тамара Чуб «Вдовам»

Микола Миценко «Ветерани», «Носить Галя похоронки»

Ольга Дука «Упав солдат»

Микола Бахмат «А було ж колись», «Як забудь».

Вчитель: Як бачимо, до подій війни звертаються багато наших земляків, змальовуючи мужність і героїзм захисників Вітчизни в боях, віру простого народу в неминучу перемогу над ворогом. Та сьогодні ми перегорнемо сторінки не поетичних, а прозових творів.

2. Вчитель історії: Чи знаєте ви про основні воєнні події на території нашого Зачепилівського району? Щоб з'ясувати це, пропоную провести невелику вікторину.

ВІКТОРИНА

1. Кому з воїнів першому було присуджено звання Героя Радянського Союзу за мужність і відвагу, виявлені в боях на Харківщині? (Олексій Петрович Кириченко, загинув у бою 25 вересня 1941р. біля села Перша Педашка).

2. Хто в період окупації с.Семенівка врятував 27 поранених воїнів? (Фельдшер Жернокльов)

3. Частина якої армії звільняли район від фашистів? (57 армії)

4. Коли наш район було остаточно звільнено від фашистів? (20 вересня 1943р.)

5. Назвати повного кавалера ордена Слави? (Григорій Гнатович Толоконцев, народився у селі Руський Орчик)

6. Назвати Героїв Радянського Союзу – уродженців нашого району? (Бурмака В.А. з села Нове Мажарово, Коваленко П.Д. – Перша Педашка, Кизима А.І. – Руновщина, Нечипоренко М.Г. – Миколаївка, Сипало І.М. – Зачепилівка)

7. Коли було окуповане і визволене наше село? (8 жовтня 1941 – 19 вересня 1943р.)

8. Скільки жителів нашого села брало участь у війні? (Миколаївка: воювали 255, загинули 150)

9. Де відбувався повітряний бій з гітлерівськими асами, за який 5 льотчикам 44 винищувальної авіаційної дивізії 6 армії Південно-Західного фронту було присвоєно звання Героїв Радянського Союзу? (в районі с.Леб'яже).

Вчитель історії підсумовує результати вікторини, розповідає про хід Великої Вітчизняної війни, окремо зупиняється на роках окупації району та військових діях на його території, діяльності партизанських загонів. В розповіді посилається на архівні документи, дослідницькі матеріали керівника загону «Пошук» Ю.І. Буланова.

3. Вчитель літератури: Про ці ж події можна прочитати у книзі нашого односельця, ветерана журналістики М.І. Миценка «Козацьке село Миколаївка», яка написана на основі спогадів і роздумів автора, жителів нашого села та архівних документів. Пропоную переглянути невеликий фільм і послухати самого автора, який за станом здоров'я не зміг приїхати до нас з міста Ківерці Волинської області і люб'язно надіслав нам цей диск.

4. Перегляд учнями відеозапису розповіді М. Миценка про те, як він писав розділи книги «Козацьке село Миколаївка», а саме: «Несподівана війна», «Перші похоронки», «Біженці й евакуація», «Фашистське поневолення», «У вороже рабство», «Довгождане визволення», «Чорнорубашечників – на форсування Дніпра», «На братській могилі батька».

5. Вчитель історії: розповідає про страшний бій під селом Пушкарівка Верхньодніпровського району Дніпропетровської області, в якому брали участь і понад 150 мешканців села Миколаївка, багато з них загинули. Там же похований і батько М.І. Миценка –Іван Дмитрович.

Учень читає вірш Г. Манченка «Реквієм», присвячений молодшому лейтенанту Хижняку, взвод якого успішно форсував Дніпро в районі Пушкарівки.

6. а) Музична пауза: звучить пісня наших земляків «Загиблим друзям» (слова П.В. Бабкіна, ветерана війни, музика Н. Сапко).

б) Словесний малюнок: Які картини малювала ваша уява, коли ви слухали цю пісню?

в) І на продовження цієї теми – болем пронизані рядки ще одного нашого земляка, в недалекому минулому професора Харківського педагогічного університету Кіма Балабухи «Ветерани»:

Учениця читає напам'ять:

Йде покоління ветеранів,

Звідкіль немає вороття, -

Нерано наче – й тільки рани

Скропляють всім живим життя.

Відмучились... А нажилися?

А хтось нажився на віку?

Але лихим не упилися,

Не залежались в холодку.

Кидало з хвищі в люту спеку:

Як шторм чи штурм – то не мине!

Після життя такого – й пекло,

Й ніщо б не видалось страшне!

г) Хвилина мовчання – як знак вшанування пам'яті тих, хто загинув на фронтах війни і помер від ран у мирний час.

г) Вчитель історії підводить підсумок і зазначає, що воєнні дії на території нашого району – лише маленька частинка величної і трагічної історії Великої Вітчизняної війни.

7. Вчитель літератури: Отже, ми з вами зустрілися, хоч і на екрані, з М.І. Миценком. А тепер вас чекає «жива» зустріч з дуже цікавою людиною – Владиславом Дмитровичем Зоріним.

а) Довідкове бюро: Зорін В.Д. народився в 1929р. в м.Купянськ Харківської області. З початком війни сім'я перебувала в Ростовській області. З 1949 по 1952рр. працював і одночасно навчався в школі робітничої молоді. Закінчивши Старобельський вчительський інститут, отримав направлення в Зачепилівську середню школу, якій віддав все своє життя, працюючи вчителем російської мови та літератури, заступником директора з навчальної роботи. В 1960р. заочно закінчив Харківський педагогічний інститут. Друкувався в районній газеті «Перемога», а в 2010р. вийшла друком його повість «Обпалена юність», в якій розповідається про моряків – артилеристів Тихоокеанського флоту, які були у складі 267 стрілкової дивізії, до якої пішли добровольцями у 845 артилерійський полк юнаки 15-17рр. Зачепилівського району Шура Колодочка, Яків Покус, Микола Бондар, Яків Осадчий та інші. Автор великої історико-документально-художньої повісті дуже цікаво розповідає про бойовий шлях дивізії, про долі наших земляків.

б) Розповідь В.Зоріна про історію написання твору, багаторічне опрацювання архівних документів, реальні події та особи, художній вимисел у повісті. Відповіді на питання учнів.

в) Коментоване читання автором уривка з гл.20 «Язик» для штабу армії»

8. Обговорення твору учнями:

- Повість дуже цікава не лише тому, що розповідає про одну із сторін ВВВ, але й тому, що описує події, які відбувалися на території нашого району, нашої області, до того ж, її головними героями є реальні, а не вигадані люди – наші земляки. Тому особливо мені сподобались розділи 21 «Дорогою до Зачепилівки» та 23 «Події в Малому Орчику».

- А мене захопила сміливість Івана Волика у гл. 35 «Іван під дубом віковим». Владиславе Дмитровичу, захоплююся вашим умінням не лише змальовувати характери героїв, але й відтворювати батальні сцени. Читав опис бою в лісі – і зримо уявляв усе. Навіть не віриться, що це писала людина, яка в війні участі не брала.

- Мені сподобалось, що в повісті переплелися матеріали документів і художній вимисел. Це робить книгу правдивою, максимально наближеною до дійсності, і в той же час образною, цікавою, зрозумілою. До того ж, у творі багато фотографій учасників тих подій, що ще більше робить повість доступною для розуміння і розвиває уяву.

- Не знаю, як можна вибрати якийсь один розділ. Всі цікаві, твір дуже легко читається. Цікавий сюжет, сміливі герої, реальні події. Мені, наприклад, теж сподобався 23 розділ. І привабливими мені здалися навіть не пригоди бійців в Орчику, хоча і вони описані цікаво, а готовність жителів нашого російського села допомогти українським солдатам. Пам'ятаєте, як щиро прийняли чоловік з дружиною бійців: і на печі відігріли, і в сараї заховали, і їсти носили, слідкували, щоб ніхто не помітив їх. Ось такі, звичайні жителі і були справжніми помічниками бійців у роки війни.

- Я з вами згодна. І навіть портрет героїні приваблює щирістю. Ось послухайте (зачитує з тексту твору): «Невисока на зріст, русява, світлі і великі голубі очі хитро посміхалися і ховалися у руських довгих віях, темніших од волосся. Це була звичайна жінка, яка нічим не могла привабити, крім своєю доброю вдачею; коли зверталася до когось, то сяяла доброю посмішкою. Її кругле обличчя грало здоровим рум'янцем на морозі. Пальці рук були червоні від холоду. Широка долоня говорила, що вона з дитинства налягала на лопату, вила та сапу – сільські знаряддя праці. З-під поношеної хустки вибивалося русяве волосся і прикривало лоб. Є ж такі люди: вони зовні некрасиві, але симпатично-привабливі і захоплюють не зовнішньою красою, а душевною щирістю і віддачею».

- Якщо вже говорити про цей розділ, то навіть діти – хлопчакі – допомагали бійцям знайти коней, щоб було на чому їхати в морозну ніч. Мені ж особисто сподобалась винахідливість бійців, коли треба було пройти по селу: прикинулися німцем і поліцаями.

- Я ж найбільше запам'ятала розділ 30 «Смерть Семена». Бійці проводили розвідку на залізничному роз'їзді Страсний і на ближньому хуторі, мали по можливості захопити «язика». Шрамков Семен, закривши своїм тілом нашого земляка Івана Волика, врятував йому життя, та сам загинув. Тяжко сумували за ним товариші і жорстоко мстили фашистам. Ідучи в бій, не раз казали: «За Семена!». Ось де справжнє побратимство, справжня дружба!

Автор (Зорін В.Д.): Дійсно, моряки навіть на суші, як одна сім'я, лозунг існує у них з давніх часів: один за всіх і всі за одного. Ці морські традиції залишаться назавжди у бійців 845 артилерійського полку. Навіть поповнення швидко перехоплювало ці звичаї і помножувало славу своїми ратними подвигами і дружніми стосунками між собою. «Чорні дияволи», «чорна смерть» - ці назви лякали німців, де б вони не зустрічались з моряками.

Вчитель: Мабуть, ви звернули увагу і на те, що в дні важких походів, жорстоких боїв, труднощів воєнного життя бійці все ж знаходили час для короткого перепочинку. В розділі «День поезії» змальований відпочинок у лісі на галявині. Що ж там робили бійці? Бійці... (Метод «Незакінчене речення»)

- Писали рідним листи, латали одяг.

- Читали газети, проводили політінформації, бо всім хотілося знати, що відбувається на інших фронтах.

- Розмовляли, розповідали смішні історії.

- А ще згадували мирне життя, співали улюблені пісні, а тоді – власні вірші та пісні.

- Так, а Шура Колодочка читав староруською мовою напам'ять уривки зі «Слова о полку Ігоревім». І це говорить не тільки про його ерудованість, але й патріотизм, віру в перемогу над ворогом. Бо ж «Слово...» - це гімн любові до рідного краю.

9. *Вчитель*: Давайте ж прочитаємо кілька поезій з цього розділу.

Учні виразно читають обрані ними поезії з 38 розділу повісті:

Життя і війна

Ми війни не хотіли,
Нам її нав'язали,
Нас спочатку побили,
Щоб ми злість розгнуздали.
Коли випала доля
Свій народ захищати,
То з кривавого поля
Нам не можна втікати:
Той, хто смерті боїться
І від неї тікає,
Може з нею зустріться,
Де її не чекає.
Тут сміливості мало
І надія не скаже,
Наче мати, бувало,
Пожаліє й накаже.
На війні, як на морі:
Хтось пливе, хтось ниряє.
Весь народ наш у горі,
Доля нас обминає.
А людина планує
Так, як жити бажає,
Та війна все зруйнує
І за що, не питає.
А життя у військових,
Наче море, бушує,
До походів суворих
Посила, не сумує.
І проходять з боями
Дні і ночі суворі,
А з війни ідуть самі
Покалічені, хворі.
Тому нам і припало
Швидше війни кінчати:
Краще жить, як бувало,
І нове будувати!

Учень: У повісті багато пісень і віршів російською мовою. Та це й не дивно: захищали свою Батьківщину всі народи СРСР, і спілкувалися найчастіше російською. Тож я прочитаю одну з таких поезій:

Мы идем до победы
И врага победим,
И в обиду народы
Никогда не дадим.
С нами правда и сила,
С нами жизнь и любовь,...
Чтобы смерть не косила,

Не лилась больше кровь.
Будет праздник в Берлине,
Мы захватим рейхстаг,
Пусть трепещет уж ныне
Неповерженный враг!
Мы дойдем до Берлина,
И фашизм победим,
И народ свой любимый
От врагов защитим!

10. Автор: Я задоволений, що ви з таким інтересом прочитали мою книгу, що маєте свої думки щодо подій і героїв цього твору, що зацікавились героїчним шляхом 845 артилерійського полку і внеском наших земляків у боротьбу радянського народу з німецько-фашистськими загарбниками.

Бесіда учнів з автором повісті за питаннями:

- Скільки років створювали книгу?
- Хто допоміг видати повість?
- Як склалася доля героїв твору, наших земляків?
- Хто з героїв повісті особисто вам найцікавіший?

Автор: Бажаю вам, діти, успіхів у навчанні, бути допитливими, поважати ветеранів війни. Хай війна ніколи не повториться ні у вашому житті, ні в житті наступних поколінь.

IV. Підсумок уроку.

1. Рефлексія. Чи справдилися ваші очікування від уроку?

2. Підсумкове слово вчителя. Не всім судилося дожити до світлого дня Перемоги. Тисячі солдат померли од воєнних ран вже у мирний час. Тим більша наша вдячність, вдячність живих за мужність і відвагу, за відвойоване щасливе життя. І хоч давно зарубцювалися рани війни, та не слабшає біль втрати у багатьох сім'ях. Вицвілі фотографії, пожовклі листи, обеліски, братські могили навічно зберігають у нашій пам'яті доблесних воїнів.

Їх життя недаремно прожито,
Бо спинили пожежу війни,
А щоб сонце світило над світом,
Естафету приймають сини.

І поетичні рядки, взяті епіграфом до сьогоднішнього уроку – зустрічі, закликають вас вивчати події війни – і творити Мир на землі.

Д/з: скласти кросворд за повістю В. Зоріна «Опалена юність»; прочитати Антона Хижняка «Тамара».

9 клас

Тема: Подорож літературними стежками Зачепилівщини.

Мета: Ознайомити учнів з талановитими земляками, професійними і самодіяльними майстрами художнього слова, чиє життя і творчість пов'язані з Зачепилівським районом; дати уявлення про поетів і прозаїків, їх твори; розвивати пізнавальний інтерес, бажання долучатися до вивчення культури рідного краю; виховувати почуття патріотизму, гордості за свій народ, любові до рідного краю.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

Форма проведення: урок – заочна екскурсія

Обладнання: портрети письменників і поетів, уривки з творів, таблиця, газетні матеріали, карта Зачепилівського району, музичний супровід, комп'ютер.

Епіграф: А ще життя прекрасне тому,

що можна мандрувати.

М.М. Пржевальський

Перебіг уроку

I. Оргмомент. Мотивація навчальної діяльності.

Вступне слово вчителя. Зачепилівчино! Славишся ти густими лісами і глибокими річками, родючими землями і цілющим чистим повітрям. Та найбільше твоє багатство – люди: працювита, мужні, талановиті. Це вони здобували тобі волю і незалежність, працею своєю примножували твій добробут, прославляли тебе своїм мистецтвом. Зачепилівська земля дала державі механізаторів і дипломатів, лікарів та вчителів, художників та композиторів, письменників і поетів. У наш стрімкий час люди мандрують на загублені в океані острови, на Місяць, у далекі гори, але все починається з подорожі по рідному краю. В нашій області є багато визначних місць, куди можна вирушити на екскурсію, та є місця, де не побувати просто соромно – це населені пункти району. Отже, запрошую вас до подорожі літературними стежками Зачепилівщини. А екскурсоводами разом зі мною будуть ваші однокласники – члени гуртка «Літературне краєзнавство».

II. Тема, мета уроку. Ваші очікування від уроку?

III. Вивчення нового матеріалу.

Під час розповіді учні та вчитель демонструють фото, твори, показують на карті населений пункт. Учні роблять в зошитах записи.

1. Учень – екскурсовод: Отже, починаємо нашу подорож і прямуємо до села Олександрівка, з яким пов'язане ім'я відомого російського композитора П.І. Чайковського. саме це село – батьківщина відомого українського письменника М.Д. Рудя.

Рудь Микола Данилович (1912-1989рр.) народився у великій селянській родині. Навчався у Редьківській початковій школі, Зачепилівській семирічці. В 30х роках працює на Донбасі на шахті, металургійному заводі, заочно навчається в Московському літературному інституті ім. О.М. Горького. перша збірка поезій – «Найближче» - виходить у 1936р. В роки війни є спецкором газети Сталінградського фронту. Післявоєнні роки – найбільш плідні: поезія 1947 «Слово після бою», 1950 – «Чобітки», «Рідні вогні», 1951 «Граніт Сталінграда», 1958 «Донецькі зорі»; проза: 1955 «На поділлі», 1961 «Синій птах», 1964 «Боривітер». Працював у журналі «Україна», нагороджений багатьма орденами і медалями.

Через мальовничі поля і села наш шлях лежить до с.Бердянка, що знаходиться на трасі Москва – Сімферополь. Тут ще зовсім недавно жила талановита жінка, яка свої думки і почуття висловлювала хвилюючими поетичними рядками – (на моніторі комп'ютера – фото і короткі біографічні дані):

Кисельова Валентина Павлівна (1966-2000рр.). Закінчила бібліотечний факультет Харківського інституту культури, працювала в Зачепилівці та рідному селі. Друкувалася на сторінках районної газети.

Авдуніна Зоя Василівна (1965 р.н.) народилася в с.Руновщина. Вчилася в Бердянській середній школі, в Харківському державному педагогічному інституті ім. Г.С. Сковороди на філологічному факультеті. В трудовій книжці один запис «Вчитель російської мови та зарубіжної літератури Бердянської ЗОШ». Рідній школі віддано вже 25 років.

2. Учениця читає напам'ять вірш К.Х. Балабухи

«Балада зі щасливим кінцем»

П'ять синів було в матері,

П'ять соколів.

А вона у них, ненька,

Одна.

П'ять синів було в матері,

А в неділю під хатою

Їм вручила повістки
Війна!
Знає ж тільки півсвіту,
Темна ніч та повітка,
Та сиресенька знає ще,
Зна,
Що та кожна повістка –
П'ять – на неньку
(по одній – на дітки) –
Мов розверста, холодна –
Труна...
П'ять синів було в матері,
П'ять соколів...
І усіх їх – вернула
Війна...
І весіль було п'ять,
І хрестин двадцять п'ять!
Тільки мати така на півсвіту –
Одна!

Учениця - екскурсовод: Автором цієї незвичайної поезії (до речі, написаної за реальними подіями) є високоосвічена талановита людина – Кім Хомич Балабуха (1936-2006рр), який народився в селі Старе Мажарове в учительській сім'ї. Освіту отримав у Красноградському педучилищі та Харківському педагогічному інституті ім. Г.С. Сковороди, все своє життя віддав викладанню літератури в цьому вузі. Професор Балабуха – поет, літературознавець, критик, драматург. Тематика його творів – інтимна, громадянська лірика, твори про війну.

Наступним пунктом нашої подорожі буде село Новомажарово, де живе цікаво, розумна, закохана в поетичне слово людина.

(На екрані – коротка довідка):

Кравченко Віра Степанівна (1956 р.н.) народилася в селі Новомажарово.

Освіта: Новомажарівська і Бердянська школи, Красноградський сільськогосподарський технікум.

Спеціальність: бухгалтер.

Початок творчості – смерть сина і доньки

Друкувалася: газета «Сільські вісті», «Машинобудівник», «Перемога»

3. Після знайомства з Вірою Степанівною пропонуємо вам повернутися до райцентру. Будьте певні, ми ще познайомимося з багатьма прекрасними людьми, талановитими нашими земляками. Ось хоча б з уродженцем села Семенівка Крупкою В'ячеславом Андрійовичем (1949 р.н.). впевнена, вас зацікавить не лише його поетична творчість, але й життя. Закінчивши Красноградське медичне училище, В'ячеслав обирає професію спортивного фельдшера. Після роботи у Вільногірську Дніпропетровської області служив у армії в Москві, працював на станції швидкої допомоги в м.Дніпропетровську, закінчив лікувальний факультет медичного інституту. Багато років поспіль був спортивним лікарем футбольних команд, таких, як харківський «Металіст». Зараз – завідувач медичною частиною Республіканського вищого училища фізичної культури в Києві. Лікар збірних України на різноманітних спартакіадах (остання XXV Всесвітня Універсіада в Белграді). Ведучи здоровий спосіб життя, є чемпіоном України серед ветеранів з легкої атлетики, зимового плавання (Учіться, хлопці, беріть приклад з В'ячеслава Андрійовича!). Друкувався в багатьох виданнях. Його поетична збірка «Спасибі, мамо, і пробач» - данина любові батькам і рідному селу.

Доповнення вчителя: До речі, такий же талановитий і таку ж незвичайну біографію має і брат В'ячеслава Крупки – Олександр. Після закінчення Мурманського морехідного училища

пройшов шлях на судах Північного басейну від моториста до начальника механічно – судової служби флоту. Друкувався в газетах «Комсомольська правда», «Полярна правда», «Кольський маяк», має свою збірку поезій.

4. Учень-екскурсовод: І ось нарешті ми наближаємося до селища Зачепилівка, що розкинулося на березі річки Берестова. Це найбільший, наймальовничіший населений пункт нашого району. Не дивно, що саме його чарівна природа надихала багатьох митців на творчість. Тому Зачепилівка стала колискою як для відомих майстрів слова, так і для аматорів. Отже, знайомимося з літературними портретами селища:

1) Злидень Федір Євтихійович (демонструє на моніторі фото і таблицю основних етапів життя):

1899р. – народився в багатодітній бідняцькій сім'ї с.Зачепилівка Костянтиноградського повіту Полтавської губернії. Закінчив двокласне училище, працював канцеляристом повітового земства, навчався на педагогічних курсах в Костянтинограді (нині м.Красноград). з 1921р. – учитель початкових класів Забаринської школи, інспектор шкіл з 1923 р. – студент Полтавського інституту народної освіти, член спілки «Плуг». Вчителював у селах Красноградського району, в т.ч. і в Зачепилівці. Писав нариси, вірші, п'єси, повісті, романи, фейлетони. З 1930 р. – живе і працює в Полтаві. Найвідоміші твори: 1933 «Яри загомоніли», 1934 «Бригадир Ткач», «Більшовицька весна». В 1938р. – заарештований, помер у таборі в 1942р. помертньо реабілітований у 1956р.

2. Хижняк Антон Федорович (1907-1993рр) (демонструє виставку творів і газетні матеріали) народився в Зачепилівці. В 1941 р. закінчив Харківський педагогічний інститут, працював у редакціях газет. Найвідоміші його твори «Львівські оповідання», «На велику землю», «Тамара», «Онуки спитають», «Слово сучасника». За повість «Нільська легенда» у 1973р. був удостоєний Міжнародної премії ім. Гамаль - Абдель Насера. А трудівники колгоспу ім. Ілліча с.Сомівка нашого району в 1986 р. удостоїли його премії ім. Якова Покуса, адже в романі «Крізь століття» письменник відтворив образ Якова Покуса, партизанський загін якого в роки війни діяв на території Зачепилівщини.

З нашим районом пов'язане й ім'я Первомайського Леоніда Соломоновича (1908-1973рр.), який в 1924-26рр. завідував будинком селянина і сільською бібліотекою в Зачепилівці. Саме під час роботи тут вийшла його перша збірка оповідань «Комса», прототипами героїв якої стали жителі нашого району. Кілька слів про нього. Народився в місті Костянтиноград (Красноград), працював у газетах і журналах, на кіностудії. В 1946р. удостоєний Державної премії СРСР за збірки поезій «Земля» і «День народження».

5. Учні – члени гуртка «Літературне краєзнавство» розповідають про листування з поетом – земляком Бахматом М.О., показують його листи, збірки, акварелі, коротко знайомлять з біографією поета.

Бахмат Микола Остапович (1935р.) після закінчення Зачепилівської середньої школи служив у армії на Далекому Сході, працював бібліотекарем в с.Орчик нашого району. Свої гуморески та вірші посилає до газети, згодом іде працювати до редакції. Закінчив Дніпропетровський університет. Майже 40 років віддав роботі відповідального секретаря районної газети «Приорільська правда» в сел. Царичанка на Дніпропетровщині. Друкується в обласній газеті «Зоря», районних «Перемога», «Приорільська правда». За свої картини удостоєний звання «Майстер народного традиційного мистецтва». Творчий доробок М.Бахмата – три збірки ліричний і гумористичних поезій: 2006р. «Душі закоханої світ», «пастка для себе», 2010р. «У селі над Оріллю».

6. Звучить мелодія пісні «Вставай, страна огромная»

7. Інсценування уривка з повісті В.Зоріна «Обпалена юність» (гл.35 «Іван під дубом віковим»)

Вчитель: Повість, уривок з якої ви тільки-но подивилися, написав мій колишній учитель – Зорін Владислав Дмитрович (1929 р.н.), який після закінчення Старобельського вчительського інституту був направлений в Зачепилівку, де все життя пропрацював вчителем мови та літератури, заступником директора. Сам Владислав Дмитрович з Куп'янщини. Знав

війну, евакуацію. Друкувався на сторінках районної газети. А в 2010р. вийшла друком його велика історико-документально-художня повість «Обпалена юність», в якій розповідається про моряків – артилеристів Тихоокеанського флоту, які були у складі 267 стрілкової дивізії, до якої пішли добровольцями у 845 артилерійський полк юнаки 15-17 років Зачепилівського району – Шура Колодочка, Яків Покус, Микола Бондар, Яків Осадчий та інші. Про бойовий шлях дивізії, долі наших земляків автор дуже довго збирав матеріал, архівні дані, фотографії і в результаті написав дуже цікавий твір.

Учениця – екскурсовод: А мені хочеться розказати про Букало Зінаїду Трохимівну, яка закінчила факультет журналістики Київського державного університету. Мала перед собою гідний для наслідування приклад: її батько, Подольський Трохим Михайлович, стояв біля витоків друкарської справи на Зачепилівщині. Тож і донька вже 40 років віддала журналістській роботі: уже в 1966р. працювала в газеті «Трибуна трудящих», потім 30 років у нашій районній газеті «Перемога», де пройшла шлях від кореспондента до редактора; обласні газети, Всеукраїнська «Селянська газета». Член Національної Спілки журналістів. Її нариси і публіцистичні статті, есе й фейлетони вражають глибиною думки, літературною довершеністю.

Багато років пліч-о-пліч з Зінаїдою Трохимівною працювала і Ольга Дука (1953-2010рр.). народилася на Полтавщині, закінчила Київський державний університет. Як переможець одного з творчих конкурсів була удостоєна нагороди обласної Спілки журналістів «Золоте перо». Її поезії – це взірць майстерності, щирості, багатого внутрішнього світу і високої громадської свідомості.

Вчитель: Я пропоную зробити музичну паузу і послухати пісню «Не хлібом єдиним» на слова О.Дуки, музику до якої написала наш зачепилівський композитор Н.Сапко.

8. Звучить пісня «Не хлібом єдиним» (сл. О. Дуки, муз. Н. Сапко) у виконанні вокального тріо дівчаток.

Учениця – екскурсовод: Наша подорож триває, і ми вирушаємо до с.Нагірне, де зараз проживає жінка, на долю якою випало багато труднощів і горя, яка стала свідком і учасником багатьох важливих подій в історії нашої держави, тому саме спілкування з нею, а не тільки знайомство з її поезіями збагатить вас знаннями про часи колективізації і сталінських репресій, роки голодомору і воєнного лихоліття, відбудови народного господарства і демократичних змін у нашому суспільстві. Дуже щира, небайдужа людина, у свої майже 91 рік Марфа Мусіївна Куксенко пише поезії .

(На моніторі – фото і короткі біографічні дані М. Куксенко).

В одному з російськомовних сіл нашого району – Залінійному – народилася Черкашина Людмила Костянтинівна. Закінчила факультет журналістики Ленінградського державного університету. З 1989 по 2005рр. була відповідальним секретарем журналу «Крила», директором музею. Є заслуженим працівником культури України, членом Спілки журналістів, Спілки письменників Придніпров'я. свої поезії друкувала в журналах «Работница», «Музичне життя», «Україна», «Діловий світ Дніпропетровська», «Крила». Її творчий доробок – збірки «Безсонна ніч» (1997р.), «Скільки халатів у Насреддіна?» (2001р.), «Апокрифи після дощу» (2007р.).

Нарешті ми з вами повертаємося до рідної Миколаївки, звідки розпочали свою подорож. Бачите попереду ошатні будиночки в зелені садків, річку Вишневу, що протікає через село, густі верби і невисокі пагорби? Це село як колись, так і тепер дарує натхнення людям, здатним помічати красу рідного краю, любити людей і бути до їхніх звершень, радостей і горя.

10. Бесіда (метод «Мікрофон»):

Чи знаєте ви в нашому селі талановитих людей, чії твори друкувалися чи друкуються?

11. Група «Пошук» підготувала повідомлення про наших односельців:

1) Дерев'янка Любов Олексіївна (1948р.н.) після закінчення нашої школи навчалася в Дніпропетровському технікумі автоматики і телемеханіки. З 1969 по 1986рр. жила в Харкові, працювала на приладобудівному заводі ім.Т.Шевченка, в ПТУ №14, середній школі № 144. в

1978р. заочно закінчила ХДУ. З 1986р. живе в с.Миколаївка. Є автором трьох книг художньо-публіцистичних нарисів «Повість про Миколаївку» та «Повість про Миколаївку – 2, 3. Долі людські».

2) Манченко Григорій Захарович (1929 – 1992рр.) народився в нашому селі. Після школи – служба в армії, навчання в Нікопольському залізничному технікумі. 40 років пропрацював на залізниці. Писав ліричні поезії, та найбільш відомий як автор байок, гуморесок, в яких висміював вади людського характеру та недоліки суспільного життя (псевдонім – Семен Кропива).

Читання в ролях гуморесок Г. Манченка «Відверта розмова» та «Толерантність»

Відверта розмова

Григорій Манченко

Раз у батюшки Семен
У саду питає:
- А то правда, що Земля
В «воздусі» літає?
При Микольці вчили нас –
Земля недвижима,
Що вона на трьох стовпах
Лежить нерушимо.
- Твоя правда, Семене.
Тоді так учили,
Хто казав, що то брехня,
Того добре били.
Та й тепер, скажу тобі, -
Зарубай на носі!
Правду люблять на словах,
А б'ють ще й досі.

Толерантність

Г.Манченко

Вранці тітка Катерина
Прокинулась в ліжку,
Вкрилася периною,
Щоб зігрітись трішки.
Потягнулась, позіхнула,
Похрестила рота,
Повернулась і заснула –
Ще спати охота.
А крізь сон таке почула:
«Треба бути толерантним,
На реалії зважати...
А щоб добре всім жилося,
Краще треба працювати»...
Де й подівся сон у неї –
«Толерантність» на умі,
Очі в неї, як у феї –
Не додуматись самій.
Тут вона до чоловіка,
Встала та й питає:
- Що за слово «толерантність»,
І що воно означає?
- Знаю, - каже чоловік, -
Як його не знати?

Можу я тобі наочно
Про це розказати.
Пам'ятаєш, як торік
У куминій хаті вікна ти побила...
Коли б мала толерантність –
Так би не вчинила.

3) Чуб Тамара Миколаївна народилася в Зачепилівці. Закінчила Харківський педінститут ім. Г.С. Сковороди. працювала вихователем дитячого садка, вчителем в селі Леб'яже, останні 26 років – вчитель нашої школи. Поезії свої, які почала писати ще в шкільному віці, друкувала в газетах «Юний ленінець», «Піонерська правда», «Перемога».

Звучить пісня «Не забуду Зачепилівку ніколи» (сл. Т. Чуб – муз. Н. Сапко).

Вчитель: Та, звичайно ж, найбільше ми гордимся тим, що Миколаївка є батьківщиною відомого українського журналіста, публіциста, письменника Миколи Івановича Миценка. Тож послухаймо невелике повідомлення слухачів шкільного відділення МАН, які займалися дослідженням його життєвого і творчого шляху.

Учень: Після закінчення школи М.І. Миценко працював складачем набору в Зачепилівській друкарні, тоді ж написав і першу замітку до газети. Після служби в армії їде на Волинь і з 1955р. живе там. Працював журналістом, відповідальним секретарем в газетах. З 1964 по 1987рр. редагував газету «Ленінським шляхом» (нині «Вільним шляхом») в м.Ківерці. з 1960р. – член Національної спілки журналістів, нагороджений медалями. Друкувався в багатьох газетах і журналах. Указом Президента України в 2003р. М.І. Миценку призначено довічну державну стипендію як видатному діячеві інформаційної галузі. Автор збірок нарисів «Ми – волинські журналісти», «Козацьке село Миколаївка» та поетичних збірок «І сміх, і горе», «Осінній сум», «Поклик отчої землі».

Учень – екскурсовод: Наша подорож добігає кінця. Сподіваємося, що літературний маршрут протяжністю більше 100 км не стомив вас, ви занотували те, що вас зацікавило і переконалися в тому, що на нашій землі живуть талановиті творчі люди, залюблені в художнє слово. Дякуємо за увагу.

IV. Підсумок уроку.

1. Рефлексія. Створити «Дерево емоцій», давши відповідь на запитання:

- Чи сподобався вам урок? Чим?
- Яким є ваш настрій на кінець уроку?
- Хто із наших талановитих земляків зацікавив вас?
- Чиї твори вам хотілося б прочитати?

2. Слово учителя. Сподіваюся, сьогоднішній урок викликав у вас почуття гордості за талановитий український народ, і вам захочеться перечитати твори наших земляків і дізнатися про них більше. Вивчайте і досліджуйте їх творчий доробок. Дякую всім моїм помічникам і «екскурсоводам» за роботу на уроці. А вдома я пропоную вам виконати одне з завдань.

Д/з: 1) Прокласти маршрут нашої сьогоднішньої подорожі на карті району;
2) скласти діалог – уявне інтерв'ю з одним із митців, чия творчість чи життя зацікавили вас.

10 клас

Тема: Напувала їх натхненням зачепилівська земля (Громадянська лірика поетів Зачепилівщини)

Мета: ознайомити учнів з творчістю поетів – земляків, виробляти вміння вирізняти й поцінувати справжню поезію; розвивати естетичні та художні смаки, навички виразного,

емоційного читання; виховувати любов до рідного краю, гордість за своїх талановитих земляків.

Тип уроку: сприйняття та засвоєння нового матеріалу;

Форма проведення: урок-огляд творчості

Обладнання: портрети поетів-земляків, підбірки творів, роздруки розгляданих на уроці творів, ілюстрації М. Бахмата, музичний супровід, книга В. Скуратівського «Берегиня»; фотовиставка

Епіграф: Дозволь тобі зізнатися в любові,
Чарівна Зачепилівко моя!

О. Дука

Хід уроку

I. Оргмомент. Мотивація навчальної діяльності. Ваші очікування від уроку?

Тема, мета уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

1. **Слово вчителя:** Сьогодні ми будемо говорити про такі, здавалося б, відомі для нас поняття: Батьківщина, мати, рідна українська пісня, бабусина хата. Кожен з нас знає: річка починається з джерела, пісня – зі щирого слова, день – з ранішнього проміння. А Батьківщина – з місця, де вперше побачив небо, маму, рідну природу.

Краю мій неосяжний,
Краю мій незорий,
Я люблюсь, мій краю,
Твоїм велич – простором.
Я милуюсь, мій краю,
Людом щедрим, багатим,
І горжусь – тут зростали
Мої мама і тато,
Дідусі і бабусі
Виростали в цім краю.
Сторону цю казкову
Я всім серцем кохаю.

Ці рядки написала Н. Стешенко, а підписатися під ними може кожен з нас, для кого Батьківщина – це передовсім батьки, наш рід, народ, чарівна природа, тобто та дивовижна краса, що оточує дитину змалечку і пам'ятається завжди. Це безцінний Божий дарунок кожному з нас.

2. **Бесіда** (метод «Мікрофон»):

- Діти, що для вас означає слово Батьківщина? Як ви розумієте його зміст?

(учні відповідають).

Вчитель: Для кожного з вас Батьківщина починається з рідного села, району, про який неможливо говорити без хвилювання. Мабуть, є куточки, які найбільше подобаються вам? Які?

Учні: - Річка Вишнева, яка потопає у вербах, протікаючи через наше село.

- Сосновий великий ліс в селі Абазівка, де я живу. Таких пахощів, такого свіжого цілющого повітря немає ніде.

- А мені найбільше подобається храм у центрі селища, оточений густими деревами.

- Люблю милуватися нашими селами з вершини леб'язької гори. Вони лежать перед тобою як на долоні. І тоді мимоволі охаєш: як же гарно у нас на Зачепилівщині – ріки, озера, ліси і сади, поля, квіти.

- Найкраще цвітуть навесні сади!

- Ви так кажете, бо не бували у березовому гаю, серед тоненьких, струнких дерев. Там повітря, здається, світиться ніжністю і тишею. На душі стає спокійно – спокійно. А навесні там безліч квітів – ряст, конвалії, підсніжники...

Вчитель: Ви, самі того не помічаючи, розповідаючи про свої улюблені куточки природи, в своєму захопленні стаєте поетами. Отже, рідний край викликає у вас любов і захоплення. Що він гарний, свідчить і ваша фотовиставка «Рідні серцю місця», яку підготувала група «Об'єktiv» під час походу минулого вихідного дня.

3. Спікер групи «Об'єktiv» розповідає про найкрасивіші місця, коментуючи знімки.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Вчитель: Зачепилівська земля зростила і виховала багатьох талановитих синів і дочок: поетів, прозаїків, композиторів, художників, артистів. Кого з них ви знаєте?

(учні відповідають).

Вдома ви займалися пошуковою роботою. Які поезії про рідний край ви відшукали?

2. Учні читають і стисло коментують поезії

«Криниця дитинства» О. Дуки

«Жнива» В. Крупки

«Дванадцята весна» М. Миценка

«Ви чули влітку...» Т. Чуб

«О Україно!» Н. Стешенко

«Моя Україна» Г. Манченко

3. Вчитель: Людина, незалежно від того, доросла вона чи шкільного віку, відчуває на собі перехрестя добра і зла, їх боротьбу. Справжнє мистецтво – поезія, живопис, література, музика – допомагає їй утвердити в житті добро, стати кращою. Послухаймо пісню наших земляків – зачепилівчан у виконанні ансамблю дівчаток. Автор слів цієї пісні – журналіст Ольга Дука, яка недавно померла; музику написала Наталія Сапко, яка видала друком вже кілька збірок пісень на слова наших зачепилівських митців.

Звучить у виконанні ансамблю «Пісня про батьківський поріг» (сл. О. Дуки – муз. Н. Сапко)

До батьківської хати, мов ластівки весною,
Ми любим прилітати із радістю й журбою.
Несем сюди печалі і успіхи свої,
Бо наші тут причали і наші журавлі.
Туди, де мами ласка,
Де батьківське тепло,
Де юність, наче казка,
Де добре нам було.
Сюди дороги кличуть,
Де б не були ми всі.
Тут журавлі курличуть
І трави у росі.

4. Бесіда:

- З чим асоціюється Батьківщина, рідний край у авторів пісні? (з батьківською хатою)

- Що уявлялося вам, коли слухали цю пісню?

- З ким порівнює автор батьків? (лебеді, голуби) Чому? (це фольклорні народні образи, символи вірності, любові)

- У яких рядках вірша – пісні виражена основна думка? Що це за думка?

- Чи актуальна пісня сьогодні? Чому? (Так, бо написана про найдорожче – рідну домівку, в якій кожен з нас зробив свої перші кроки, про рідну Батьківщину).

Вчитель: Я згодна з вами. Від багатьох сьогоднішніх пісень – однокореня цей твір відрізняється тим, що порушує дуже важливу і вічну тему – любові до своєї землі, синівської вірності. Авторі пісні створили її в кращих традиціях нашої пісенної культури.

5. Робота в групах (метод «Акваріум»): шляхом жеребкування учні отримують конверти з поезіями, опрацьовують їх і готуються до аналізу за орієнтованою схемою аналізу ліричного твору:

1. Визначення теми поезії.
2. Спостереження за розвитком думки і події.
3. Образи твору.
4. Найвиразніший рядок чи художній прийом, мета його застосування.
5. Головна думка вірша.
6. Роздуми, до яких спонукав твір.

Завдання групам: виразно прочитати і проаналізувати поезії.

Учні працюють під фонозапис музичної мініатюри Н.Сапко.

Поезії для аналізу:

I група: В.Крупка «Солодка туга за селом Семенівка». «Орільський заспів.»

II група: Т.Чуб «Сняться нам далекі в юності краї»

III група: О.Дука «Коли розквітнуть зорі вечорові»

Виступи представників груп.

6. Вчитель: Та повернімося знову до образу батьківської хати. Доберіть синоніми (мамина домівка, отчий дім, бабусина хата, берегиня). Кілька слів про книгу В.Скуратівського «Берегиня» (характеризує книгу). А ось як зображує батьківську хату наш земляк М.Бахмат у своїх акварелях.

(демонструє ілюстрації М.Бахмата «Наша хата», «Наш двір у снігу» та ін.).

З чим же асоціюється у наших поетів – земляків образ рідного краю, батьківської хати?

7. Група «Дослідники» доповідає про своє домашнє завдання. Відповіддю на питання, що тільки-но прозвучало, буде поетичний віночок з творів наших земляків:

М. Миценка «Наш вітряк»

З. Авдюніної «Бабусині квіти»

О. Дука «Криниця дитинства»

Н. Стешенко «Батьківщина»

Т. Чуб «Маленький острів з м'яти й споришу» .

Послухайте уривки з цих поезій, і перед вами постане образ рідного краю, для кожного з авторів – свій

- 1) Стоїть вітряк на вигоні,
Всім простягає руки
І меле миколаївцям
І зустрічі, й розлуки.
Стоїть вітряк на вигоні
І крилами махає,
На світ він мудро дивиться
І скрушно так зітхає.
Стоїть вітряк на вигоні
І крилами махає,
На жаль, не всіх до рідних гнізд
Нас доля повертає...

(М. Миценко)

- 2) Хвилі білі гребінцем заколисала,
Сивину під хусткою сховала,
Очі ніжні світяться блакитно,
Руки обіймають так привітно,
Ми йдемо із нею на город,
Де вже квіти водять хоровод:
Чорнобривці, айстри, нагідки,

Паничі, гвоздики, васильки,
Гладіолуси, майори, портулак,
Ротики, жоржини, повний мак,
Флокси, мальви, матіола і часник,
Ще й цибуля притулилась біля них
Всіх до себе вабить тихий рай,
Яку хочеш квітку вибирай.
Не зривай – до серця пригорни
Та й полинь, як я в казкові сни.

(З. Авдюніна)

- 3) Моя стара криниця, -
Аж цямрини зелені.
Прийшла води напиться
До батьківського клена.
Яка вода студена!
- Найкращий в світі трунок!
Років моїх зелених
Дитинство та дарунок.
Тамую років спрагу,
Спішу води напиться.
Даєш мені наснагу
На все життя, кринице!
Де б не вела дорога,
Прийду до тебе знову,
Я п'ю про тебе спогад,
Як воду світанкову.
В твоїх джерелах чистих
Моє дитинство давнє...
Чекай мене, кринице, -
Прийду до тебе зрання.

(О. Дука)

- 4) Маленький острів з м'яти й споришу,
Куди збігаються життєві всі дороги,
Сюди, на жаль, не часто я спішу –
До маминого світлого порога.
Робота, плани, недруги, сім'я...
Та інколи так жить стає несила.
Чекає вдома матінка моя –
І виростають за спиною крила,
Додому! Інше – несуттєве все.
І рай дитинства босого спішу,
Назустріч ненька посмішку несе,
Для неї в Бога я життя прошу.
... Мене п'янить бузковий аромат,
Спориш м'якенько стелиться під ноги,
І в затінок сховатись кличе сад,
Й зійшлись сюди життєві всі дороги.

(Т. Чуб)

- 5) У моєї Батьківщини волошкові очі,
Золотаві поля – коси, зорепадні ночі,
Убрання зеленолісе часом, мов казкове,
Пов'язала стрічку річка голубочудова.

Соняхи, мов сонце ясне,
Янтар відливають.
Серпанкові ясні роси
Кришталь розсипають.

(Н. Стешенко)

- б) Чи зібрать собі букет безсмертнику,
Вщерть настояний квилінням часнят? –
Далина сьйніми грає спектрами,
та – без барв побачень...

(К. Балабуха)

8. Вчитель: А поета М.Миценка і композитора Н.Сапко рідний край надихнув у 1998 р. на створення «Пісні про Миколаївку». Запрошую вас послухати цю пісню у виконанні нашого вокального тріо.

Звучить «Пісня про Миколаївку»

На світі іншого не знаю,
В думках до тебе лину я,
Мій слобожанський рідний краю,
О, Миколаївко моя.
Тече Вишнева неквапливо
Крізь густі лози і терни,
Над нею верби похилились,
Ховають в затінках човни.
В квітучих мальвах – білі хати,
Садки смарагдові довкруг,
Біжить стежина споришами
І запашний чайний луг.
Яскраве сонце – в небі синім,
Вітрець гойдає колос нив,
Що, наче море, неозорі
Стоять в чеканні щедрих жнив.
Тут люди мудрі й працьовиті
Із діда – прадіда живуть,
Свої роди селянські славні
Ще від козаччини ведуть.
Село моє – колиска й мати,
Любов і радість, і біда,
Це найсмачніший хліб дитинства
Й цілюща з джерела вода.

IV. Закріплення знань, умінь, навичок.

1. Вчитель: Як же маємо жити, щоб ця краса рідного краю була вічною і незнищеною, щоб не одне покоління радувала, дарувала натхнення? Відповідь на це питання дасть група «Екологи», звітуючи про своє домашнє завдання.

2. Група «Екологи»: - Наша відповідь – берегти рідний край, красу рідної природи, бути на ній господарями, а не споживачами. До цього закликають нас у своїх творах наші старші друзі:

М. Сало «Спасіть її, люди»

Т. Чуб «Повага до землі»

В. Черненко «Екологія: давай почнемо із себе»

(читають уривки з поезій названих авторів)

А в М. Миценка у збірці «Поклик отчої землі» є вірш «Безпечне людство», в якому нас вразили слова, що коротко, точно і безжалісно таврують нас, нашу байдужість і легковажність по відношенню до Природи. Бо людство

... Бездумно й люто нищить атмосферу,

Псує довкілля тонами золи...

І враження таке, ніби в печери

Ми знову повертатись почали.

3. Вчитель: Є над чим замислитись, друзі? От і замисліться, бо від нашого з вами ставлення до природи рідного краю залежатиме наше майбутнє і майбутнє ваших дітей. Пам'ятайте слова англійського вченого Дж.Даррела: «У рослин і тварин немає адвокатів: їм нікуди писати і скаржитися, за них нікому заступитися, крім нас, людей, які разом з ними заселяють цю планету». А свої роздуми спробуйте викласти в творах вдома.

V. Підсумок уроку.

1. Рефлексія. Чи справдилися ваші очікування від уроку?

2. Учні заповнюють листи самооцінювання. Вчитель дякує всім за роботу на уроці.

3. Підсумкове слово вчителя. Мені радісно сьогодні, бо бачу ваші допитливі очі. Скрізь і завжди ми маємо відчувати тепло рідної землі. В душі людини повинно бути високе світло, яке б указувало їй у життєву дорогу добра, поєднувало з небесним світлом і в думках своїх, і в праці. Хоч сонце однакове всюди, та на нашій Зачепилівщині воно найяскравіше, повітря – найчистіше, люди – найдобріші, поля – найродючіші. Бо це – наш край, наша Батьківщина. Любіть її, бережіть її!

Д/з: твір – роздум «Знай, люби, оберігай наш казковий рідний край».

10 клас

Проект «Криниця невичерпної краси»

Тема: Повторення та узагальнення вивченого про пісні. Фольклорний ансамбль «Веселка»

Мета: повторити та узагальнити все вивчене про пісні (види, основні мотиви пісень, їх лексичні особливості); повторити специфіку пісень літературного походження і народних; розвивати вміння вдумливо, виразно читати поетичні твори, визначати провідні мотиви творів, активізувати пошуково-дослідницьку роботу, розвивати їх творчу активність; виховувати любов і повагу до талановитого українського народу, його пісенної спадщини, бажання знати, вивчати і берегти її.

Тип уроку: повторення й узагальнення вивченого

Форма проведення: урок-концерт

Обладнання: записи музичних творів, фото учасниць фольклорного гурту «Веселка», інформаційний матеріал для захисту проекту, картки.

Очікуваний результат: захист проекту (створення альбому)

Епіграф: Такого сплеску в музиці і слові,

Вогню такого не передаси

Нічим, крім пісні, посестри любові,

Криниці невичерпної краси.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності.

а) Звучить запис пісні «Ніч яка місячна». На його тлі вчитель:

Добрі люди кажуть, що українець співає цілий вік. Так нам від Бога дано, і в тому сила ментальності нашого народу. Було заборонено мову, щепили до нашої культури те, що

зроду-віку їй невластиве. Але нація збереглася. І чи не завдяки тому півмільйонному пісенному вінку, котрим завітчана Україна, єдина держава у світі, яка має таку багату пісенну спадщину. Українська пісенність – дорогоцінне надбання поетичного генія народу, нев'януча окраса його духовної культури. В ній – його боротьба і здобутки, сподівання і почуття. В пісні – душа народу. Поки живе народна творчість, поки живе і народ. Тож обов'язок кожного українця – зберегти пісенні скарби нашого народу, розвивати і продовжувати культурні традиції, донести їх до майбутніх поколінь.

Сьогодні ми завершуємо роботу над проектом «Криниця невичерпної краси», як ми назвали пісню, пригадаємо і узагальнимо все вивчене про пісню, заглянемо вкотре у її красивий безмежний світ. Чому ж урок повторення ми об'єднали з літературою рідного краю? Бо наша мова йтиме, про тих, хто протягом 40 років береже і примножує наші пісенні традиції, народні звичаї, мову – це фольклорний ансамбль «Веселка» с.Абазівка Зачепилівського району.

б) Поетична хвилинка.

(Учениця читає поезію Т.Чуб, присвячену ансамблю «Веселка», і пропонує внести її до створюваного альбому «Берегині народної пісні»)

І знову над селом лунає пісня,
Бентежить душу, радує серця,
Пливе над світом... Їй у хатах тісно,
Нехай не буде пісні тій кінця!
Чарівну пісню нашу українську,
Бажаючи прикрасити життя,
Жінки виводять славні абазівські
Душевно, щиро, з самозабуттям.
В житті зазнали втрат, війну, печалі,
Та не здавались, в злобі не згорали,
Добро творили, радо день стрічали,
Хоч старість і була не за горами.
Рокам не вірте їх – жінки ці юні,
Бо оптимізму їм не позичати,
Бо забувають і хвороби, й будні,
Коли зберуться пісню заспівати.
Як річка, швидко їх життя тече,
Та у незгоді, горі і печалі
Спішать вони підставити плече
Одна другій, крокують разом далі.
Ансамбль «Веселка» - пісня і любов,
Добро і правда, ласка і відвага.
Хай не змовкає спів ваш, лине знов,
Здоров'я вам бажаємо, наснаги
У день святковий від щирого серця,
Хай дружно співається, легко живеться,
«Веселка» існує на радість всім людям,
Хай пісня лунає і в свята, і в будні!

III. Тема, мета уроку.

IV. Актуалізація опорних знань.

1. **Розминка** «Слово про пісню». Завдання: прочитати знайдені в результаті самостійної пошукової роботи вислови про пісню.

«Я засохла, зів'яла, як билинонька в полі, аби не жила в мені, не буйнувала материнська і взагалі наша українська пісня! Я пропала б, навіки пропала, аби не було для кого її співати!» (Н. Матвієнко)

« Народна пісня України – це апофеоз краси. Народ через століття рабства і неволі на шляху до щастя проніс дорогоцінне багатство свого генія». (М. Горький)

«Я відчуваю, як пісня повертає мені духовну силу, як оновлюється, очищається моє ество.» (Д.Павличко)

«Українська пісня. Хто не був зачарований нею, хто не згадує її, як своє чисте, прозоре дитинство, свою горду юність, своє бажання бути красивими і ніжними, сильними і хоробрими? Який митець не був натхненний її багатючими мелодіями, безмежною широтою і красою її образів, чарівною силою, що викликає в душі людській найскладніші, найглибші асоціації, почуття, що підносять її до вершин людської гідності, людяності, творчості» (О. Довженко)

Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине.
Ось де, люди, наша слава,
Слава України.

(Т. Шевченко)

«Пісні становлять народну святиню, кращу рису українського народу, в них горить любов до батьківщини, виблискує слова минулих подвигів, у них дихає ніжне почуття любові. Все коло насущних життєвих інтересів охоплюється в пісні, зливається з нею, і без неї саме життя стає неможливим» (М. Добролюбов)

«Українська народна поезія найбагатша і найкраща в Європі» (Л. Люкшич, Югославія)

«Повірите, чи ні, а українську пісню я люблю понад усе» (Л. Толстой)

«Є щасливо обдаровані природою... і щасливо обдаровані народи. Я бачив такий народ, народ – музикант – це українці.» (П. Чайковський)

«Здається, кожна гілка дерева на Україні має свого поета і кожна стеблина трави на цих безмежних рівнинах відлунюється піснею.» (Тальві, США)

«Народні пісні для України – все: і поезія й історія, жива, яскрава, сповнена барв, істини, історія, яка розкриває все життя народу.» (М. Гоголь)

«Не цурайся пісні, яку чув од мами,
Не згуби – то мова прадідів твоїх»

(М. Федунець)

«В піснях і труд, і даль походу,
І жаль, і успіх, і любов,
І гнів великого народу,
І за народ пролита кров»

(М. Рильський)

«Українська пісня, чарівна, всесильна –
Ти такою будеш й через сотні літ.
Українська пісня, вчить тебе дитина,
Щоби пам'ятати свій козацький рід.»

(Б. Микита)

«Знов сподіванням немає замінки,
Поки співаєш, допоки живеш.
Пісня народна, ти не соломинка,
А ніби човен, що в вічність пливе.»

(О. Страшенко)

2. Інтерактивна вправа «Музичні акварелі»:

- Що таке пісня?
- Чим відрізняється літературна пісня від народної?
- Що таке пісня-гімн?

- Що ви знаєте про Гімн України?
  - Які існують види народних пісень?
  - Назвіть різновиди календарно - обрядових пісень?
  - Які обряди вони супроводжують?
  - Які мотиви колискових пісень?
  - Які основні риси, ознаки народної пісні?
  - Які джерела пісенної творчості?
3. Інсценування легенди про пісню.

V. Повторення та узагальнення вивченого матеріалу.

1. Робота в парах. Повторення теорії літератури. На картках з'єднати терміни з їх визначенням.

Рима	Запитання, на яке не треба відповідати
Рефрен	Однакове закінчення рядка, строфи
Анафора	невеликий вірш, що співається
Епіграф	Однаковий початок рядка, строфи
Пісня -	урочиста пісня
Риторичне запитання	Співзвучні закінчення віршованих рядків
Гімн	Повторення групи слів, рядка, кількох рядків у строфах

Ключ – відповідь: 1-6, 2-7, 3-4, 4-2, 5-3, 6-1, 7-5

2. Робота в групах. Знайти в роздруках народних пісень з репертуару ансамблю «Веселка» рядки, в яких згадуються:

I група – рослини, квіти

II група – імена

III група – географічні назви.

(I – «в кінці греблі шумлять верби»; «я шавлію пересію, руту перетичу», «при долині кущ калини нахилився до води», «жала вона жала та й посеред поля тополею стала», «посіяла огірочки», «ой стелися, барвіночку», «я рвала в полі ромашки білі», «ой носила воду коновчиною, поливала рожу із калиною»)

(II – «А до мене Яків приходив», «Та куди їдеш, Явтуше?», «Їхали козаки із Дону додому, підманули Галю, забрали з собою», «Полюбила Петруся, та сказати боюся», «Гандзя рибка», «Ой Марічко, чичері...», «Вічно часу не хватає в нашої Улити: доки зварить та поїсть, треба знов варити», «Била мене мати з ночі за Йванкові карі очі», «Михайло Шкандибайло», «Вася в танцях на гулянці, наче парубок як слід, а як стане до роботи – не то баба, не то дід»)

(III – «Їхали козаки із Дону додому», «Од Києва до Лубен насіяла конопель», «Нема мого миленького – поїхав за Десну», «Говорила баба діду: Я в Америку поїду» і т.д.)

3. Пісенний аукціон: переспів – змагання за результатами роботи груп. Перемагає та група, яка найбільше наведе прикладів пісень (співають по черзі по 1-2 рядки)

4. Музична пауза. Слухання в запису народних пісень з репертуару фольклорного ансамблю «Веселка» - «Спить ставок», «Приймаченько», «Понад горами, понад нивами».

Вчитель: Оскільки темою свого проекту ми обрали народні пісні у творчості самодіяльного фольклорного колективу «Веселка», який відомий не лише в нашому районі, а й за його межами, то, сподіваюся, ви добре підготувалися до захисту проекту: спілкувалися з учасницями ансамблю, записували цікаві історії з їхнього творчого життя, їх пісні, а також спробували довести одну з основних ознак народної пісні – варіативність. Тож запрошуюю вас до слова із звітом про результати своєї дослідницько – пошукової роботи, з яких ми створимо альбом «Берегині народної пісні».

5. Захист проекту. Учні виступають перед однокласниками з презентаціями міні-проектів.

а) Презентація проекту «Зародження ансамблю»

Почалося все в 70 роках минулого століття. В клубі села Абазівка організували хор, а потім найактивніші його учасниці з ініціативи директора початкової школи Кирси Марії Олексіївни об'єдналися в ансамбль. Репетиції відбувалися то в школі, то в холодному клубі, то у когось вдома. В їх репертуарі, що постійно оновлювався, були народні ліричні та жартівливі пісні. Це і популярні відомі пісні, і ті, яких в сусідніх Дніпропетровській та Полтавській областях не чули «Михайло Шкандибайло», «Говорила баба діду», «Приймаченько», «Буряки». Всі роки керівником гурту була Кирса М.О. Ансамбль був гостем усіх сіл району; жодне свято в районному Будинку культури не обходилося без них. Про популярність колективу свідчать численні нагороди, призи, грамоти. На жаль, роки не минають безслідно. Немає вже в живих невтормних трудівниць і берегинь народного фольклору Донченко Н.І., Штанько З.О., Кривенко М.І., Кривенко Н.Г., Распутіної Н.М.. Сумують в селі за подружжям виконавців веселих частівок – Халепую Г.Я і Поліщук М.І. І хоч середній вік учасниць ансамблю 70 років, вони вважають своїм обов'язком нести народну пісню в маси, викликати бажання шанувати і берегти народні звичаї і традиції.

б) Презентація проекту «Діяльність «Веселки».

Як уже зазначалося, «Веселка» за десятиліття свого існування стала добре знаною навіть у віддалених селах району. Доводилося жінкам виступати і в обласному центрі під час святкувань Дня міста. Двічі були запрошені на Всеукраїнські огляди фольклорних колективів у місті Сорочинці Полтавської області. Влітку 2003р. в Абазівку завітали учасники Всеукраїнської туристичної експедиції «Оріль» Фетисов І.Б. та Базилевич В.В. Вони записали багато пісень на магнітофон, і вже в березні 2004р. ансамбль «Божичі» під керівництвом Фетисова і його дружини виконали і частину їхніх пісень. У 2005р. колектив було запрошено до Харківського центру народної творчості у фольклорну вітальню «Оранта», що проходила до Дня козацтва. Огляд народної творчості «Я візьму той рушник», засідання клубу людей похилого віку «Оберіг», обласний фольклорний фестиваль «Ой весна красна» проходять за активної участі народних співачок. У формі програми від всієї душі проходили звіти колективу на честь 20, 25, 30-річчя творчої діяльності. Нині колектив не веде вже такої активної пропаганди народної пісні, але роки їх «співання» не минули безслідно – їх пам'ятають, їхні пісні звучать на сценах сільських клубів, у повсякденному житті.

в) Презентація проекту «Тематика пісень з репертуару «Веселка»

Дитинство та юність учасниць «Веселка» припало на голодні 30-і, знали вони і воєнне лихоліття. Одна з учасниць Сирота О.С. була свідком того, як під селом Леб'яже розбився радянський літак. Це так вразило дівчину, що пам'ять через десятки років допомогла з'явитися на світ власній поезії про цю трагедію, а композитором став весь гурт. І живе пісня, як живе спогад про війну. Або частівки. Як зберуться жінки разом, так то одна, то інша і звертаються до Кирси М.О.: «А запишіть-но оці рядки, може, згодяться, чомусь запали в душу – і склався куплет». А в цих частівках висміюють жінки наше життя, а буває, ледарів і п'яниць. Ось хоча б так:

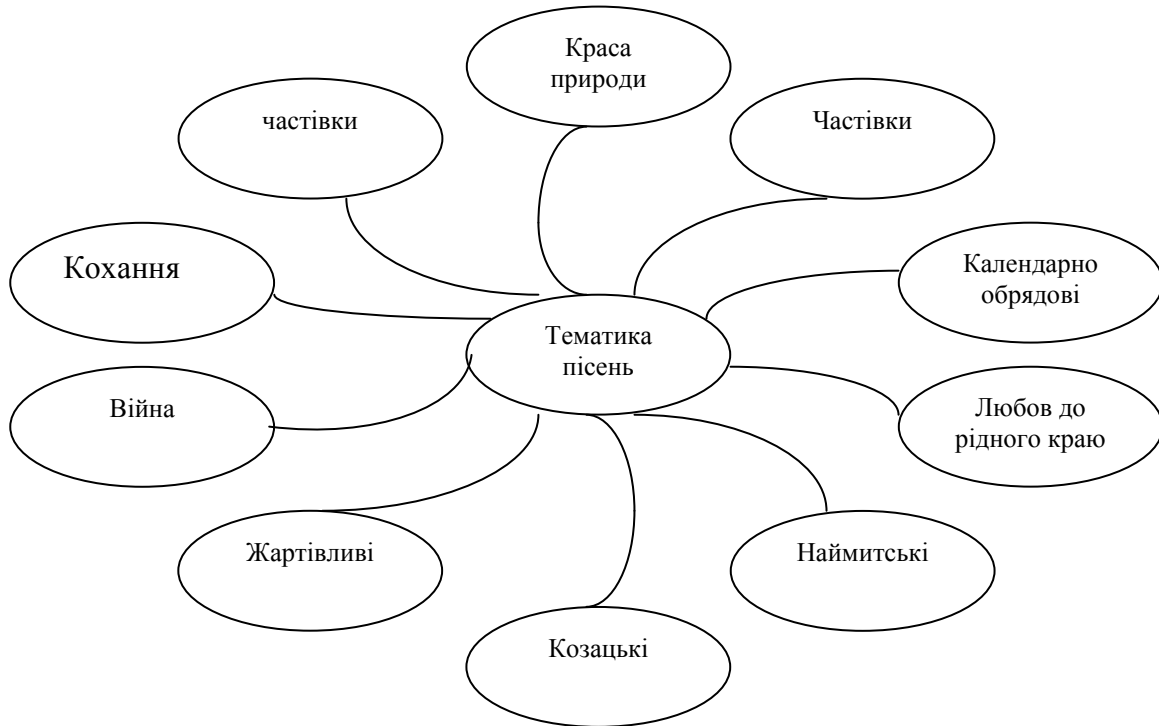
(учні співають кілька частівок):

Якби знала в річці дно,
Була б не купалася,
Якби знала твій характер,
Була б не влюблялася.
Кажуть люди, що панич,
А він в мене вдався:
Бо у трактор та у мене
Навік закохався.
Вася в танцях на гулянці
Наче парубок як слід,
А як вийде на роботу –

Не то баба, не то дід.
 Вічно часу не хватає
 В нашої Улити:
 Доки зварить та поїсть,
 Треба знов варити.

А взагалі тематику репертуару фольклорного ансамблю «Веселка» ми хочемо показати у вигляді ось такої квітки:

г) Презентація проекту «Життя колективу – у світлинах і нагородах».

Фотографії є доказом того, що «Веселка» займала активну життєву позицію. Ми знайшли їх у підшивках районної газети «Перемога» та в особистих архівах співачок.

1. «Веселка» виступає перед харків'янами на відзначенні Дня міста.
2. День колгоспника у господарстві «Прапор комунізму» Зачепилівського району.
3. На сцені районного Будинку культури.
4. «Веселку» слухають Сорочинці.
5. Під час відзначення 20 річчя колективу
6. Обласний фольклорний фестиваль «Ой весна красна» 2000р.

Значний внесок у збереження і розвиток самобутньої фольклорної традиції Харківщини наших співачок підтверджують і різноманітні грамоти, дипломи Зачепилівської райдержадміністрації, обласного оргкомітету Всеукраїнського огляду народної творчості, Харківського центру народної творчості.

д) Презентація проекту «Варіативність як одна з основних ознак народної пісні»

Про популярність народних пісень свідчить одна з її основних ознак – варіативність. Деякі фольклорні твори налічують не 2-3, а більше варіантів. Змінюються не тільки окремі слова, речення, а й цілі строфи. Народ – творець зачасту доповнює пісню, змінює закінчення. І це добре, бо доводить живучість твору, його популярність, небайдужість до його змісту і слухачів, і виконавців. Наша група провела велику роботу по встановленню відповідності текстів пісень із репертуару фольклорного ансамблю «Веселка» текстам, взятим з різноманітних збірників усної народної творчості. Ми оформили матеріали по 10 піснях і їх 15 варіантах. А присутнім пропонуємо послухати у виконанні дівчаток пісню з репертуару

«Веселки» «В кінці греблі шумлять верби», і порівняти її текст з двома іншими варіантами, взятими з інших джерел. Ці два варіанти ми вивішуємо на дошці.

В кінці греблі шумлять верби,
Що я насадила,
Нема того миленького,
Що я полюбила.
Нема його та й не буде –
Поїхав за Десну;
Сказав: Рости, дівчинонько,
На другу весну.
Росла, росла дівчинонька,
Тай на порі стала,
Ждала, ждала миленького,
Та й плакати стала.
Плачте, очі, плачте карі,
Така ваша доля.
Полюбила миленького
При місяцю стоя.
Не я його полюбила –
Полюбила мати
Та й звеліла мені мати
На рушничок стати.
Один дала, другий дала,
А на третій стала,
А четвертим білесеньким
Рученьки зв'язала.

(Записано від Воробйової К.О., 1930 р.н. с.Абазівка, «Веселка»).

В кінці греблі шумлять верби,
Що я насадила, гей,
Нема того козаченька,
Що я полюбила.
Нема мого миленького,
Поїхав за Десну, гей,
Сказав: Рости, дівчинонько,
На другу весну.
Росла, росла дівчинонька
Та й на порі стала, гей,
Ждала, ждала козаченька
То й плакати стала.
Нема мого миленького,
Нема його тута, гей,
Не поросла по слідочках
Шальвія та рута.
Я шальвію пересію,
Руту пересаджу, гей,
Козаченька вірно люблю,
До себе приводжу.
Я шальвію пересію,
Руту перетичу, гей,
Козаченька вірно люблю,
До себе прикличу.

(«Пісні рідного села» Укр. нар. пісні фольклорні записи та упорядкування А. Пуця. К. «Музична Україна», 1987 с.73-74)

В кінці греблі шумлять верби,
Що я насадила, гей,
Нема того козаченька,
Що я полюбила.
Нема мого миленького,
Поїхав за Десну, гей,
Сказав – рости, дівчинонько,
На другу весну.
Росла, росла дівчинонька
Тай на порі стала, гей,
Ждала, ждала козаченька
Тай плакати стала.
Ой не плачте, карі очі,
Така ваша доля.
Полюбила козаченька,
При місяцю стоя!
Зелененькі огірочки,
Жовтенькі цвіточки...
Нема мого миленького –
Плачуть карі очки!

(«В чарах кохання» К. Мистецтво, 1989, с.104-105).

VI. Підсумок уроку.

1. Бесіда (метод «Мікрофон»). Закінчити речення: « Народна пісня не повинна зникнути, бо ...»

2. Рефлексія.

- Чи цікаво було працювати за методом проектів?
- Який з етапів запам'ятався найбільше і чому?
- Продовжить речення «Тепер я знаю, що ...».

3. Оцінювання роботи учнів по підготовці до уроку і захисту проекту.

4. Підсумкове слово вчителя: І хоч учасниці фольклорного ансамблю «Веселка», на жаль, вже не молоді, і багатьох з них уже немає, хочеться, щоб їхня творчість не відійшла в небуття разом з цими жінками. Бо пісня і радість принесе, і розрадить в сумну хвилину, і навіє незабутні спогади дитинства, і нагадає про безмежну красу хлібного лану, рідного краю, батьківської хати; бо пісня – невичерпне джерело, яке дає нам життєдайну силу і впевненість у завтрашньому дні, віру в те, що не все хороше минуло, що буде у нас ще багато радісних, сонячних днів. Тож наш з вами святий обов'язок – берегти і примножувати наші пісенні традиції, звичаї, мову. Бо народна пісня мусить жити!

Д/з: закінчити оформлення альбому «Криниця невичерпної краси»; написати твір-роздум «Пісня – душа народу».

Додаток 1.

Структура проекту альбому

1. Мета і завдання проекту: зібрати, систематизувати, узагальнити матеріал про діяльність фольклорного ансамблю «Веселка» с. Абазівка Зачепилівського району; визначити пріоритетні напрями у створенні альбому.

2. Тривалість: 6 тижнів
3. Виконавці: учні 10 класу
4. Етапи реалізації:

- а) підготовчий (об'єднання в групи, розподіл доручень);
  - б) збір інформації (відвідування учасниць ансамблю, опрацювання літературних джерел, збір інформаційного матеріалу);
  - в) обробка інформації.
5. Оформлення результатів, підготовка до представлення проекту.
  6. Презентація проекту.
  7. Відгуки.

11 клас

Тема: Поетична палітра інтимної лірики.

Мета: донести до учнів інтимну лірику поетів рідного краю, дослідити мовні засоби, використані авторами для відтворення світу почуттів; розвивати навички виразного читання, критичного мислення, роботи з текстами, виховувати естетичні почуття.

Тип уроку: комбінований

Форма проведення: урок – лінгвістичне дослідження

Обладнання: фото авторів, роздруки віршів, анкети, музичний супровід

Епіграф: Не згасне в серці в нас ніколи,
Мов ранок, юності любов.

М. Миценко

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Аутотренінг.

Я – носій української культури.

Я – знавець поезії рідного краю.

Я можу творити.

Я міркую, замислююсь, аналізую.

Я хочу знати і поділитися тим, що знаю.

Я люблю читати твори письменників рідного краю, творити самому і присвячувати свої твори рідному краю

2. **Доповнення вчителя** до аутотренінгу.

3. Ваші очікування від уроку?

4. **Вчитель:** В арсеналі літературознавців є багато підходів до аналізу художнього тексту: філологічний, структурний, міфологічний, семантичний, психологічний, історико-літературознавчий, релігійно-філософський. Ми ж на сьогоднішньому уроці використаємо лінгвістичний метод, за допомогою якого спробуємо заглянути в творчу лабораторію поетів рідного краю, дослідити секрети таланту і просто збагнути письменницький задум, наблизившись до суті їх художнього мислення. А предметом нашого дослідження будуть інтимні вірші.

II. Актуалізація опорних знань.

а) **Бесіда** (метод «Мікрофон»):

- Існує думка, що інтимні вірші – лише про кохання. Чи згодні ви з цим?

- Яку лірику називають інтимною?

- Які почуття змальовуються в інтимних творах?

- Кого з українських письменників можемо назвати співцями почуттів?

б) **Вчитель:** Розмова сьогодні піде про почуття, про яке всі мріють, а зазнавши – радіють і плачуть, співають і страждають. Так, мова піде про кохання, без якого не можна жити і яке не завжди робить нас щасливими. За свої 16 років ви багато чому навчилися. А кохати? Скажете, цьому не треба вчитися, тут не може бути вчителів і радників. Якщо ми все знаємо, чому ж тоді стаються зради і розлуки, сумніви і «любовні трикутники»? Хто в

цьому винен? Зазнавши цього почуття, ми звертаємось подумки до тих, хто дає зразок розуміння величі кохання. Тож хоч і будемо ми сьогодні досліджувати мовне багатство інтимних творів, я б хотіла, щоб ви за багатством і різноманітністю епітетів, метафор, порівнянь побачили людину – і почуття.

в) Аналіз відповідей на питання задалегідь даної анкети:

1. Що таке кохання?
2. Що для вас важливо – кохати чи бути коханим?
3. Чи можливе кохання з першого погляду?
4. Вас зрадили. Ваші дії?
5. Батьки проти вашого кохання. Як ви вчините?
6. Чи можливе кохання без фізичної близькості?
7. Чого не зможете простити близькій людині?

III. Тема, мета уроку.

IV. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

1. Проведення дослідження. Робота в групах.

Поетика інтимної лірики ґрунтується насамперед на різноманітних тропях. Найпоширенішими видами тропів у ліричних поезіях на тему кохання є метафори, епітети, порівняння. Тож завдання для груп – їх дослідження.

Учням для опрацювання пропонуються роз друки віршів М.Миценка, О.Дуки, М.Бахмата, А.Яковіцької, К.Балабухи, Л.Дерев'янка, Н.Науменко, В.Крупки та інших.

Завдання: Вибрати 1-2 поезії, які найбільш вам сподобалися і відповідають вашим думкам. В інших знайти задані тропи, придумати і запропонувати завдання для всього класу.

2. Звіт І групи. Дослідження метафор.

а) Учні читають вірш М. Миценка «Щасливий знов»

І знов побачив я тополю
Струнку й зелену край воріт,
І серце стислося від болю
При згадці тих далеких літ
Здалося: вечір, ти і зорі,
Садок вишневий, солов'ї,
Бентежні мрії, наче море,
Палкі цілунки губ твоїх...
Отак згадається інколи,
І вкотре я щасливий знов.
... Не згасне в серці в нас ніколи,
Мов ватра, юності любов.

б) Бесіда за питаннями:

- Які настрої домінують в поезії?
- Якими засобами передає автор власні почуття і переживання? (серце стислося до болю, солов'ї бентежать душу мріями, любов не згасне в серці).
- Що називається метафорою?
- Чому автор вдається до олюднення явищ природи?
- Якою автор змальовує природу: мертвою, бездушною, чи чутливою, чуйною істотою?
- Чи можна відокремити почуття ліричного героя від картин природи?

в) Учні І групи зачитують і наводять приклади метафор у творах письменників рідного краю:

Прогноз дощі холодні пророкує,
До осені рукою вже подать,
А серце переміни якісь чусь.
Що прийде завтра: радість чи біда?

М. Бахмат

Скрипка невітшно ридає,
то кляне чиюсь зраду й провину.

О. Дука

І плачуть тужно так завії,
Немов хоронять всі надії,
До тебе замітають путь.

М. Бахмат

Та ніжність роки притрусили порошею
І холоду прірва лягла поміж нами.

Т. Чуб

Ліс одчиняє мені браму
В світ дивовижної краси.

М. Миценко

Душа повніла тобою.

К. Балабуха

Береза в сукні білій сяє,
Граб обніма її струнку.

М. Миценко

Всі розлуки... синьо, фіолетово ячать

К. Балабуха

Збирала осколки розбитого серця

Т. Підгорна

Нащо зустрівся на дорозі,
Коли зима сріблила коси,
Коли холодні вже тумани
Студити наші душі стали?

Т. Підгорна

Бесіда:

- Як ви розумієте і сприймаєте ці метафори?
- Які настрої домінують при читанні цих рядків?
- Які зорові картини постають перед вами? (словесний малюнок)

Завдання І групи для класу: Пропонуємо з вірша лауреата обласної премії Спілки письменників «Золоте перо» Ольги Дуки, яка недавно в розквіті літ і творчих сил померла, знайти і записати метафори:

Так ти пішов.

О. Дука

*Склав речі до валізи акуратно,
Спокійно сигарету запалив.
Щось говорив, красиво й недолжно –
На мене лив вини гіркий полин.
В кутках згускає темрява беззучна,
Осінній дощ у вікна загляда.
Тьмяніє на руці твоїй обручка,
Скрадаючись, заходить в дім біда.
Невже було кохання наше грою?
Повільно тліє сигарета на вікні –
Все, що забув забрати ти з собою
Та ще зневіру залишив мені.*

Учні класу визначають метафори (лив вини гіркий полин, дощ у вікна загляда, заходить в дім біда) і виконують завдання «Словесне мистецтво» - підбирають метафори до слів

пісня
думка
черемха
ластівка
кохана

І група разом з учителем відзначають найбільш точні, красиві, оригінальні метафори.

Висновок: Поети часто вдаються до олюднення предметів, явищ природи:

серце хоче кохати, любов помирає,
очі змагаються з небом,
сміялося море, страх у горлі заніміє,
іржа лягла на душу.

Природа співзвучна внутрішньому стану ліричного героя, що й надає поезії особливої щирості і душевності.

3. Звіт II групи. Дослідження порівнянь.

Свою розповідь ми хочемо розпочати з вірша Надії Науменко *«Ти живеш, а значить, я жива»*:

Можна, я побуду біля тебе?
Можна, я постою віддалік?
Тільки не гони мене від себе:
Ти мов талісман, мов оберіг.
Я лише загляну в твої очі,
Я лише послухаю слова,
І нічого більше я не хочу –
Ти живеш – а значить, я жива.
Знаєш, я навчилась цінувати
Кожну мить, потрачену в житті.
Мить без тебе – мов століття втрати,
Мить з тобою – мов скарби землі.
Я тільки хвилинку поряд буду,
Я не набридатиму, о ні,
Просто я ніколи не забуду
Твої очі сіро – голубі.

В цій поезії ми знайшли кілька змістовних, яскравих порівнянь (ти, мов талісман, мов оберіг; мить, мов століття втрати; мить – мов скарби землі).

Автор, як і інші поети, вдається до поширеного прийому: поєднання метафори з порівнянням. Мета цього прийому – досягти бажаного емоційного ефекту, передати відповідний настрій, велику силу любові. В творах інших поетів теж знаходимо порівняння, виражені різними способами – за допомогою сполучників мов, ніби, як, наче і т.д., іменником в О.в., шляхом заперечення, переходу присудка в порівняння. Багато їх і в творах М.Бахмата: (сніги, наче примара; замети, як гроби; спогади, як похмілля; мовчання – знак розлуки);

в О. Дуки (руки – лебедя крила, смуток терпкий, як ожина, очі, мов краплини неба, коси, мов промені сонця);

в К. Балабухи (дівоча крилата ласкавість, мов голубка, літа; розлуки – зібгані конвертики)

Т. Чуб (я, мов птаха без крила);

М. Миценка (як пасічник в брилі, нагнувся сонях; зорив на неї, як на диво, мов на створіння неземне; як сонях, місяць угорі).

Т. Підгорної (ім'я, мов сонячні промінці, мов дощик на щоці; ти, як метелик на вогонь, летиш в тепло його долонь; я побігла на поклик, як дитина за лялькою).

Висновок нашого дослідження: Поєднання порівнянь з метафорою посилює емоційність вірша, робить його більш експресивним. Зорові враження, які виникають під час

читання, яскравіші, колоритніші, читач наче сам знаходиться на місці відтворюваних подій. Самі ж порівняння розширюють асоціативний та образний ряди поезії. Найбільше ж нам сподобалася поезія В. Крупки «Таємниця походження людини», і ми, підтримуючи думку автора – світом править любов! – хочемо, щоб її почули всі.

Учень читає вірш.

Я п'ю тебе, як воду п'ють з криниці,
Благаю день, щоб спека не спадала.
Вивчаю найдивнішу таємницю,
Що віковічно людство хвилювала.
Й мене дивують сумніви учених –
(Сіль істини не тільки в суперечці),
Погляньте лиш уважніше на мене
І, може, зрозумієте нарешті:
Людиною людина вперше стала,
Коли на себе схожу покохала
І з трепетом несміло прошептала:
«Коханий мій...» а чи «моя кохана»...

А для інших груп ми пропонуємо завдання «Поетичного конструктора» (за опорними словами відновити поетичні рядки):

А зустрічі – радість і ... (біль),
Бо серце стискає залізною
І громом луна звідусіль
(Жорстоко), невблаганно: ... (пізно)

Т. Чуб

В цю казку, а чи сон, прийшли ми
Із (далечі) безмежної полів.
І ми (співали) лиш очима,
Бо (ясно) все було без слів.

В. Главацький

Я візьму твої... (долоні) в руки,
Обігрію їх своїм коханням,
Обійму і закричу від (муки),
Обіллю сльозами і ... (стражданням)

А. Яковіцька

Заросла та стежина... (лободою),
Де колись... (стрічалися) ми з тобою,
А тепер ці спогади, як похмілля,
Бо любов була наша без ... (весілля).

М. Бахмат

Вчитель: Я пропоную вам музичну паузу – пісню нашого зачепилівського композитора Н.І. Сапко, яка в своєму творчому доробку має вже кількасот пісень, в тому числі і на вірші наших поетів – земляків.

Звучить пісня «Зачаровуй мене» у виконанні тріо дівчаток.

4. Звіт III групи. Дослідження епітетів.

Учні: Спочатку пригадаємо визначення епітета. Епітет – це художнє означення, яке підкреслює яку-небудь характерну ознаку чи визначальну якість предмета. Існує в літературі поняття авторські епітети (придумані автором) і постійні – які міцно і назавжди зрослися з поняттям, яке вони визначають. Які ж функції епітетів у творах? Змалювання різноманітних відтінків, оцінка предметів та явищ, характеристика дійових осіб, передача почуттів. Оскільки епітети – найуживаніші і найпоширеніші образні тропи, звичайно, наші поети – земляки не могли не звернутися до них у своїй творчості. Дослідивши творчий доробок поетів нашого краю, ми можемо засвідчити, що вони використовують як постійні епітети

(карі очі, чорні брови, шовкові коси, гарячі губи, синє море, лютий вітер, солодка мука, невігойна рана), так і авторські (гіркий полин вина, зболена душа, зрадлива стежина, отерплі чата, розвихрені дні, п'янке літо, волошкові сузір'я). Михайлина Коцюбинська в посібнику «Аналіз художніх творів» стверджує: «Характер епітетів залежить і від панівного літературного стилю». Дослідивши твори наших земляків, ми погоджуємося з цим твердженням.

Висновок: Використання фольклорних (постійних) епітетів свідчить про добру обізнаність з усною народною творчістю («Пісня про мою кохану» О.Дуки, «Падав сніг», «Зрадлива стежина» М.Бахмата, «Летіла зозуля», «Лиш пучечок рутоньки» М.Миценка) Авторські ж епітети допомагають відтворити і передати найтонші нюанси інтимних переживань ліричного героя.

А для практичної роботи ми обрали завдання «Добери епітети» (на місці пропусків уставити епітети, максимально наближені до авторських). Для самоперевірки скористатися поданими ключами.

- 1) Надивитись ще на тебе хочу,
Хай давно ми вже...
Це ж колись я через ... очі
І страждав безмірно, і радів,
Через оте платтячко...
І ... зачіску твою
Я не раз в ті роки, дорогенька,
Втрачав ... голову свою.
М. Бахмат
- 2) Моя душа - ... стеблина,
Що трав згада манливий аромат.
Зникає в небі зграя ...
І за вікном зітхає ... сад.
Т. Чуб
- 3) А поки що ... осінь
Дарує нам бронзи сяяння,
І айстрів ... вже просинь,
Мов усмішку літа...
М. Миценка

Ключ – відгадка: не молоді, твої, простенька, нехитру, бідну, суха ламка, журавлина, мокрий, лагідна, прив'ялу, останню.

А прочитати нам хочеться поезію К.Балабухи «Не заходь у розчинені двері», написану більш ніж півстоліття тому, під час перебування автора на цілині.

Учениця читає вірш:

Не заходь у розчинені двері,
Хоч, либонь же, на тебе там ждуть,
Хоч за руку без стуку введуть
У розчинені двері...
Не стривожуй чужої душі,
Хоч, либонь же, повніла тобою,
Не обманюйся нічною добою,
Обмануть не спіши...
От зайшов. Остороги вуста
Чи остудять хлоп'ячу цікавість?
Да дівоча крилата ласкавість,
Мов голубка, літа...
Мов голубка, літає – віта –
Як сердечніше стріти – прийняти? –

Чи не щастям світає кімната,
Щоб за хвилину – пуста?!
Хай хтось інший постука несміло,
Приступивши, немов до святині!
Причини, бо самій же не сила,
Аби вік не рипіли...

V. Закріплення вивченого матеріалу.

а) Бесіда «Мозкова атака»:

- Чиї твори сьогодні прозвучали на уроці?
- Основні мотиви цих поезій?
- Які найпоширеніші тропи використовували автори для розкриття теми творів?

б) Увідповіднити назви творів з прізвищами поетів:

«Сон»	1. В. Главацький
«Буває часто»	2. Н. Науменко
«Голос скрипки на вулиці»	3. Т. Чуб
«Ти живеш, а значить»...	4. О. Дука
«Я тебе придумала»	5. В. Зорін
«Солов'їні ночі»	6. О. Дука
«Друг»	7. О. Крупка
«Безсмертники»	8. Л. Черкашина
«Осінь любові»	9. К. Балабуха
«Подрузі!»	10. М. Бахмат

Ключ – відгадка: 1-1; 2-3; 3-4; 4-2; 5-6; 6-5; 7-7; 8-9; 9-8; 10-10.

в) Рубрика «Вірші для душі»

Учні виразно читають ще кілька поезій з тих, над якими працювали.

VI. Підсумок уроку.

1. Експрес – інтерв'ю: - Який настрій у вас був на уроці?

- Що нового дізналися?
- Який вірш сподобався, схвилював?
- Що повчального винесли з уроку? Які поради для себе в науці любові почули?
- Чи справдилися ваші очікування від уроку?

2. Вчитель: Поетична палітра інтимної лірики рідного краю показала вам багато граней величного і світлого почуття. Скільки не житиме людина, стільки вона буде вчитися і пізнавати таїну любові. Кажуть, на помилках вчаться. Учїться на чужих помилках, хай власних помилок у вас буде поменше. Щиро сподіваюсь, що поезії, почуті і прочитані сьогодні, спонукали вас до роздумів, допомогли зрозуміти щось важливе в житті.

Хай у вашому житті буде велике кохання, що осяє душу і серце, окрилить і піднесе у височінь, навчить дивитися на світ щасливими очима і дякувати за кожну хвилину під цим небом. Хай не лякає вас те, що інколи за нього платять дорого, що інколи воно приносить страждання. Воно варте того...

Д/з: I гр. – дослідити, які ще образотворчі мовні засоби є у віршах;

II гр. – скласти чайнворд по творах поетів рідного краю;

III гр. – скласти інтимну поезію або твір-роздум «Не згасне в серці в нас ніколи любов» (М.Миценко)

11 клас

Тема: А. Хижняк. Повість «Тамара»

Мета: ознайомити учнів з життєвим та творчим шляхом Антона Хижняка, розкрити зміст і проблематику повісті «Тамара», формувати критично мислення, вміння висловлювати враження від прочитаного, розвивати логічне асоціативно-образне мислення, акторські здібності; виховувати почуття гордості за свій народ, прагнення бути схожими на мужніх синів і дочок України.

Обладнання: портрети А.Хижняка і Т.Воробейкової, виставка книг письменника, музичний супровід, номер районної газети «Перемога» від 10 грудня 1997 р., ілюстрації учнів до повісті «Тамара».

Тип уроку: урок засвоєння нового матеріалу

Форма проведення: урок – рольова гра

Епіграф: Подвиг їх – то є вірності доказ,
Їхню мужність ні з чим не зрівняти.
Слава їм – і довічна подяка,
Батьківщини своєї солдати.

Н. Стешенко

Хід уроку

I. Оргмомент.

II. Мотивація навчальної діяльності.

1. Звучить тиха мелодія «Зачепилівського вальсу» (автор Н.І. Сапко). на фоні музики **вчитель:** Всі ми любимо свій рідний край, свою землю, бо здається нам, що тут – найкраща природа, найкращі люди. Вони не лише чесні й працьовиті, добрі та щирі, вони ще й талановиті. Зачепилівщини дала державі дипломатів і хліборобів, письменників і військових, вчителів та артистів, майстрів вишивки та спортсменів. Ми гордимось нашими талановитими земляками, а особливо Антоном Федоровичем Хижняком – відомим українським письменником. От і з'ясуємо ми сьогодні, що знаємо про нього, чим заслужив наш земляк високі нагороди і повагу читачів.

2. Ваші очікування від уроку?

III. Актуалізація опорних знань.

1. Група «Біографи»:

А.Ф. Хижняк (1907-1993рр) народився 8 грудня 1907р. в селі Зачепилівка Харківської області в родині селян-бідняків. Батьки, в минулому наймити, неписьменні самі, мріяли про кращу долю для сина, тож в 1914р. Віддали його до земської школи. Сім'я жила в злиднях. У 13 років Антон став працівником ревкому, а коли в 1924р. З ініціативи п'яти сімнадцятирічних юнаків народилася перша в районі комсомольська організація, до неї увійшов і А.Хижняк.

Цього ж року в Полтавській губернській газеті «Голос труда» вийшов перший друкований «твір» Хижняка – 20-рядковий допис «Утворіть червоний куток». Згодом майбутній письменник друкуватиме свої дописи в республіканських газетах «Комсомолец України», «Червоний юнак», московських журналах «Деревенский коммунист», «Огонек», полтавській газеті «Червоне село». Вступив до Київського сільськогосподарського інституту, але за розпорядженням бюро райкому був затверджений секретарем редакції новоствореної районної газети «Соціалістична перебудова». Самотужки вивчав журналістську справу. В 1938 році обком партії призначив його відповідальним секретарем редакції уже обласної газети – «Соціалістична Харківщина». Перед самою війною став відповідальним редактором обласної газети в Ізмаїльській області, в 1941р. також закінчив Харківський педінститут, в якому навчався заочно. В роки війни редагував газету «Соціалістична Харківщина», потім львівську газету «Вільна Україна». З 1950 по 1961рр – головний редактор «Літературної газети». Помер український письменник А.Ф.Хижняк у 1993 році, залишивши нам у спадок свої твори.

2. Група «Дослідники»:

Творчий доробок А.Ф. Хижняка складається з романів, повістей, оповідань, п'єс, публіцистичних творів. За повість «Нільська легенда» у 1973 р. письменник був удостоєний Міжнародної премії ім. Гамаль-Абдель Насера. Та не менш значимою для нього була премія ім. Якова Покуса, якої його удостоїли трудівники колгоспу ім. Ілліча села Сомівка нашого Зачепилівського району в 1986 р. А вже в романі «Крізь століття» А. Хижняк відтворив образ Я. Покуса, партизанський загін якого в роки війни діяв на території нашого району. «На березі Луари», «Львівські оповідання», «Килимок», «Краса життя», п'єса «На велику землю», повісті «Невгамовна», «Онуки питають», «Тамара», «Київська прелюдія», книги нарисів «Шведські враження», «Київська унікальна» - будь-яка з цих книг ворота того, щоб стати об'єктом детального, вдумливого, глибокого вивчення.

3. Вчитель: Ми вдячні обом групам за цікаву і корисну інформацію. Ваша розповідь розбудила в мені дитячі спогади. Пам'ятаю шкільні роки. Мій батько, інвалід Великої Вітчизняної війни, великий книголюб, зачитувався Хижняком. Тільки-но з'являлася друком нова його книга, тут же по пошті замовляв її з Києва. Так у нас перших в Зачепилівці з'явилися і «Онуки питають», і «Тамара», і «Нільська легенда». Вже тоді, в дитячі роки я відчувала гордість, що А. Хижняк – наш земляк, і з великим задоволенням читала його книги. Тож недаремно темою сьогоднішнього уроку ми взяли один з його найцікавіших і найбільш вражаючих творів – повість «Тамара».

IV. Тема, мета уроку.

V. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Вчитель: З історією написання повісті, її темою вас познайомлять автор книги і головна героїня, ролі яких зіграють члени групи «Актори». Ви ж оберіть 2 кореспондентів, які від вашого імені можуть задавати питання. Тож зустрічаймо Антона Хижняка і Тамару Воробейко!

1. Рольова гра:

Учень-Автор: Доброго дня, діти! Створюючи повість «Тамара», я опирався на архівні документи і розповіді очевидців подій, які стали основою твору. А почалося все в січні 1946 р. в Києві в будинку Червоної Армії, де проходило відкрите судове засідання Військового трибуналу Київського військового округу. Наймолодшим свідком у справі 12 фашистських злочинців була дівчина – комсомолка з Дніпродзержинська, член підпільної комсомольсько-молодіжної організації. Її страшні свідчення про звірства начальника гестапо Геллерфорта, жорстокі тортури ув'язнених не могли не схвилювати мене. В перерві я підійшов до Тамари, познайомились. Восени цього ж 1946 р. ми знову зустрілися, уже у Львові, де я був редактором газети, а Тамара стала студенткою юридичного факультету державного університету.

Учениця – Тамара: Так, саме після того суду я вирішила стати юристом, творити справедливість. Після лекцій працювала прибиральницею в школі, заробляла копійку до жалюгідної стипендії: допомоги не було звідки чекати – батько ще в 1937-му репресований як ворог народу, мама хворіла, брат – підліток. Сюди, до директора школи, своєї тітки, забігала донька Антона Федоровича, теж студентка університету, тільки філфаку. Ми познайомились, я стала часто бувати в них вдома. Там так було по домашньому затишно: скатертина, чай, пироги, задушевна бесіда. І хоч я і зараз не люблю згадувати ті жахливі роки, але Антону Федоровичу широко і відверто розказувала про діяльність у підпіллі, й про арешти, про концтабори, катів –фашистів, есесівок.

Учень – Автор: А потім був твір Тамари на університетський конкурс про найяскравіше враження в житті. І Тамара написала правду. Про Освенцім. Боротьбу за виживання. Жахи неволі. Цей твір був надрукований у нашій обласній газеті. А я почав збирати матеріал для книги. Вивчав архівні джерела, поїхав у Дніпродзержинськ до мами і брата Тамари, її подруг і товаришів по підпіллю, керівників підпільної організації. Так по

крупинці збирав матеріал і про діяльність підпілля в часи окупації міста, і про життя звичайної української дівчини. Спитаєте, для чого? Щоб показати на прикладі лише однієї сторінки величної кривавої священної боротьби з фашистськими загарбниками, на прикладі долі однієї людини – патріотизм, стійкість, мужність навіть не бійців, воїнів, а звичайних мирних жителів, які також піднялися на боротьбу з ненависним ворогом.

- Коли ж з'явилася повість «Тамара»?

Учень – Автор: В 1959. Ось погляньте на це видання: на обкладинці – колючий дріт і за ним п'ятизначне число 65163 – це порядковий номер Тамари в Освенцімі. Як бачите, працював я над книгою багато років.

- Тамаро Устимівно, чому ви пішли в підпільну організацію? Адже це небезпечно, тим паче для жінок.

Учениця – Тамара: Ніхто не посилав, не примушував. Хотіла піти на фронт, але дядько Йосип відмовив. Старанно виконувала всі доручення і завдання. Була переконана, що так би вчинив і батько. Я вбачала свій обов'язок в тому, щоб вести боротьбу зла і несправедливості, проти фашизму. Заради пам'яті тата. Заради людей. Заради власної совісті. Друзі мої, не думайте, що йшла геройство своє показати – ні, я вважала, боротьба з ворогами – святе діло. І таких, як я, по всій країні були мільйони.

- Як же підпільники боролися з окупантами?

Учениця – Тамара: Розповсюджували листівки, бо в місцевій газетці німці писали, що Москва знищена, обіцяли нам райське життя у Німеччині. А ще ми щодня влаштовували на заводах диверсії, щоб не дати змоги ворогам запустити доменні печі. За весь час окупації німці не отримали жодного кілограма металу! Давалося це дорогою ціною: фашисти звірили, розстрілювали наших прямо в цехах, але так і не добилися нічого.

- Тамаро Устимівно, вам, звичайно ж, боляче згадувати про допити в гестапо. Як витримали?

Учениця – Тамара: Щодня годинами допитували, обіцяли помилування за детальну розповідь про організацію, її керівників і членів. А побачивши, що я все заперечую, стали щодня довго бити, навіть тоді, коли втрачала свідомість. Так чинили з усіма. Щодня до півсмерті закатовували літню підпільницю Поліну, дядька Йосипа. Коли їх вносили з допитів закривавлених, в ранах і рубцях, я розуміла – знов вороги нічого не добилися! Ми підтримували один одного.

- Як же ви потрапили в концтабір?

Учениця – Тамара: В серпні 1943р. відчуваючи близькість наших військ, фашисти посадили нас у вагони і відправили в Австрію, а потім у табір смерті Освенцім... Не вірили ми, що виживемо...

Вчитель: Діти, ви пам'ятаєте, ми читали про Йозефа Менгеле – лікаря-ката в Освенцімі, який проводив досліди над людьми? Так от, Тамара теж двічі потрапляла під його увагу.

Учень – Автор: Жахів і страхіть зазнала дівчина, а разом з нею тисячі людей різних національностей. Як свідчать документи, які я вивчав, у цьому таборі закатовано і спалено в печах чотири мільйони арештантів. Ви прочитали про всі випробування і знущання; впевнений, нікого вони не залишили байдужим.

- І це вас не зламало, Тамаро Устимівно?!

Учениця – Тамара: Знаєте, там, у пеклі, де людське життя абсолютно нічого не варте, я пізнала істину: добро-незнищенне! У тому горнилі смерті люди допомагали один одному, підтримували один одного, ділилися шматочком галети, ковтком води, теплим словом. І ця людяність – найбільша сила в боротьбі проти ворога.

- Що ж допомогло вам вижити?

Учениця – Тамара: Надія. Віра в перемогу над ворогом.

(Учні зачитують або переказують уривки з повісті, які свідчать про віру в перемогу, ненависть до ворога, моральну вищість полонених над їх катами).

- Тамаро Устимівно, як склалося ваше життя після війни?

Учениця – Тамара: Отримавши юридичну освіту, багато років працювала у Вищій школі Міністерства внутрішніх справ УРСР. Кандидат юридичних наук, доцент, викладала історію держави і права майбутнім юристам. Нині – полковник у відставці.

Вчитель: Сьогодні на зустріч з вами прийшла людина, завдяки якій наші земляки – зачепиліани зустрічались з Антоном Хижняком і його героїнею – це бібліотекар районної бібліотеки Кравченко Марія Миколаївна. Розкажіть, як це відбувалося.

Учениця – Бібліотекар: Як уже казала Тамара Миколаївна, книги Антона Хижняка дуже популярні на Зачепилівщині. За його творами стояла черга в бібліотеці. Ми, прочитавши повість «Тамара», були вражені і захотіли провести читацьку конференцію. Сестра письменника дала мені адресу Антона Федоровича, я написала йому, і він люб'язно згодився поспілкуватися з нашими читачами. І не просто приїхав у рідне селище, а ще й з Тамарою. Кілька днів спілкувалися з школярами, жителями району. Будинок культури був заповнений вщерть. Люди плакали, слухаючи Тамару. Плакали і ми, приймаючи в дарунок книгу з автографами автора і цієї мужньої підпільниці, гестапівської полонянки, яка вижила всім смертям на зло, довівши своїм життям і своїми вчинками: наш народ не зломити і не знищити!

- Маріє Миколаївно, хто ще був ініціатором зустрічі «трьох поколінь» - так в газетах назвали ту пам'ятну читацьку конференцію 1979 року?

Учениця – Бібліотекар: У підготовці цього заходу брали участь вчителі та учні Зачепилівської середньої школи.

2. Робота в групах:

I гр. – Скласти літературну вікторину за текстом повісті і підготувати відповіді.

II гр. – «Намалюй героя» - створити словесний портрет Тамари, порівняти з фото героїні повісті.

III гр. – Користуючись визначенням терміну сенкен і правил його складання (це п'ятирядковий неримований вірш, який застосовується як засіб заохочення учнів до розмірковування з певної теми), скласти сенкени до слів: війна, мужність, Україна.

а) війна

жорстка, загарбницька
приносить смерть, завдає горя
випробовує людей на силу духу
Зло.

б) мужність

велика, безприкладна
проявляється в хвилини випробувань
є невід'ємною рисою нашого народу.
Патріотизм.

в) Україна

прекрасна, могутня
Україна – наша батьківщина
ми повинні зміцнювати її.
Рідний край.

Виступи представників груп.

3. «Художники» характеризують свої ілюстрації до повісті «Тамара».

VI. Підсумок уроку.

1. Бесіда. (метод «Мікрофон»): закінчити речення:

- Незабутнє враження на мене справив епізод ...
- Думаю, що цей твір так полюбив читач, бо ...
- Повість «Тамара» вчить нас...

2. Редакційний кошик (вчитель вкидає в кошик листки з питаннями щодо теми уроку, учні дістають і відповідають):

- Назвіть тему і головну думку повісті.
- Основні проблеми, підняті автором у творі.
- Позитивні і негативні персонажі у творі.
- Чи актуальний твір сьогодні, через 66 років після війни?

3. Рефлексія. Чи справдилися ваші очікування від уроку? Як справилися члени групи «Актори» зі своїми ролями?

4. Підсумкове слово вчителя. Давно відгриміли залпи, давно заросли травою окопи і траншеї. Та в кожній родині до цього часу свято бережуть сімейні реліквії, що нагадують про війну – похоронки, нагороди, пожовклі фото. У Тамари Устимівни Воробейко – п'ятизначний номер на руці, у її чоловіка – рани. Вже немає в живих, на жаль, Антона Федоровича, Марії Миколаївни, які завдяки моїм помічникам побували в нас на уроці, наблизили до нас події війни, подвиг нашого народу в ті буремні роки, які страшно згадувати. Але пам'ятати треба. Для нас із вами. Для майбутніх поколінь. Щоб зберегти цей чарівний світ.

Д/з: на вибір одне із завдань:

- 1) твір – роздум «Їх життя недаремно прожито...»;
- 2) уявний лист Тамарі Воробейко; 3) Відгук на повість «Тамара».

11 клас

Тема: Філософія життя (за творами поетів рідного краю)

Мета: допомогти учням зрозуміти твори на морально-етичну тематику, формувати високі моральні ідеали, розвивати навички виразного читання, самовиховання, критичного мислення, роботи з текстом, спонукати замислитися над вибором життєвого шляху; виховувати порядність, почуття справедливості, доброти, бажання боротися зі злом очищати свою душу від злих думок.

Тип уроку: комбінований

Форма проведення: урок-філософський стіл

Обладнання: портрети поетів рідного краю, тексти, музичний супровід

Епіграф: Сонце сходить не тільки в небі,

Сонце сходить у нас самих.

Р. Дідула

Перебіг уроку.

I. Оргмомент. Ваші сподівання від уроку?

Мотивація навчальної діяльності.

Вчитель (під супровід мелодії оркестру Поля Моріа):

Сьогоднішню розмову з вами (у нас навіть парти стоять колом, щоб ми дивилися не в спину один одному, а в очі, бо розмова буде щира і відверта) я б хотіла почати словами великого нашого пророка Т. Шевченка:

Один у одного питає;
Нащо нас мати привела?
Чи для добра? Чи то для зла?
Нащо живем? Чого бажаємо
І не дознавшись, умираєм
І покидаємо діла

Дійсно, кожен з нас рано чи пізно питає себе: «Навіщо я живу на світі? Яке моє призначення? Яка я людина?» Запитання нелегкі. І не завжди люди знаходять на них відповіді. Оточуючі ж оцінюють нас за вчинками: це – добродій, а це – нікчема, чи зла людина, чи злочинець.

Як розпізнати зло? Чому воно існує? Як з ним боротися? В усі часи осмислити це прагнули філософи і вчені, поети й прозаїки. Про це йдеться в Біблії, в усній народній творчості. Та, на жаль, тільки в казках добро перемагає зло, а в житті ми часто стаємо свідками розгулу зла. То хто ж у цьому винен? В чому причина? У злих силах космосу чи в людині? Літературознавець В. Пахаренко в книзі «Незбагнений апостол» пише: «Зло існує для того, щоб людина ставала людиною, переборюючи його, щоб могла усвідомити добро і робити добро».

Людина і Вічність. Людина і суспільство. Саме ці питання завжди цікавили письменників і філософів. Людина – це піщинка у Всесвіті, але й цілий світ з болями, печалями, радощами, надіями. Кожен з нас шукає свій шлях у житті, кожен із нас інколи відчуває себе самотійним в океані людей або ж, навпаки, шукає самотності, щоб наодинці із собою замислитись над своїм життям, своїми проблемами, своїм призначенням у цьому світі, що він має зробити, щоб залишити слід у житті. Тож поміркуймо, друзі, і ми над важливими проблемами нашого життя. А дороговказом, маяком для нас хай стануть твори наших земляків-поетів, допоможуть нам знайти своє місце у цьому світі.

II. Тема, мета уроку

III. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

1. **Бесіда:** (метод «Обери позицію»). Що є життя для людини?

- Ми уявляємо життя по – різному. Для когось це – величезний океан (можна заблукати чи втопитися, а можна впевнено йти своїм курсом). Я – за цю думку.

- Для когось життя - це театр (і можна зіграти вдало свою роль, а можна провалити її). Пам'ятаєте, у Шекспіра: «Жизнь – театр, и люди в нём – актёры» або у Г.Сковороди: «Світ подібен до театру, щоб грати в ньому успішно, беріть ролі за здібностями». Підтримую цю думку.

- Для когось життя – це зоряне небо, а люди зірки «Людина доки людина, доки живе в ній пам'ять. Людина сама вибирає, бути зорею чи ні» Особисто мене приваблює цей образ.

Вчитель: Було і мені 17, як вам, замислювалась і я над вічними питаннями, а життя здавалося складним екзаменом, і хотілося бути на ньому відмінницею, та тільки не знала, легкий чи ні попадеться білет. І з'явилися власні поетичні рядки (*читає напам'ять*)

Правильной ли жизнью я живу,
То ли говорю и в то ли верю?
Тех ли я знакомых в гости зву,
Перед теми ль закрываю двери?

Приношу я радость или боль
В этом мире, светлом и безбрежном?
А умею ль властвовать собой,
Стойкой в горе бить – и доброй, нежной?

След какой оставлю на земле,
И тепло ли вспомнят меня люди?
В мире, счастья, радости, добре
Моего труда частица будет?

Это чаще спрашивай себя,
Заполняя чистый лист делами
Никогда не сможешь пересдать
Трудный и ответственный экзамен,

Жизнь – экзамен. Помни об одном:

Ни дня, ни строчки из черновика
Не перепишеш, не справиш вновь,
Не вырвеш и страниц из дневника.

За каждый день свой, за минуту дня,
За боль ошибки, радость и удачу
С нас спросит Совесть- строгий наш судья
Не оправдаешься перед ней и не плачешь.

Роздуми над темою сутності життя продовжать наші поети-земляни (учні читають напам'ять):

Ніби й не було

Встеляли землю пишні трави,
Щойно буяло все, цвіло.
Аж гульк - вже скошені отави
І літа наче не було.
Так і з людиною буває:
Живе й квітує, мов зело,
І раптом - вже її немає,
Ніби й на світі не було...

М. Мищенко

Сентенція на тему життя

Життя – то дорога вертка і вихлява,
То рівні проспекти, то стежка гірська
Серця по дорозі – гарячі й хирляві,
Не кожна простягнута – вірна рука
Судити людей непосильна затія,
Я й сам не святий, що не правді, скажу,
І все-таки прагнем крізь сито просіять
Нелюдяне в нас за життєву межу.

В. Крупка

Для щастя мало чи багато:
Хліб на столі, де тепла хата,
Вечірня лагідна розмова
І українська рідна мова;
Калини кущ біля віконця,
Щодня вставати до схід сонця;
І пісня, що із серця лине,
Й земля батьків, з дитинства мила.

Т. Підгорна

Друзям

Життя моє - мов марафонський біг;
Що рік – то кілометри далі,
Дай Бог, щоб фініш кожний зміг
Здолать не розплескавши волі.
Дай сили вірити в людей
І навіть в відчаї – в кохання,
Дай мудрості – не фальш ідей,
В зневірі – другого дихання.
Дай зрозуміти зміст життя
І втілити його собою,

Не відійде з самим тобою.

В. Крупка

Бесіда: (метод «Мікрофон»):

1. Як можна «просіяти крізь сито нелюдяне»? Що для цього потрібно робити, як жити?

2. Як ви розумієте вираз «зрозуміти зміст життя і втілити його собою»?

3. З якими філософськими роздумами перегукується ваша відповідь на це питання?

(Г. Сковорода, ідея «сродної праці»)

4. Яка головна думка поезій, що прозвучали? *(життя одне, неповторне, і прожити його треба гідно)*

Вчитель: У романі «Тисячолітній Миколай» П. Загребельний писав: «Нам тільки здається, ніби ми живемо мало, ніби життя коротке і нещасне, насправді ж ми живемо вічно..., а тому повинні завжди нести з собою почуття провини і відповідальності». Відповідальності? За що ж нам відповідати? – можете сказати ви. Колись в юності я прочитала вираз: «Не бійтесь ворогів – найгірше, що вони можуть зробити – вбити вас. Не бійтесь друзів – найгірше, що вони можуть зробити зрадити. Бійтесь байдужих – це з їх мовчазної згоди відбуваються і зради, і вбивства». Тож ми маємо відчувати відповідальність за все, що діється навколо нас, особливо за те, що заважає жити і нам, і іншим, від чого стомлюється душа.

Учень: Потоптав я в світі трохи рясту,
Знав і голод, і війни біду,
І кохання вірне, дружбу й щастя,
Та ніяк спокою не знайду...
А життя сучасне закрутилось,
Як реклама клята, миготить.
І душа моя вже так стомилась,
Що, нарешті, прагне відпочить -
Від огидного політиканства
Лідерів партійних всіх мастей,
Від свободи вбивств і ошуканства,
І від недолугості «властей»;
Від лібералізму демократів,
Їх блукань без певної мети,
Від зневаги нових бюрократів,
Їх нахабства й кланової мети;
Від недоторканих депутатів,
Їх байдужості до нас, простих,
Від злодюг, хабарників занятих,
Од засилля телеблекоти;
Від брехні, нечесності та бруду,
Ненависті й заздрості людей
І від фарисейської облуди
Та од «благоденства», що гряде;
Від утрат і друзів, і знайомих
(Адже нових годі віднайти),
Від думок мізерних, невагомих,
Що шматують мізки, як кати...
Відпочити хочеться від болю,
І від марнослів'я й суєти,
Од земної нашої недолі...

(М. Миценко «Душа стомилась»)

Бесіда: (метод «Обери позицію»)

1. То що ж і хто заважає нам жити?

2. Яким буде наше майбутнє і чи буде взагалі, якщо все перераховане М.Миценком матиме місце в нашому житті?

Учениця: Заглянути в духовний світ нації, задуматися над сутністю свого існування спонукають нас твори письменників рідного краю.

І їхня думка для нас тим важливіша, що це люди, яких ми знаємо, які живуть і працюють поруч з нами, кого ми зустрічаємо, з ким вітаємось. Тож і прислухаємось не до чужих, невідомих нам, уявних авторів, а до слів наших земляків: М.Куксенко, Н.Стешенко, О.Дука, Б.Четверікова, В.Кисельової, Л.Деревянко, до їх роздумів про людину з її болями і хвилюваннями, про радощі життя, дружби і зради, щастя і неспокій. На життєвих дорогах нас чекають подарунки і випробування – і все це не стільки для тіла, скільки для душі нашої, совісті, честі: чи не стане виконавцем чиєїсь глупої волі, чи зуміє достойно прожити життя, чи залишить свій пам'ятний добром слід на життєвому шляху? Так легко переступити межу добра і зла...

Між святістю й гріхом невидима межа,
І переступиш – не відразу вгледити,
Лиш сумнівів тонесенька іржа
Лягла на душу. І сміється – з тебе ж:
«Ну як. Зійшло із рук? Не вдарили громи
святих небес за приспане сумління?»
Тонка іржа. І невловима мить
Й – очищення або гріхопадіння
Та швидше друге, хто ж із нас святий,
Коли навколо так спокус багато
По першій кризі швидко перейти
І муки совісті від себе відігнати.
Як трісне лід від доторку ноги,
То швидко страх наш в горлі заніміє.
Тонка межа. Та душу на торги
Не чистому за неї пропонуєм.

(О. Дука)

Бесіда: - Чи часто вам доводиться боротися зі своїми сумнівами? Чому?

- Хто перемагає у цій боротьбі?

- Як ви вважаєте, чи добре, що людині притаманно сумніватися, помилятися?

Вчитель: Пропоную зробити невелику музичну паузу і послухати пісню «Не хлібом єдиним» у виконанні нашого вокального тріо. Слова до неї написала наша землячка, журналіст, лауреат премій «Золоте перо» обласної спілки журналістів О.Дука, якої, на жаль, вже немає серед нас (занадто рано відцвіла квітка її життя, а зірка упала з неба). Музика нашого зачепилівського композитора Н. Сапко.

(Тріо виконує пісню «Не хлібом єдиним»):

Не хлібом єдиним живем ми на світі –
Є зорі на небі, троянди в садах,
Не хлібом єдиним живем ми на світі,
Бо є ще кохання у наших серцях.
Поглянь на волошку у буйному житті,
Ту квітку блакитну цілує роса,
Не хлібом єдиним живем ми на світі,
Бо в наших серцях доброта не згаса.
Душею народу віками зігріта,
Пісня від серця до серця летить.
Не хлібом єдиним живем ми на світі,

Інакше у ньому не варто і жити.

Учень: Нелегкий і часом жорстокий час щодня випробує нас на міцність характеру, на здоровий глузд, на розум та інтелект, на життя.

Здається, саме про цей час сказав Олесь Бердник: «Суцільне кільце страху оточило людей – від народження до смерті. Страх зубожіння, страх втратити багатство, страх, що тебе не полюблять, страх, що тебе розлюблять, страх, що ти залишишся безславним, страх, що ти втрапиш славу, страх перед розлукою, стражданням, перед богами, смертю, і нарешті най ганебніший із страхів – страх вічної самотини душі серед неосяжного світу, страх відірваності людини від інших людей, від безмірного океану буття. Мета людини – розкриття невичерпних глибин власного духу й серця, вічна й прекрасна пісня любові та миру, розмаїтим вияв радощів буття. Кожна людина – дзеркало Вічності, це сама Вічність». («Покривало Ізиди»).

Питання до учнів: Чого найбільше боїтеся все вжитті? Як намагаєтесь перебороти страх і чи намагаєтесь?

Вчитель: На боротьбу з цими страхами у нас часом іде все життя, і не завжди ми виходимо переможцями. Бо в нас самих протистоять, борються добро і зло, людяність і хижість, любов і ненависть. І, на жаль, злого, егоїстичного у нас часто більше, ніж доброго. А доброту треба виховувати, треба навчатися любити ближнього, допомагати людям, десь просто поспівчувати, а десь хоча б ... не заважати... Запрошую вас до роздумів, послухавши наступні поезії.

Учениця: (*читає напам'ять*)

Прийшла бабуся в касу за грошима
Стоїть зігнулась, наче аж дріма.
Година, дві пройшло,
А може, більше. І раптом гучно:
«Вже грошей нема!»
Скривилася старенька, сором плакати,
Та сліз гірких вже зупинить дарма:
- Я так гадала, що сьогодні встигну,
Бо дожилася, що й на хліб нема...
Перехрестилась, втерлась краєм хустки,
І почовпла на вихід, до дверей.
Сама – самітня, з старістю в обійму,
Кудись туди, подалі від людей.
Люд вирував, сміялись і кричали,
Бо черга тут зібралась чимала,
Й нікому діла не було до того,
Що старість сиротиною пішла...

Н. Стешенко

Бесіда: (метод «Мікрофон»)

1. Які думки виникли у вас під час слухання цієї поезії?
2. Чи не трапляється так і з вами, що мовчимо тоді, коли треба замовити добре слово за людину, або ж проходимо повз неподобства, хуліганство мовчки, чим і підтримуємо такі явища?

Вчитель: Пам'ятаєте вираз про байдужих?

Не бути байдужим ні за яких обставин! – візьміть це за правило. Не дарма в народі кажуть: мовчання – знак згоди. Але ж і Шевченко міг мовчати, та не мовчав. І Стус не зміг мовчати. І що було б сьогодні з нашою Україною, культурою, мовою, якби всі мовчали?! Та, як не соромно, тих, інших, стає більше. Тих, що мовчки виконують чийсь волю: нівечать то душі людські, то долю, то матінку – природу, а інколи задля власного спокою, благополуччя заміряються на святе – рідних людей.

Учениця: (*читає напам'ять вірш*)

В будинку престарілих

Виглядала мати на дорогу
Із вікна будинку одиноких,
Відчувала біль щемкий, тривогу,
Сором за дітей своїх жорстоких,
Що прикрились добрими словами:
«Тут, в гурті, вам веселіше буде, -
Не сумуйте, не хворійте, мамо»
Що ж це з вами трапилося, люди?!
Щось згубили на стежках невпинних,
Бо зрікаємось батьків стареньких,
І з докором дивляться у спину
Очі тата сивого чи неньки...
Привезли... Мов, «веселіше буде».
Тільки й світу нині, що в вікні,
В репродукторі говорять люди,
Фото сина поруч, на стіні,
А напроти в ліжку – теж старенька,
Безнадії у очах печаль,
Згадують дітей своїх маленькими -
Про дорослих же чомусь мовчать...
Ех, дорого, озовися шумом,
Поверни дітей із каяттям
І пригаслі материнські очі
Засвіти надії почуттям,
... Та безлюдна пролягла дорога,
Тихо птаха над вікном співає:
Не приходять діти до порога,
Тільки сонце в шибку заглядає...

Тамара Чуб

Бесіда: (метод «Обери позицію»): Так що б вам хотілося сказати з приводу проблеми, порушеної автором?

Учні: - Байдужість, неухважність до батьків – найбільший гріх перед Богом. Карати треба тих, хто відмовляється від стареньких батьків.

- Не просто відмовляється – ще страшніше: прикривається лицемірною турботою про них. Пам'ятаєте Володьку Лободу із роману Гончара «Собор»? І ми зустрічаємо таких же «батькопродавців».

- Аякже, адже старі, немічні батьки не вписуються у їх багатий, сучасний інтер'єр, заважають спокійно жити. Виростили, вивчили їх, а тепер не потрібні.

- І не важливо, що, може, й немає будинку престарілих. Такі «володьки» можуть просто місяцями, а то й роками не навідувати батьків у селі, дбаючи егоїстично лише про себе.

Учні: виразно читають в ролях гумореску М. Бахмата «Гроші для матері»

- Ти б матері допоміг,
Стара ж, одинока,
В тебе кажуть, усе є,
Чин маєш високий.
Щодня бачу, як вона
По селу блукає,
Під кущами скрізь пляшки
Порожні збирає.
- Гроші їй, звичайно, є.
Треба б ще зібрати:

Хочу, як вона помре,
Гарно поховати.

Вчитель: Прошу продовжити висловлювання своїх думок з приводу почутих творів.

- Слід частіше відвідувати своїх батьків, допомагати їм. Адже вони так багато роблять для нас.

- А, до речі, в Основному Законі України говориться про обов'язок дітей доглядати батьків на старість.

Вчитель: Мої любі, як старший товариш раджу вам ніколи не забувати стежку до батьківської хати, де вас люблять, чекають, вірять у вас і в світлі, і в чорні дні вашого життя. Це ж місце, де вас не покинуть, не зрадять, де завжди готові порадити і допомогти. Бережіть своїх батьків, рідних, провідуйте, щоб не було пізно... Бо тоді почуття провини таке велике, що його нічим не загладиш.. Щоб не було пізно.. Цієї ж думки і наші земляки – поети. Доказом цьому – їх поезії і пісні.

Учні читають напам'ять поезії або їх уривки:

Много ли надо тем, кто не копил алмазы?-

Им бы с утра сейчас ласковых 2-3 фразы.

Друг мой, пока ты жив, живые пусть ходят в милых,

Чтоб не рыдать потом – раз поздно – на их могилах.

Л. Черкашина

Маленький острів з м'яти й споришу,
Куди збігаються життєві всі дороги,...

Сюди, на жаль, не часто я спішу,

До маминого світлого порога:

Робота, плани, недруги, сім'я

Та інколи так жить стає несила.

Чекає вдома матінка моя,

І виростають за спиною крила.

Додому! Інше – несуттєве все.

У рай дитинства босого спішу.

Назустріч ненька посмішку несе.

Для неї в Бога я життя прошу.

Очей вражає маминих краса,

І срібло в косах ореолом сяє,

Й схиляються їй в ноги небеса,

А я до рук їй вдячно припадаю.

Єдина, рідна, ніжна, дорога,

Я маю ще багато так сказати.

...Та стежка на подвір'ї зароста,

Бо не стрічає вже старенька мати.

Як жаль, що за життя ніколи ми

Сказати, що відчуваєм, не встигаєм,

Живемо спогадами, і з дітьми

До маминої хати приїжджаєм...

Т. Чуб

Пока мать, отец на этом свете –

Встретят, обогреют, все поймут.

Крик души ко всем заблудшим детям:

Возвращайтесь, как ни труден путь!

О.Красный (Крупка)

Ось і хвіртка, і я вже в дворі.

Кличу: - Мамо, ріднесенька, де ви?

Тільки тихо та журно вгорі

Прошуміли і змовкли дерева.
Кличу вдруге, у шибку – стук-стук:
- Та це ж я, прокидайтеся, нене!
Білі – білі пелюстки – до рук,
Біла-біла черешня – до мене:
- Ой, та де ж ви раніше були,
Як вас ждали та кликали мама,
Та діждатися вже не змогли:
Стали цвітом між нами.. Над вами...

Б. Четверіков

Побув на цвинтарі, вклонивсь могилі мами,
Молитву прошептав, й пошерхлими губами
Припав до свіжого, ще білого хреста,
І враз заплакав гірко, як мала дитина,
В душі моїй важка прокинулася провина:
Я за життя соромивсь цілувати неньку у уста.

М. Миценко

Вчитель: А зараз пропоную всім нам заспівати, продовжуючи тему любові і уваги до батьків, батьківської хати, пісню наших земляків – поетеси О. Дуки та композитора Н. Сапко.

Звучить «Пісня про батьківський поріг»

(музика Н.Сапко – слова О.Дуки) у виконанні всіх присутніх в класі

*До батьківської хати, мов ластівки весною,
Ми любимо прилітати із радістю й журбою.
Несем сюди печалі і успіхи свої,
Бо наші тут причали і наші журавлі.*

Приспів:

*Туди, де мами ласка,
Де батьківське тепло,
Де юність, наче казка,
Де добре нам було –
Сюди дороги кличуть,
Де б не були ми всі.
Тут журавлі курличуть
І трави у росі.*

*До вас, кохана ненько, ми линемо серцями,
Пробачте за тривоги, що їх зазнали з нами
На голови нам ніжно ви руки покладіть
І, як колись в дитинстві, пробачте і простіть.*

Приспів.

*Лебедюку – татусю, нехай літа минають,
А старість в вашу хату дороги не питає,
Щоб ви ще зустрічали праправнуків у домі,
Пошли Вам, Боже, щастя і доброго здоров'я.*

Приспів.

Вчитель: «Життя прожити – не поле перейти», - каже народна мудрість. Важко прожити його чесно, з гідністю, бо завжди знайдеться хтось, хто буде тобі заздрити, штовхати на неправильний шлях, обманювати і шкодити. Такі люди були завжди. Тож треба бути

сильними для життя, для боротьби з невдачами, неприємністю і злом. Треба творити добро – і світ стане кращим, і кращими станемо ми в ньому. «Життя таке коротке. Поспішайте творити добро» (О. Довженко) З ним згодний наш земляк, поет, журналіст М. Миценко:

Учні (напам'ять):

І хоч вік і гне мене, й ламає –
Не здаюсь йому ані на мить,
Бо душа ще юністю палає,
А у серці мрія не згасає:
Якнайбільше добрих справ зробіть
«Бажання»
Не знаю, скільки Бог відміряв
Мені на цьому світі життя,
Але у сімдесят я вірю,
Що сенс життя – добро творить
«Автобіографічне»

IV. Підсумок уроку

1. Чи справдилися ваші очікування від уроку?
2. «Мозкова атака». Завдання: Одним реченням сформулювати основну думку нашого уроку – роздуму, нашого філософського столу.

- Треба бути Людиною.
- Бережіть батьків!
- Треба творити Добро.
- Маємо жити по совісті, за законами людської моралі.
- Пізнати світ – пізнати самого себе, бо, як сказав Г. Сковорода, «Пізнаєш істину – ввійде тоді у кров твою сонце».

Вчитель: Отже, друзі, ми сьогодні, сидячи за цим круглим столом, дивлячись один одному у вічі, окреслили «вічні проблеми» людства: людина і світ, добро і зло, сенс людського буття – і спробували знайти свої відповіді на ці важливі філософські питання. Ким би кожен з вас не став у майбутньому, маєте насамперед зберегти у серці доброту, людяність, повагу до ближнього. Пам'ятайте: мати, життя, батьківщина дається нам всього один раз. Бережіть їх і цінують!

Д/з: твір-роздум за словами В. Шекспіра:

«Кожен з нас - сад.
А садівник у ньому – воля.
Чи зростати в ньому кропиві,
салату, кмину,
чому-небудь одному чи багато чому,
засохнути без догляду чи пишно
розростатися всьому -
цьому ми самі собі панове».

11 клас

Тема: Жанрово-тематичне розмаїття поезій Тетяни Підгорної

Мета: ознайомити учнів з життям і творчістю поетеси Т.Підгорної, жанровою різноманітністю її творів;

розвивати навички виразного читання, критичного мислення, роботи з текстами, артистичні здібності;

виховувати естетичний смак, формувати високі моральні ідеали, глибокі патріотичні почуття.

Тип уроку: урок засвоєння нового матеріалу

Форма проведення: урок-поетична вітальня

Обладнання: портрет Т.Підгорної, збірки поезій, тексти віршів, музичний супровід, презентація, листки самооцінювання.

Епіграф: Поети розмовляють з Богом
На території життя.

Т.Підгорна

Хід уроку

I. Оргмомент.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Вчитель: «Поезія – це завжди неповторність», - стверджувала наша геніальна Л.Костенко. Справжній шедевр народжується тоді, коли створений серцем і почуттями, коли автор знаходить свіжі, оригінальні образи, не опускається до плагіату, повторення шаблонних, затертих фраз; коли його поезія хвилює читачів, знаходить відгук у їхніх серцях. Хто з нас не пробував віршувати?! Та тільки небагатьом судилося стати справді Поетами.

Я запрошую вас сьогодні до знайомства в нашій поетичній вітальні з творчістю нашої землячки, а нині ізюмської поетеси, яка, на мій погляд, має право долучитися до когорти справжніх творців прекрасного, до Поетів з великої літери. Це Тетяна Пилипівна Підгорна.

III. Тема, мета уроку. (запис теми уроку під звуки музичної композиції Т.Дуки)

- Ваші очікування від уроку?

IV. Сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Вчитель: Наш клас-вітальня прикрашений осіннім листям, бо за вікном – золота осінь, героїня нашої розповіді переживає пору осені життя, а її перша поетична збірка, що з'явилася друком в 2010 році так і називалася «З осінню в серці». Отже, слово надається групі «**Біографи**».

І група «Біографи»: Ми опрацювали довідковий матеріал, а також листи самої Тетяни Пилипівни, написані до учнів нашої школи, членів гуртка «Літературне краєзнавство», і прийшли до висновку, що римувати людина може почати в будь-якому віці, навіть тоді, коли на порозі, як то кажуть, осінь.

Народилася Тетяна Пилипівна Підгорна 23 червня 1951 року в с. Вільховий Ріг Красноградського району на Харківщині. З 1952 року родина проживала в с. Абазівка Зачепилівського району. Її батьки працювали: тато, Нищета Пилип Якович, у колгоспі, мама, Олександра Герасимівна, вчителювала у школі. В Абазівці дівчинка навчалася, тут зростала серед чарівної природи, серед щирих працьовитих людей. Серед чудової природи у дівчинки сформувалося тонке відчуття краси, бажання запам'ятати і відтворити цю красу у слові. Тетянка і сама не помітила, як почуття захоплення красою природи почало вилитися в поетичних рядках – наївних, невмілих, але щирих. Закінчивши Абазівську восьмирічку, дівчина продовжила навчання в Красноградській СШ № 3. В 1968 році стала студенткою Дніпропетровського автотранспортного технікуму. Працювала диспетчером автотранспортного підприємства – і писала.

Доля розпорядилася так, що на довгі роки батьківщиною Тетяни Пилипівни стало місто Ізюм Харківської області, де і нині живе поетеса. Тут працювала диспетчером Ізюмського тепловозремонтного заводу, тут почала друкуватися з 1997 року. В житті Тетяни Пилипівни було багато гарних і талановитих наставників, завдяки яким з мрійливої

несміливої дівчинки виросла лірична, збагачена життєвим досвідом поетеса. Хоч вона знаходиться на заслуженому відпочинку та веде активний спосіб життя.

Учениця: Душа поетеси рветься до рідного села. І хоча буває вона тут рідко, Абазівка оживає у її творах. Ось один із них.

Засміюся від захвату дзвінко,
Хоч минають так швидко літа,
Як згадаю свою Абазівку
Й журавля, що у небо зліта.
Юність, наче з гірського потічка,
Проминула, промчала, пройшла,
Та в пам'яті все ж моя річка,
Наша рідна Берестова.
Простяглися шляхи рушниками,
В них свою я стежину вплела.
Тут сліди моїх тата і мами...
Лиш в думках повернусь до села.

Доповнення вчителя: Тетяна Підгорна є членом літературного об'єднання «Слово» при редакції газети «Обрії Ізюмщини», в березні 2013 р. прийнята до творчої асоціації літераторів «Слобожанщина», друкується в альманахах «Справка», «Ліра», міських, районних та обласних газетах. Її вірші ввійшли до збірок «На пульсе бытия», «Течёт поэзии река», «Музи проти гармат» та інших. Пише українською і російською мовами.

Учениця: До речі, наша землячка в одній з поезій висловлює свої думки про роль поета і поезії в суспільстві, усвідомлюючи і свою відповідальність за те, чим живе світ(читає напам'ять):

Поети розмовляють з Богом
За підсвідомістю буття,
Де ще не пройдена дорога,
Чи вже прожиті почуття.
Здавалося б, звичайні люди,
Але чомусь в усі віки
Їм здобний пряник буде всюди,
Від влади ж – перші батоги.
Вони – не визнані пророки
Чи гріхководники буття?
Поети розмовляють з Богом
На території життя.

Вчитель: Ви помітили, що останні рядки цієї поезії є епіграфом до нашого уроку? Його значення ми спробуємо розкрити пізніше. А до слова запрошую ІІ групу.

ІІ група «Літературознавці»: Переглянувши і прочитавши твори Т.Підгорної, ми дізналися, що пише вона як поезію, так і прозу. Червоною ниткою через її твори проходить мотив небайдужості до долі України, нашого народу, до стану сучасного життя і сучасних подій, небайдужості до почуттів людини і навіть тварини, любові до природи, рідного краю. Отже, за жанровою спрямованістю все написане Т. Підгорною можна поділити на:

пейзажну лірику
філософську
інтимну
громадянську

Ми підготували для вас віночок уривків пейзажних віршів, щоб ви побачили, як у кожній порі року авторка знаходить неповторне, цікаве, незабутнє, яка у неї одухотворена природа.

Учні читають уривки з поезій, на мультимедійній дошці – кадри пейзажів відповідно до озвучуваних строф.

Чом зажурилась, дівчинко Зима!
Вуста холодні, в очах крижинки,
Бурульками-руками крадькома
Дістанеш ласощі із білої торбинки.
Мереживо чіпляла на дроти,
Пухнасту хустку одягла ялинці,
Заплакала: пора мені іти,
Бо вже весна крокує по стежинці

Розсідлані коники, повні снаги,
Промчали вітрами, стоптали сніги,
І щоки рожеві в ярах шелюгів
Прокинувсь Донець, визира з берегів.
У гриви зелені нестримних вітрів
Вплітала весна білі стрічки садів.
Летять з-під копит синіх пролісків бризки,
Природа лишає зимові колиски.

Підняли вербички високо спіднички –
Перейти хотіли нашу бистру річку,
Забрели у воду по коліна й стали...
Чом же ви, пустунки, броду не спитали?

Потім розхристане літо
В луг побрело чередою,
Впали осінні квіти,
Ген попливли за водою.
Просила квітку в осені,
Червону, ніби жар,
А серпень йшов покосами,
Горів волосожар.

Доповнення вчителя: Сподіваюся, ви помітили у поезіях Тетяни Підгорної різноманітні тропи: епітети, порівняння, метафори, персоніфікацію. Це свідчить про майстерність поетеси у віршуванні.

(На мультимедійній дошці - текст пісні «На Дикому полі»(сл.. Т.Підгорної, муз. Н.Сапко)

На Дикому полі посієм пшеницю,
Де коні татарські в гіркім поліні.
А дід під вербою копає криницю,
Аби тільки люди жили на землі.

На Дикому полі яри з перелісками,
Де мчала, гриміла проклята війна,
Стоять серед степу сини обелісками,
Щоб тільки Україна у світі була.

На Дикому полі розквітнули мальви
І юная мати дитя сповила,
Блакитного неба не зблякнули барви
Й шепоче про вічність вітрам ковила.

Бесіда(метод «Займи позицію»):

- Яка основна думка твору?

- Чи можемо ми вважати автора патріотом?
- Які мовні засоби є в цьому вірші? Знайдіть їх.
- Який троп, крім раніше названих, є в даній пісні?(анафора)
- До якого жанру належить даний твір?(громадянська лірика)

Розповідь вчителя про патріотичну збірку «Музи проти гармат» 2015 р., поезії Т.Підгорної, що є зразком громадянської лірики – «За що прийшли ви воювати», «Літає думка» та інші.

Учениця (читає напам'ять):

Я молюся тобі, Божа мати:
 «Збережи мого сина солдата,
 Захисти від вітрів у полі,
 Збережи від лихої долі.
 Захисти від стріли і кулі,
 І від «Градів», що сіють бурі.
 Збережи його, Божа мати,
 Поверни додому солдата.
 Захисти від біди і горя,
 Погуляє хай ще на просторі,
 Приведе дружину до хати,
 І почую я сміх онучати...»
 Я молюся тобі, Божа мати:
 «Збережи мого сина солдата...»

Інценування пісні «А мати жде».

Компаративний аналіз (метод «Кола Вейна»). Порівняльна характеристика поезії і пісні.

Вчитель: Розмову про громадянську лірику Т.Підгорної ми закінчимо на оптимістичній ноті.

Учениця виразно читає:

Молюся я за Україну,
 Щоб не згубилася в імлі.
 І не ховала мати сина
 В давно освяченій землі.
 Прости нам, Господи, провину,
 Що ми були такі дурні,
 Бо продавали Україну
 Усім забродам на землі.
 Моя ти рідна і єдина! –
 Молитва лине в майбуття.
 Хай буде вічна Україна,
 Як вічні мати і дитя!

Вчитель: І все ж таки, мабуть, найбільше в творчому доробку нашої землячки віршів про любов. Інтимна лірика її містить безліч відтінків цього великого почуття, бо, на жаль, не завжди воно буває щасливим, радісним, взаємним. Щирість, душевність лірики Т.Підгорної хвилює, спонукає до роздумів. А я запрошую до слова членів гуртка «Літературне краєзнавство», які не один рік листуються з поетесою

Група «Актори». Ми хочемо презентувати інтимну лірику у вигляді розмови з поетесою.

Рольова гра:

- Доброго дня, Тетяно Пилипівно!
- Вітаю вас!
- Скажіть, будь ласка, коли ви почали віршувати?

- В юності, коли прийшла перша любов, тоді весь світ здавався іншим, душу переповнювали почуття, і хотілося їх висловити. Так почала писати.
- Мені дуже подобаються ваші поезії. Ось хоча б ця:
 Не ілюзії це, а дійсність,
 Що кохання не має меж,
 Лиш любов нам дарує вічність,
 І земне може дати теж.
 Треба з вдячністю все приймати,
 Що виходить життям з руки,
 Бо до щастя легко звикати,
 Значно легше, ніж навпаки.

Який свій вірш, Тетяно Пилипівно, любите найбільше?

- Так вірші ж, як діти, їх усіх любиш, бо написані серцем, і виділити з-поміж них якийсь важко.
- То прочитайте щось.
  - Останню любов не рубаєш з плеча,
 Остання любов – кров на вістрі меча,
 Остання любов – ніби квітка в морози,
 Остання любов – мов нежданні грози,
 Остання любов прийшла, зазоріла
 І серце схололо теплом обігріла.
 Остання любов – то дарунок од Бога,
 Остання любов, як остання дорога...
- Дякую вам, пані Тетяно! Творчих вам успіхів!
- А вам любові!

Вчитель: Майстерність полягає і в тому, щоб уміти коротко, сильно і ясно сказати найголовніше, змалювати цілу картину, уміючи з-посеред «полови» багатослів'я виокремити зерно. Пропоную вам знайти в роздруках інтимних поезій чотири рядки, на вашу думку, найкращих.

Робота в групах. Читання уривків з поезій, висловлення своїх думок.

1. Зустріч давно жадана,
 Зустріч була неждана,
 Очі об очі спіткнулись.
 Ніби о камінь. І розминулись.
2. Так жаль, що аж плакати хочу,
 Так боляче – знову до сліз
 Цвіркун у шпаринці сюркоче,
 Здається б, у душу заліз.
3. Сплітались руки, спліталися душі,
 Бо я покохала жагучо-болюче:
 Зривалися зорі, злітали із неба.
 А більше нічого, коханий, не треба.
4. Давай поговорим, і лиш про кохання ні слова.
 Ти знову мовчиш, я навіть не знаю чому.
 Думками далеко... Яка ж поміж нами розмова?
 Лиш вітер в обійми візьме твою постать сумну.
5. На мокру траву упаду хрестом,
 Чи кров'ю буде спокута?

А там забуття проросте листком,
Любов тільки жити буде.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Вчитель: Ми доторкнулися сьогодні лише до кількох жанрів лірики Т.Підгорної – пейзажної, інтимної, громадянської. А яка цікава публіцистика нашої землячки, а поезії у прозі, а філософські твори! Для них, сподіваюся, у нас ще буде час. Я ж вам для роздумів пропоную кілька філософських «перлин» Т.Підгорної. Не просто почитайте, а виконайте завдання поетичного конструктора.

«Поетичний конструктор»:

1. Для щастя мало чи ...:
Хліб на столі і тепла хата,
Вечірня... розмова
І ... рідна мова;
Калини кущ біля...,
Щодня вставати до схід сонця;
І пісня, що із... лине,
Й земля батьків з дитинства мила.

2. Не суди мене, Боже правий,
Бо тяжкий дав мені ти ...,
І щораз спокушав лукавий
Погасить у душі цей жар.
Барабанять ... у вікна
І тече по щоці сльоза.
Що печалитись? Я вже...
Не зламаюсь, бо я ....

Читання епіграфа і пояснення його змісту.

VI. Підсумок уроку.

1. **Рефлексія** (метод «Незакінчене речення»):

- Сьогодні на уроці звучали...
- Сподобалися, схвилювали вірші...
- Т.Підгорна - ...
- Якби я зустрівся з поетесою, я б...
- Під час уроку я замислився над тим, що...

2. Заповнення **листоків самооцінювання**. Подяка учням за роботу.

3.**Вчитель:** Наше знайомство з Т. Підгорною – поетесою, ліриком, патріотом, щирою жінкою, люблячою бабусею – незакінчене. Сподіваюся, мандрівка у світ поетичного слова збагатила ваші серця любов'ю.

Д/з: I гр. – виписати з кількох творів Т.Підгорної, які не звучали на уроці мовні засоби, визначити їх роль;

II гр. – написати листа поетесі;

III гр. – написати поезію або твір-роздум за епіграфом уроку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахмат М. Душі закоханої світ. – Кобеляки: вид-во Кобеляки, 2006.-40с.
2. Бахмат М. Листи до членів гуртка «Літературне краєзнавство» Миколаївської ЗОШ І-ІІІ ст.
3. Бахмат М. Пастка для себе: гумор, сатира-Кобеляки: вид-во Кобеляки, 2006.-80с.
4. Бахмат М. У селі над Оріллю. – Дн-ськ: Пороги, 2010.-120с.
5. Дерев'яно Л. Повість про Миколаївку.- Миколаївка, 2006.- 80с.
6. Дерев'яно Л. Повість про Миколаївку 2: Долі людські. – Миколаївка, 2009.- 60с.
7. Дерев'яно Л. Повість про Миколаївку-3: Долі людські. – Миколаївка, 2011.-75с.
8. Зорін В. Опалена юність: Історико-документально-художня повість.–Х:2010.-600с.
9. Крупка В. Спасибі, мамо, і пробач. Поезії та пісні.-Херсон: Просвіта, 1999-40с.
10. Крупка В. На краю землі.- Мурманськ: Маяк, 2007. – 75с.
11. Миценко М. В гостях у бабусі. – Ківерці, 2011.-48с.
12. Миценко М. Вони захищали Батьківщину/Миценко М. Дерев'яно Л. – Луцьк, 2011.- 48с.
13. Миценко М. Козацьке село Миколаївка: Історія, спогади, думки. - Луцьк,2004.-140с.
14. Миценко М. Козацьке село Миколаївка Вид. друге, виправлене і доповнене. - Луцьк, 2011.-194с.
15. Миценко М. Маєм те, що маєм. Гумор і сатира.- Луцьк, 2011 -104с.
16. Миценко М. Поклик отчої землі.- Луцьк, 2009.-118с.
17. Миценко М. Листи до членів гуртка «Літературне краєзнавство», газетні матеріали
18. Номери газети «Перемога» та «Горизонт Зачепилівщини» Зачепилівського району Харківської області
19. Номери газети «Приорільська правда» смт. Царичанка Дніпропетровської області
20. Номери газети «Кольський маяк» м.Мурманськ
21. Номери газети «Полярна правда» м. Оленегірськ
22. Підгорна Т. З осінню у серпні:Поезії.-Х:Майдан, 2010.-72с.
23. Фартушна Г. На крилах поезії (Таланти Зачепилівщини)- Зачепилівка, 2000.-23с.
24. Фесенко-Мороз М. Моя родословная: Жизнь как она есть. – Сага: Харьков, 2011.-240с.
25. Хижняк А. Тамара.- К: Молодь, 1976.-470с.
26. Черкашина Л. Апокрифи після дощу.- Дн-ськ: Пороги, 2005.-98с.
27. Черкашина Л. Безсонна ніч: Поезії.-Дн-ськ: Дніпро,1997.-120с.
28. Черкашина Л. Скільки халатів у Насреддіна? – Дн-ськ: Пороги, 2001.-80с.

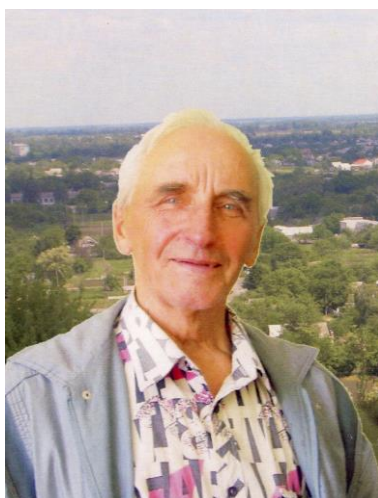
ДОДАТКИ

Напувала їх натхненням зачепилівська земля

Фото письменників Зачепилівщини

Балабуха К.Х.

Бахмат М.О.

Дервянко Л.О.

Дука О.І.

Злидень Ф.Є.

Зорін В.Д.

Підгорна Т.П.

Красний О.А.

Крупка В.А.

Куксенко М.М.

Манченко Г.З.

Миценко М.І.

Первомайський Л.С.

Рудь М.Д.

Сапко Н.І.

Хижняк А.Ф.

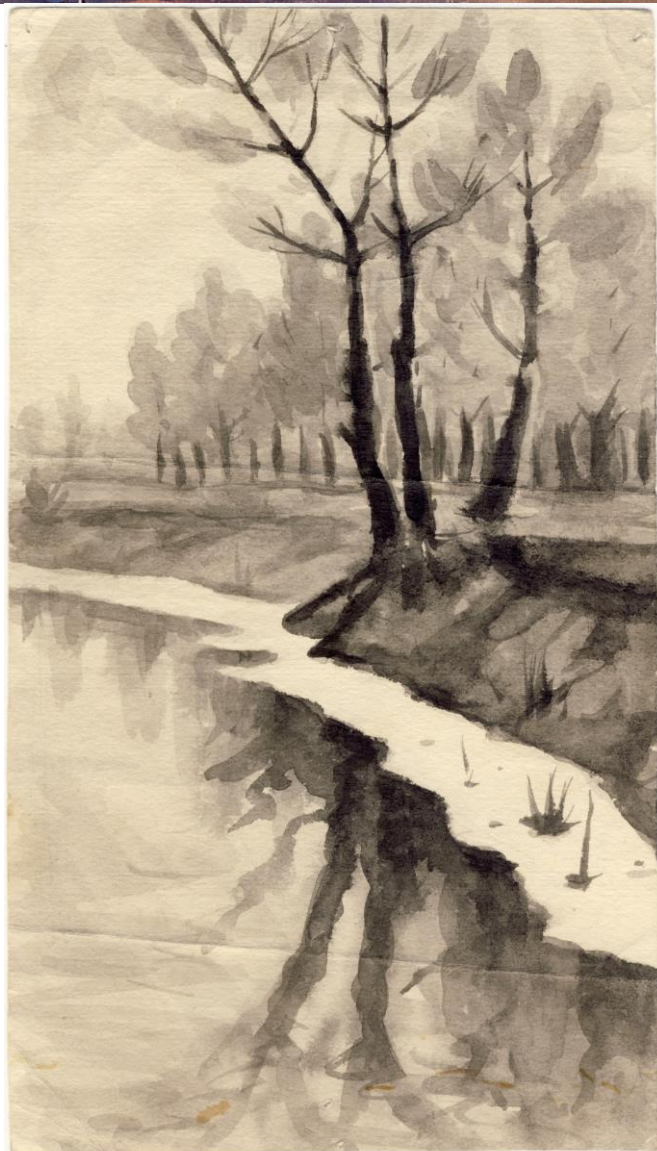

Чуб Т.М.

Черкашина Л.К.

АКВАРЕЛІ М.О. БАХМАТА

Війна. Дорогою на Миколаївку

ОТЧИЙ КРАЙ

Слова Миколи Бахмата

Музика Наталії Сапко

Помірно, ніжно

Тут серце схвилювано б'ється
І хочеться всіх обнімать.
О, рідне село, як живеться?
Чи важко тобі вживать?

Усе дороге тут, знайоме,
Магнітом мов тягне сюди.
Двічі: Як добре вертатись додому,
Коли в світі довго ходив.

По вулиці йду, мов читаю
Я спогадів книгу живу.
Багато кого не впізнаю,
Мене теж не всі узнають.

Над річкую явір тріпоче,
Мов кличе до себе спочить.
Двічі: Ну як не любити край отчий,
В якому так радісно жить?

НЕ ЗАБУДУ ЗАЧЕПИЛІВКУ НІКОЛИ

Слова Тамари Чуб

Музика Наталії Сапко

Помірно

Сняться нам далекі в юності краї,
Ріки невідомі і чужі дороги,
Двічі: Де не розтривожать душу солов'ї,
Не ростуть калина й мальви край порога.

В майбуття рвемося, в зрілість, у світи,
На чужих стежинах долю виглядаєм.
Двічі: А душа сумує, а душа летить,
Все частіше в хату нашу повертає.

Для чужих – звичайне степове село,
А для мене – рідна серцю батьківщина.
Двічі: Тут моє дитинство сонячне пройшло.
Ти для мене, Зачепилівко, єдина!

Тут родючі землі, луки і гаї,
Верби і тополі, люди роботячі.
Двічі: Шедри урожаї, диво-солов'ї –
Все у Зачепилівці найкраще.

Як добре, що ти є в житті моїм,
Село, де отчий дім, батьки і школа;
Двічі: Хай роки сиплять в скроні сивину
Я не забуду Зачепилівку ніколи!

ПІСНЯ ПРО МИКОЛАЇВКУ

Музика Наталії Сапко

Слова Миколи Миценка

Помірно, рухливо, задумливо

На світі іншого не знаю,
В думках до тебе лину я,
Мій Слобожанський рідний краю,
О, Миколаївка моя.

Тече Вишнева неквапливо
Крізь густі лози і терни,
Над нею верби похилились,
Ховають в затінках човни.

В квітучих мальвах – білі хати,
Садки смарагдові довкруг,
Біжить стежина споришми
У запашиї чайний луг.

Яскраве сонце - в небі синім,
Вітрець гойдає колос нив,
Що, наче море, незорі
Стоять в чеканні щедрих жнив.

Тут люди мудрі й працюваті
Із діда-прадіда живуть,
Свої роди селянські славні
Ще від козаччини ведуть.

Село моє – коліска й мати,
Любов і радість, і біда,
Це найсмачніший хліб дитинства
Й цілюща з джерела вода.

ЗАЧЕПИЛІВКО МОЯ!

Слова Ольги Дуки

Музика Наталії Сапко

Помірно, ніжно

Колі розквітнуть зорі вечорів
І в тиші ліне пісня солов'я,
Дозволь тобі зізнатися в любові,
Чарівна Зачепилівко моя!

Як віхола гуляє біла-біла,
Мороз-художник вікна звеселя,
Двічі: Ти і тоді моєму серцю мила!
Найкраща Зачепилівко моя!

Ось яблуні укрились ніжним цвітом,
Бузок в садах несказанно буя,
Для мене ти єдина в цілмі світі,
Прекрасна Зачепилівко моя!

Красуня-осінь силде жовтим листом
І вітер хмарі гонить звідляля,
Двічі: А ти, мов та красуня у намісті,
Рідна Зачепилівко моя!

Твої стежки мене ходить навчили,
В твоїх джерелах умивалась я,
Дала мені ти у дорогу крила,
Ненько-Зачепилівка моя!

Все, що в мені до сонця зараз ліне,
Усе, до чого ширю прагну я,
Двічі: Взяла у тебе у тебе я аж до
краплини,
Щедра Зачепилівко моя!

Двічі:
І хай куди не повернуть дороги,
Хай будуть там і гори, і моря,
Вклонюсь твоєму рідному порогу,
Єдина Зачепилівко моя!

ПІСНЯ ПРО СЕЛО

Слова Григорія Манченка

Музика Наталії Сакпо

Помірно швидко, з теплою

Село моє, вишневе село,
 Ти до мене із казки прийшло.
 Я й сьогодні на тебе дивлюсь,
 Милуюсь тобою, милуюсь тобою й молюсь.

Село моє, вишневе село!
 Ти тепер вже не те, що було.
 Як загаю, сльозами заллюсь
 І за тебе рідненьке, рідненьке молюсь.

Село моє, вишневе село,
 Ти до мене із казки прийшло.
 Я й сьогодні на тебе дивлюсь,
 Милуюсь тобою, милуюсь тобою й молюсь.

Село моє, вишневе село!
 Ти тепер вже не те, що було.
 Як загаю, сльозами заллюсь
 І за тебе рідненьке, рідненьке молюсь.

Приспів.

Приспів:
 Дай, Боже всевишній,
 Дай, Боже всесильний,
 Щоб наше село,
 Українське село,
 Щасливим, багатим
 І квітучим було.
 І так назавжди,
 Щоб люди ніколи
 Не знали ні горя,
 Не знали й біди.

Село моє, вишневе село,
 Чом похмуре у тебе чоло?
 І душа неспокійна чомусь,
 Я за тебе вірненько, вірненько молюсь.

Приспів.

ПІСНЯ ПРО ЦАРИЧАНКУ

Слова Миколи Бахмата

Музика Наталії Сакпо

Помірно рухливо, задумливо

У росяних травах земля
 І стрічка блакитна Орлі.
 Тут юність бродила моя,
 Де степу дольового хвилі.

Приспів: Царичанко, колісанко!
 Черемх духмяної цвіт.
 Пісні не стихають до ранку
 Живи і квітуй сотні літ.] 2 рази

Гора Калитва в чебрецях,
 І храм задивився у воду.
 Ти вся у дібрових, садах,
 Чаруєш в усяку погоду.

Приспів.

У росяних травах земля
 І стрічка блакитна Орлі.
 Тут юність бродила моя,
 Де степу дольового хвилі.

В жнива від села до села
 Які пшениці у нас родять!
 З щільного п'єм джерела
 Твою сонцесяйну ми воду.

Приспів: Царичанко, колісанко!
 Черемх духмяної цвіт.
 Пісні не стихають до ранку
 Живи і квітуй сотні літ.] 2 рази

Приспів.

Гора Калитва в чебрецях,
 І храм задивився у воду.
 Ти вся у дібрових, садах,
 Чаруєш в усяку погоду.

Тут все, як було в давнину,
 Лелеки злітають у небо,
 З тобою ми допо одну
 В житті обираєм для себе.

Приспів.

Приспів.

ЮВЛЕНА ТАТОВІ

Слова Миколи Бахмата

Музика Наталії Сакпо

Як зараз бачу я себе малою,
 Весняний день промінням вирава,
 І тато, молодий ще, наї мною
 Схилився і так ніжно обіймав.
 Ту весну не забути вже ніколи,
 Ні отчий дім, ні рідних рук тепло.
 Дівчи:
 Як мене сон привчався казковий,
 Як мене зі мною це було.
 2. Де ви поділися, далекі роки,
 Що мене птахи в небуття летять?
 О, як змінився оцей світ широкий!
 І татові вже вісімдесят п'ять.

Я і тепер шим споглядам радію,
 І Ваші чую лагідні слова.
 Дівчи:
 Хай не вмірає на життя надія,
 І пам'ять про дитинство ожива.

3. Як це щастя: Ви ще зі мною
 І на розмову у Вами я дую.
 Дівчи:
 Хай Вас зіркі ювілейні змовини
 І нагадає весту могоду

1. Як зараз бачу я себе малою,
 Весняний день промінням вирава,
 І тато, молодий ще, наї мною
 Схилився і так ніжно обіймав.
 Ту весну не забути вже ніколи,
 Ні отчий дім, ні рідних рук тепло.
 Дівчи:
 Як мене сон привчався казковий,
 Як мене зі мною це було.
 2. Де ви поділися, далекі роки,
 Що мене птахи в небуття летять?
 О, як змінився оцей світ широкий!
 І татові вже вісімдесят п'ять.

Я і тепер шим споглядам радію,
 І Ваші чую лагідні слова.
 Дівчи:
 Хай не вмірає на життя надія,
 І пам'ять про дитинство ожива.

3. Як це щастя: Ви ще зі мною
 І на розмову у Вами я дую.
 Дівчи:
 Хай Вас зіркі ювілейні змовини
 І нагадає весту могоду

О, ЗАЧЕПИЛІВКО

Слова Ольги Дуки

Музика Наталії Сакпо

Помірно, ніжно

О, ЗАЧЕПИЛІВКО, ПРО ШО ТО ДІ ТИ МРІЄШ КО.
 ЛИ ЗО-РЯ НАД ОБ-ВІ-ВМ СТА-СА КО-ЛИ ТУ-МАН НАД
 РІЧ-КО-Ю БІ-ЛІ Е І НІЖ-НО РО-ЖЕ-ВІ-ЮТЬ НЕ-ВІ
 СА І РО ТЕ, ШО ВЖЕ ДАВ-НО ПО-РА БУТЬ МІС-ТОМ
 РЕ-ТИ І КРА-СН-ВІ-НА-ТИ І ЦВІС-ТИ
 КР-ЖЕН ДЕНЬ О-РІ-ЧАТЬ ПІД НЕ-БОМ ЧИС-ТИМ ЛЮ-
 БО-ВІ І ДРУЖ-ВН ЗВО-ДН-ТИ МОС-ТИ

О, Зачепилівко, про що тоді ти мрієш,
 Коли зоря обрідєм згаса,
 Коли туман над річкою біліє
 І ніжно рожевіють небеса.

І в нашій Зачепилівському домі
 Пісень і хліба вдосталь щоб було,
 Такою будь... А нашої любові
 Ти завжди відчуватимеш тепло.

Про те, що вже пора бути містом,
 Рости і красивішати, цвісти
 І кожен день стрічать під небом чистим,
 Любові й дружиби зводити мости.

Музика Наталії Сатко, Слова Ольги Дуки. Титульний вальс. Музика в стилі вальсу.

Зграй-ка ле-бе-ди-на на ми-лі са-до-клас-ни-ці.
 Се-ред вас є-ди-на на в сер-ці за-ли-ша-єть-ся.
 Дзво-ни-ків не бу-де і у ро-ків до-во-гих шко-лу не за-бу-де-мо на кру-тих до-ро-гах.

Зграйка лебедина,
Милі однокласниці.
Серед вас єдина
В серці залишається.
Дзвоників не буде
І уроків довгих.
Школу не забудем
На крутих дорогах.

Я твоє наймення
Написав на парті –
Щастя нездійсненне
На життєвій карті.
Чому не сказав я
Усього три слова,
А тепер не знаю
Чи зустріну знову.

А твої подруги –
Зграйка лебедина.
Я веду по колу
Лиш тебе єдину.
Зграйка лебедина,
Милі однокласниці.
Серед вас єдина
В серці залишається.

Не хлібом єдиним

Музика Наталії Сатко
Слова Ольги Дуки

Музика Наталії Сатко, Слова Ольги Дуки. Темп: Помірно.

Не хлі-бом є-ди-ним жи-вем ми на сві-ті,
 Є зо-рі на не-бі й тро-ян-ди в са-дах.
 Не хлі-бом є-ди-ним жи-вем ми на сві-ті,
 Бо є ще ко-хан-ня у на-ших сер-цях.
 По-лянь на во-лош-ку у буй-но-му жи-тті, Ту
 квіт-ку бла-кит-ну ці-лу-є ро-са. Не хлі-бом є
 ди-ним жи-вем ми на сві-ті, Бо в на-ших сер-
 цях до-бро-та не зга-са.

Не хлібом єдиним живем ми на світі,
Є зорі на небі й троянди в садах.
Не хлібом єдиним живем ми на світі,
Бо є ще кохання у наших серцях.

Поглянь на волошку у буйному житті,
Ту квітку блакитну шлує роса.
Не хлібом єдиним живем ми на світі,
Бо в наших серцях доброта не згаса.

Душею народу віками зігріта,
Пісня від серця до серця летить.
Не хлібом єдиним живем ми на світі,
Інакше у ньому не варто і жити.

Не хлібом єдиним живем ми на світі,
Є зорі на небі й троянди в садах.
Не хлібом єдиним живем ми на світі,
Бо є ще кохання у наших серцях.

Музика Наталії Сатко, Слова Тамари Чуб. Темп: Повільно, ніжно.

Да-ле-кий дру-же, учи-тель не-са-вст-ний то-бі
 ві-око-на-ю-сь низь-ко-ро-ю до ні-гі за-мо-ло-ді-в-кості і
 лас-ку свє-та-ї буд-ни-ці за-ду-шу світ-ло-ї
 чис-ту на-че-сний шкіль-ні ро-ки на-м не-до-во-го мі-
 ко-ли-т-и збо-ди-о на-ми по-руч-ти бу-ла
 для нас від-кри-ла впер-ше двє-рі шко-ли
 і ти нас в світ-лий ро-кий про-ве-ла
 кри-ла впер-ше двє-рі шко-ли і ти нас в
 світ-лий ро-кий про-ве-ла

Далекий друже, вчитель незабутній,
Тобі вклоняюсь низько я до ніг,
За людяність і ласку, свята й будні,
За душу світлу й чисту, наче сніг.

Шкільні роки нам не забути ніколи
І завжди з нами поруч ти була.
Для нас відкрила вперше двері школи
І ти нас в світ широкий повела.

У наших серці щедро проросли
Добра зернини, зронені тобою.
Ти вчила нас, щоб чесними були,
Жили у дружбі з вірою одною.

До нас думками линеш кожну мить,
Коли збиваємось ми із дороги.
Від болі глибоко серце зачепить,
Як за дитя здрингнеш від тривоги.

А наші успіхи і радощі твої,
І посмішка ясна тоді, як небо.
А ми, коли нелегкий час прийде,
За радою звертаємось до тебе.

Далекий друже, вчитель незабутній,
Тобі вклоняюсь низько я до ніг
За людяність і ласку, свята й будні,
За душу світлу й чисту, наче сніг.

Пісня про батьківський поріг

Музика Наталії Сатко
Слова О. Дуки

Музика Наталії Сатко, Слова О. Дуки. Темп: Помірно.

До ба-ть-ків-сько-го ха-ти, мов лас-тєв-ки вес-
 но-ю ми лю-бим при-лі-тє-ти із ра-ді-с-
 тє-ю жур-бо-ю. Не-се-мо сю-ди пе-ча-лі і ус-пі-
 хи сво-ї. Бо на-ші тут при-ча-ли і
 на-ші жу-рав-лі. Тут-ди, де ма-ми лас-ка, де
 ба-ть-ків-ське теп-ло, де ю-ність, на-че каз-ка, де
 доб-ре нам бу-ло, сю-ди до-ро-гі кли-чуть де б
 не бу-ли ми всі. Тут жу-рав-лі кур-ли-чуть
 і тра-ви у ро-сі. Тут жу-рав-лі кур-ли-чуть
 і тра-ви у ро-сі.

До батьківської хати, мов ластівки весною,
Ми любимо прилітати із радістю й журбою.
Несемо сюди печалі і успіхи свої,
Бо наші тут причали і наші журавлі.

Приспів:

Туди, де мами ласка,
Де батьківське тепло,
Де юність, наче казка,
Де добре нам було.
Сюди дороги кличуть,
Де б не були ми всі.
Тут журавлі курлячуть
І трави у росі.

До Вас, кохана ненько, ми лінемо серцями.
Пробачте за тривоги і журбою.
На голови нам ніжно Ви руки покладіть
І, як колись в дитинстві, пробачте і простіть.

Приспів:

Лебедю-гатуся, нехай літа минають,
А старість вашу хату дороги не питає,
Щоб ви ще зустрічали праправнуки у домі,
Пошли Вам, Боже, щастя і доброго здоров'я.

Приспів:

Як з голубом голубка живіть 100 літ в любові.
Спрічайте надвечір'я і зорі вечорові.
А ваші голуб'ята знов будуть прилітати,
Щоб вашого тепла собі у душу взяти.

Зачарувуй мене

Слова і музика Натаалі Сапко

Білолик

Музика Натаалі Сапко
Слова Марії Дубини

Весело, бадьоро

Я ко-ня сво-го бі-ло-гри-во-го, Мов на
ви-став-ку спо-ряд-жу. Збу-ря зблн-су-ла з
сріб-ла чис-то-го — На ба-зар йо-го по-ве-ду.

Я коня свого білогривого,
Мов на виставку споряджу.
Збуря зблнсула з срібла чистого —
На базар його поведу.

Продаватиму, торгуватиму.
Ціну царську запрошу.
Хоч від цього я зиск не матиму,
Та красу його покажу.

Не продам його — рисака свого —
На базар ми йдем погулять.
Ніжки покають, хлопці змокають.
Як же красеня цього взить?

— Продавай, Іван, — не торгуються, —
Скільки хочеться, запроси...
А дівчата теж ним мидуються,
З його граці і краси.

— Кінь мій коштує тонну осені,
Центнер літчка, два — весни,
Копу радості, зменю просині
І віз пахошів борозни...

Всі регочуться — жити хочеться,
А базар гуде, мов осник.
До криниченьки пить водиченьки
Повертає мій Білолик.

Співуче, з почуттям

За-ча-ро-вуй ме-не, ко-ли па-да-ють ро-си,
ко-ли сльо-зи в о-чах, За-ча-ро-вуй ме-не,
як роз-чух, За-ча-ро-вуй ме-не, при-я-пле-те-ні ко-си,
За-ча-ро-вуй ме-не, при-я-сра-вих сві-чух, Сльо-зи в о-чах, лю-би і ко-хай,
Сльо-зи в о-чах, Сльо-зи в о-чах, сраж-дять не да-вай,
в о-чах, по-ки бу-де-мо жити.

Зачарувуй мене, коли падають роси,
Зачарувуй мене, коли сльози в очах.
Зачарувуй мене, як розплетені коси,
Зачарувуй мене при яскравих свічах. | 2 р.

Подаруй нам любов, подаруй нам надію.
Подаруй нам любов, подаруй двосвіт.
Подаруй нам любов, що живе серед снігу.
Тож забудь про печаль і прийми мій привіт. | 2 р.

Зачаруй нас, любов, коли палають зорі.
Зачаруй нас, любов, коли стиглі жита.
Зачаруй нас, любов, де поля незорі.
Хай зупиняться вміть наші довгі літа. | 2 р.

Подаруй нам любов, подаруй довге літо.
Подаруй нам любов, ясного неба блакить.
Хочу я, щоб завжди колосилося жито,
І шаслива оця не кінчалася мить. | 2 р.

Приспів

Приспів:
Сльози в очах, любі і кохай,
Скільки будемо жити.
Сльози в очах, страждать не давай,
Поки будемо жити.

Бабине літо

Музика Натаалі Сапко
Слова Миколаї Ниденка

В темні вальсу

Ба-би-не лі-то, ба-би-не лі-то, І-не-см вис-не в са-ду,
Ба-би-не лі-то, ба-би-не лі-то, А я і-ще чо-гось жу-ду,
Ба-би-не лі-то, Ба-би-не лі-то, В див-но-му сйі-ві лі-ск,
Ба-би-не лі-то, ба-би-не лі-то, Вч-на па-літ-ра кра-си,
Ба-би-не лі-то, ба-би-не лі-то, Вч-на па-літ-ра кра-си.

Бабине літо, бабине літо
Інеєм висне в саду.
Бабине літо, бабине літо,
А я іше чогось жду...

Бабине літо, бабине літо,
В дивному сйіві лісі.
Бабине літо, бабине літо —
Вічна палітра краси.

Бабине літо, бабине літо,
Сумно дуби шестять,
Бабине літо, бабине літо,
Роки журавлями летять.

Бабине літо, бабине літо,
В золоті вбраліся гаї.
Бабиним літом, бабиним літом
Скрони срібляться мої.

Бабине літо, бабине літо,
Швидко коротшають дні.
Бабине літо, бабине літо
Душу не гріє мені.

Бабине літо, бабине літо,
В дивному сйіві лісі.
Бабине літо, бабине літо,
Вічна палітра краси. | 2 р.